TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

BANKALARDA KARLILIK ANALİZİ: TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Gözde ÇERÇİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA, 2011

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

BANKALARDA KARLILIK ANALİZİ: TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Gözde ÇERÇİ

Danışman: Prof. Dr. Yıldırım Beyazıt ÖNAL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA, 2011

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından İŞLETME Anabilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Yıldırım Beyazıt ÖNAL
(Danışman)

Üye: Doç.Dr. Hatice DÜZAKIN

Üye: Yrd. Doç.Dr. Mehmet Özmen

ONAY
Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.
...../..../....

Prof. Dr. Azmi YALÇIN
Enstitü Müdürü

Not:Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ÖZET

BANKALARDA KARLILIK ANALİZİ: TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Gözde ÇERÇİ

Yüksek Lisans Tezi, İşletme Anabilim Dalı
Danışman:Prof.Dr.Yıldırım Beyazıt ÖNAL
Ocak 2011, 101 sayfa

Bankacılık sektörü bir çok ülkede olduğu gibi, Türkiye ekonomisinde de önemli bir role sahiptir. Bankacılık sektörünün etkin ve verimli çalışması ülke ekonomisinin gelişmesi açısından büyük önem arzetmektedir. Dolayısıyla bankacılık sektörünün karlılığını etkileyen faktörlerin araştırılması, sadece banka yönetimi ve sahipleri açısından değil, devlet ve diğer finansal otoriteler açısından da son derece önemlidir. Bu sebeple, bankaların karlılıklarına etki eden faktörlerin neler olduğunun belirlenmesi, özellikle bankacılık alanında çalışan araştırmacıların, uzun bir süreden beri ilgilerini çeken konuların başında gelmektedir. Bu çalışma, Ocak 2003-Mayıs 2010 tarihleri arasında, Türkiye'de faaliyet gösteren mevduat bankalarının karlılıklarını etkileyen faktörleri araştırmayı amaçlamaktadır. Çalışmda, çoklu doğrusal regresyon yöntemi ile, mevduat bankalarının net faiz marjı ve aktif karlılıklarına etki eden faktörler, bankalara özgü ve makro ekonomik değişkenler ile açıklanmaya çalışılmıştır.

Bankacılık sektörünün karlılığını açıklamaya çalışan araştırmalara bakıldığında, bankaların karlılık ölçütlerinin;bankaların aktif karlılığı, net faiz marjı ve özsermaye karlılığı olduğu görülmektedir. Bahsedilen karlılık ölçütlerini açıklayan değişkenlerin ise; bankalar tarafından kontrol edilebilen mikro değişkenler, genel çevre ve ekonomik koşulların yönlendirdiği makro değişkenler ve yerleşik finansal sistemin özelliklerini temsil eden finansal yapı değişkenleri olduğu belirtilmektedir. Bu üç grup açıklayıcı değişken içinde de, araştırmacıların seçtiği değişkenler oldukça farklılık gösterebilmektedir.

Bu çalışmada, En Küçük Kareler tahmin yöntimi kullanılarak, 2003-2010 yılları arasında, makro ekonomik ve bankalara özgü değişkenlerin, ülkemizdeki mevduat bankalarının net faiz marjı ile aktif karlılıklarının üzerindeki etkilerinin araştırılması

sonucunda; aktif karlılığının, toplam kredilerin toplam mevduata oranı ve faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranından olumlu yönde; faiz dışı giderlerin net kara oranından ise olumsuz yönde etkilendiği görülmüştür. Mevduat bankalarının net faiz marjının ise, toplam kredilerin toplam mevduata oranından, faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranından ve takipteki alacak karşılıklarının takipteki kredilere oranından aynı yönde etkilendiği ortaya çıkmıştır. Takipteki alacaklar karşılığının takipteki alacaklara oranı ve para arzındaki büyüme ile mevduat bankalarının aktif karlılığı arasında, ayrıca faiz dışı giderlerin net kara oranı ve para arzındaki büyüme ile net faiz marjı arasında istatistiksel olarak anlamlı sonuçlara ulaşılamamıştır. Sonuçlar topluca incelendiğinde, mevduat bankalarının karlılık performanslarında, yapılan diğer çalışmalar ile uyumlu olarak, kendi mali bünyelerinin ve operasyonel başarılarının oldukça önem taşıdığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: AktifKarlılık, Net Faiz Marjı, Mevduat Bankaları, EKK Tahmin Yöntemi, Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi

ABSTRACT

PROFITABILTY ANALYSIS IN BANKING SECTOR: AN EMPRICAL RESEARCH IN TURKEY'S BANKING SECTOR

Gözde ÇERÇİ

Master Thesis; Department of Business Administration
Superviser: Prof.Dr.Yıldırım Beyazıt ÖNAL
January 2011, 101 pages

As in many other countries, banking sector plays an important role in Turkey's economy. An efficiently operating banking sector is important for the economic development of the country. Therefore, to investigate the factors underlying the profitability of the banking sector is crucial not only for bank management and owners, but also for the government and other financial authorities. For this reason, determination of the factors effecting the profitabilty of the banks, has been one of the most popular topics, especially for the researchers who have been working in this field. This study aims to investigate the factors affecting the profitbilty of commercial banks, operating in Turkey, between 2003 January and 2010 May. In this thesis, working with multiple linear regression method, net interest margin and return on assets of the commercial banks in Turkey, are tried to be explained with bank-specific and macro economic variables.

When trying to explain the profitability performance of the commercial banks, it is seen that most frequent use of the profitability criterias are banks' return on assets, net interest margin and return on equity; while the variables describing these criterias would be, micro variables which are controlled by the banks themselves, macro variables which are guided by overall economic conditions and financial structure variables which are representing the financial system of the country. In these three groups of explanatory variables, researchers select variables that may vary greatly.

Using least squares estimation method, the results of the thesis of the bank specific and macro economic variables affecting commercial bank's return on assets and net interest margins from 2003 Januaray to 2010 May are that, loans to deposit ratio and non interest income to total assets have a positive affect, but non interest expenses to net

income ratio has a negative affect to banks return on assets. Net interest margin of the commercial banks are affected by the ratio of total loans to total deposits, non interest income to total assets ratio and also provisions for non performing loans to non performing loans ratio in the same direction. In addition to these results, provisions for non performing loans to non performing loans ratio and growth in money supply has not reached a statistically satisfactory result with bank's return on assets. Moreover, non interest expenses to net income ratio and growth in money supply have also no significant effect in commercial bank's net interest margin in Turkey. When all results combined together, compatible with previous researches, it can easily be said that the bank specific factors affect the commercial bank's profitability in a quite major way.

Keywords: Return on Assets, Net Interest Margin, Commercial Banks, Least Squares Estimation Method, Multiple Linear Regression Method

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, değerli tecrübe, bilgi ve görüşleri ile bana yol gösteren tez danışmanım Prof.Dr.Yıldırım Beyazıt ÖNAL'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca her zaman destekleyici olan ve bilgimi her daim bir adım ileriye taşımama yardımcı olan değerli hocam Öğr.Gör.Dr.Serkan Yılmaz KANDIR'a teşekkürlerimi iletirim. Çalışmanın uygulama kısmında sağlamış oldukları katkılardan dolayı değerli hocam Yrd.Doç.Dr.Mehmet ÖZMEN'e ve değerli görüşleri ile tez çalışmasına katkıda bulunan sayın hocam Doç.Dr.Hatice DÜZAKIN'a teşekkür ederim. Ayrıca bu yolda bana destek olan diğer tüm saygıdeğer hocalarıma da teşekkürlerimi iletmeyi borç bilirim. Çalışma boyunca sabrını ve anlayışını eksik etmeyen değerli eşime ve her zaman yanımda olan aileme ve mesai arkadaşlarıma da en içten teşekürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET……...**ii**
ABSTRACT……**iv**
ÖNSÖZ……..……..**vi**
KISALTMALAR LİSTESİ……..…….**x**
TABLOLAR LİSTESİ…….……**xii**
EKLER LİSTESİ……**xiv**
GİRİŞ……..**1**

BİRİNCİ BÖLÜM
GENEL OLARAK BANKACILIK VE TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ

1.1. Finansal Sistem……..…….3
1.2. Bankalar…….…..……5
1.2.1. Sermaye Kaynaklarına Göre Bankalar……5
1.2.2 Sermaye Sahiplerine Göre Bankalar……..…….…..5
1.2.3. İş Kollarına Göre Bankalar…….…..……6
1.2.4. Hukuki Kuruluş Şekillerine Göre Bankalar…….…….……..6
1.2.5. Coğrafi Alanlarına Göre Bankalar…….…….……6
1.2.6. Organizasyon Yapılarına Göre Bankalar……....7
1.2.7. Faaliyet Amaçlarına Göre Bankalar…….……..7
1.3. Mevduat (Ticaret) Bankaları.…….……8
1.3.1. Mevduat (Ticaret) Bankalarının Fonksiyonları……..10
1.3.1.1. Fon Sağlama Fonksiyonu……..……..……..10
1.3.1.2. Mevduatın Sınıflandırılması…….…….11
1.3.1.3. Fon Kullanma Fonksiyonu……13
1.3.1.4. Kaydi Para Yaratma Fonksiyonu……..15
1.3.1.5. Hizmet Fonksionu…….15
1.3.2. Mevduat Bankalarının Ekonomideki İşlevleri…….…….……20
1.4. Türkiye'de Bankacılığın Tarihsel Gelişimi…….…….21
1.5. Türk Bankacılık Sektörünün 2003-2009 Yılları Arası Yapısal Analizi…….……..25
1.5.1. Sektörde Faaliyette Bulunan Banka Sayısı……..26

1.5.2. Sektörde Faaliyette Bulunan Bankaların Aktif Payları……26
1.5.3. Mevduat Bankalarının Özsermaye Karlılıkları…….……....27
1.5.4. Mevduat Bankalarının Aktif Karlılıkları……..28
1.5.5. Mevduat Bankalarının Takipteki Alacaklar Oranı……...29
1.5.6. Mevduat Bankalarında Kredi/Mevduat Oranı.……30
1.6. Banka Finansal Tablolarının Analizi……30
1.6.1. Mali Tablo Türleri……31
1.6.2. Banka Bilançolarının Özellikleri……..32
1.6.2.1. Banka Bilançolarının Aktifinde Yer Alan Kalemler…….32
1.6.2.2. Banka Bilançolarının Pasifinde Yer Alan Kalemler…….34
1.6.3. Banka Gelir Tablolarının Özellikleri…….……..36
1.7. Banka Karlılıklarının Ölçümünde Kullanılan Teknikler…….……38
1.7.1. Karşılaştırmalı Analiz……..38
1.7.2. Dikey Yüzdeler Analizi……...39
1.7.3. Eğilim Yüzdeleri (Trend Analizi)…….……...40
1.7.4. Oran Analizi……41

İKİNCİ BÖLÜM
BANKALARIN KARLILIĞINI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİ İNCELEYEN ÇALIŞMALAR

2.1. Gelişmiş Ülkelerde Yapılan Çalışmalar……..…….44
2.2. Gelişmekte Olan Ülkelerde Yapılan Çalışmalar……..……49
2.3. Birden Fazla Ülkeyi Kapsayan Çalışmalar……..……55
2.4. Türkiye'de Yapılan Çalışmalar……..……..60

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
BANKALARDA KARLILIK ANALİZİ: TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi……...…….70
3.2. Araştırmanın Kısıtları……..…..……...71
3.3. Araştırma Verileri……71
3.3.1. Çalışmanın Bağımlı Değişkenleri…….……..71

3.3.2. Çalışmanın Bağımsız Değişkenleri…….……..72
3.4. Modelde Yer Alan Değişkenlere İlişkin Teorik Çerçeve……73
3.5. Araştırma Yöntemi …….…….……...76
3.6. Araştırmanın Amprik Bulguları…….…..……....78
3.6.1. Aktif Karlılığı ve Aktif Karlılığına İlişkin Sonuçların Değerlendirilmesi….78
3.6.2. Net Faiz Marjı ve Net Faiz Marjına İlişkin Sonuçların Değerlendirilmesi....85

SONUÇ……...……89
KAYNAKÇA……..……92
EKLER……...……....97
ÖZGEÇMİŞ…….……101

KISALTMALAR LİSTESİ

BDDK : Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

KOBİ : Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme

TCMB : Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası

TMSF : Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

TBB : Türkiye Bankalar Birliği

IMF : Uluslar arası Para Fonu

GSMH : Gayrı Safi Milli Hasıla

GMM : Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi

SSA : Alt Sahra Afrika Ülkeleri

EBRD : Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası

IMKB : İstanbul Menkul Kıymetler Borsası

TUİK :Türkiye İstatistik Kurumu

TEFE : Toptan Eşya Fiyatları Endeksi

TKBB : Türkiye Katılım Bankaları Birliği

AK : Aktif Karlılık

ÖK : Özsermaye Karlılığı

NFM : Net Faiz Marjı

KARS : Takipteki Alacaklar Karşılığı/Takipteki Krediler

FDGIDINC : Faiz Dışı Giderler/Net Kar

LIK : Toplam Krediler/Toplam Mevduat

FDGEL : Faiz Dışı Gelirler/Toplam Aktifler

LIK : Toplam Krediler/Toplam Mevduat

M2BUY : Para Arzı Büyüme Oranı

VOROA : Vergi Öncesi Kar/Toplam Akifler

EKK : En Küçük Kareler Tahmin Yöntemi

ADF : Genişletilmiş Dickey Fuller Birim Kök Testi

PP : Philips Perron Birim Kök Testi

LM : Breusch-Godfrey Otokorelason Testi

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1.1. Faaliyette Bulunan Banka Sayısı……..…..…..……..26
Tablo 1.2. Bankaların Toplam İçerisindeki Payları……27
Tablo 1.3. Bankaların Özsermaye Karlılıkları……28
Tablo 1.4. Bankaların Aktif Karlılıkları…….……29
Tablo 1.5. Bankaların Takipteki Alacaklar Oranı…….…..……29
Tablo 1.6. Bankaların Kredi/Mevduat Oranı…….……30
Tablo 2.1. Gelişmiş Ülkelerde Yapılan Çalışmaların Özeti……..……48
Tablo 2.2. Gelişmekte Olan Ülkelerde Yapılan Çalışmaların Özeti……..……54
Tablo 2.3. Birden Çok Ülkede Yapılan Çalışmaların Özeti…….……..……59
Tablo 2.4.Türkiye'de Yapılan Çalışmaların Özeti……..……..……67
Tablo 3.1.Çalışmada Yer Alan Değişkenler…….…..……73
Tablo 3.2. Banka Karlılıklarına Etki Eden Faktörlere İlişkin Özet İstatistikler……..…77
Tablo3.3. Banka Karlılıklarını Etkileyen Değişkenlerin Birim Kök Test Sonuçları….80
Tablo 3.4. Bağımlı ve Bağımsız Değişkenler İçin Korelasyon Matrisi….....81
Tablo 3.5. Değişen Varyans Problemi İçin White Testi Uygulama Sonuçları……...81
Tablo 3.6. Otokorelasyon Problemi İçin 1 ve 12 Gecikmeli Değer ile LM Testi Sonuçları…….……..……..82
Tablo 3.7.Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları……..…..……83
Tablo 3.8. White Testi Sonuçları…….…..……...85
Tablo 3.9. Otokorelasyon Problemi İçin 1 ve 12 Gecikmeli Değer ile LM Testi Sonuçları……..……..……86
Tablo 3.10. Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları…….……86

EKLER LİSTESİ

Sayfa

Ek.1. Yapı Kredi Bankası A.Ş Özet Bilançosu…….……..97
Ek.2. Yapı Kredi Bankası A.Ş Özet Gelir Tablosu…….……98
Ek.3. Çalışmada Yer Alan Bankalar…….…..99

GİRİŞ

Türk bankacılık sistemi, geçmişten günümüze kadar yaşanan siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmelerden etkilenmiş, özellikle 2001 yılında yaşanan mali kriz sonrasında alınan önlemler ile daha iyi bir alt yapıya kavuşmuştur. Günümüzde, Türk Bankacılık sektörünün göreceli olarak daha istikrarlı bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Bankacılık sektörü, çoğunlukla, ülkelerin ekonomik gelişimlerinde de itici bir güç olmaktadır. Bu bağlamda, bankaların finansal sistem içerisindeki payı arttıkça, makro ekonomik denge ve ekonomik büyümedeki rolünün daha da önem kazanması beklenmektedir. Ülkemizde de, finansal sektörün bilanço büyüklüğünün dağılımına bakıldığında, sektör aktiflerinin %88,8'ini, bankacılık sektörünün oluşturduğu görülmektedir. Ayrıca 2009 yılı sonunda %87,6 olan bankacılık sektörü bilanço büyüklüğünün, GSYH'ya oranı, 2010 yılının ikinci çeyreğinde, %88,6' ya yükselmiştir (TCMB, Finansal İstikrar Raporu, Aralık 2010). Bu rakamlar da, ülkemizde, bankacılık sektörünün, finans sektörü içerisinde ne kadar önemli bir alt sektör olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Dünyayı hızla etkisi altına alan mortgage krizi ile birlikte, tüm dünyada finans sektörünün, özelinde de bankacılık sektörünün, büyük bir çöküş yaşadığını söylemek mümkündür. Buna karşılık Türk bankacılık sektörü; güçlü aktif kalitesi, likidite yapısı, sermaye yeterliliği ve iyi işleyen iç kontrol sistemleri ile küresel krize karşı oldukça sağlam durmuş, hatta yurtdışındaki birçok büyük bankanın iflas ettiği 2009 yılında, net karını %52, aktif karlılığını %33 ve özkaynak karlılığını da %19 oranında artırmayı başarabilmiştir (Bankalarımız, 2009, I-42).

Bu çalışmanın amacı, bankacılık sektörünün performansını değerlendirmek ve bu sektörün etkin ve verimli çalışıp çalışmadığını kontrol etmektir. Bu bağlamda, bankacılık sektöründe karlılığı etkileyen değişkenler belirlenmeye çalışılmıştır. Makroekonomik çevrede, yeni düzenlemeler ile birlikte, bankacılık sektörünün de çehresi değişmektedir. 2003 yılı itibarı ile fon bankalarının sistem içerisindeki rekabet bozucu etkileri azaltılmış, bankaların sermaye yapıları güçlendirilmiş ve bankaların mali tablolarında önemli ölçüde şeffaflık sağlanabilmiştir. Bu çalışmanın uygulama kısmı, özellikle 2002 yılı sonrasında yaşanan bu gelişmeler ışığında şekillenmiştir.

Ocak 2003 ve Mayıs 2010 döneminde, bankaların karlılığının belirleyicilerini inceleyen bu çalışma, üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, finansal sistem ve

bankacılık ile ilgili genel bilgilere yer verilmiştir. Ayrıca bankacılığın ülkemizdeki tarihsel gelişimi de, bu bölümde incelenmiştir. Ardından, bankacılık sektörünün ve özellikle mevduat bankalarının 2003 yılından itibaren, belirli göstergeler üzerinden gelişimine bakılmış ve daha sonra bankaların finansal tablolarının özellikleri ve banka karlılıklarının ölçümünde yaygın olarak kullanılan teknikler sunulmaya çalışılmıştır. İkinci bölüm konunun literatür taramasını kapsamaktadır. Bu bölümde, bankaların karlılıklarını etkileyen değişkenleri saptamayı hedefleyen çalışmalar ayrıntılı olarak özetlenmiştir. Üçüncü ve son bölümde ise, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun (BDDK), aylık olarak yayımladığı raporlardan derlenen verilerle, Türk mevduat bankalarının karlılıklarını etkileyen faktörler, ekonometrik analiz uygulanarak, belirlenmeye çalışılmıştır. Analiz sürecinde Ocak 2003 – Mayıs 2010 dönemlerine ait bankaların finansal verileri üzerinde en küçük kareler tahmin yöntemi uygulanmıştır. Çalışmanın sonuç bölümünde ise, uygulama bölümünde ortaya çıkan sonuçlara ve bu sonuçlara ilişkin değerlendirmelere yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK BANKACILIK VE TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ

Piyasa ekonomisine geçilen 1980'li yıllarda, uygulamaya konulan reform niteliğindeki yapısal değişiklikler bankacılık sektörünün ve mali sektörün gelişmesini ve büyümesini sağlamıştır. Bu bölümde genel olarak, finansal sistem ve bankalar; Türkiye'de bankacılığın tarihsel gelişimi ve son olarak banka karlılıklarının ölçümünde kullanılan teknikler incelenecektir.

1.1. Finansal Sistem

Modern ekonominin en önemli unsurlarından biri, finansal kurumlardan ve finansal araçlardan oluşan finansal yapıdır. Bütün finansal sistemlerde, finansal kurumlar aracılığıyla, oldukça karmaşık ve uzmanlaşmış ekonomik birimler, bağımsız bir biçimde işlevlerini yerine getirirler. Finansal yapı aracılığı ile borç vermek isteyenlerle, fon gereksinimi duyanlar bir araya gelirler ve ekonomik etkinliği artırırlar. Finansal sistem aracılığı ile tasarruf edenler, örgütlenmiş ve kurumsallaşmış piyasalarda en uygun yatırım araçlarını kullanarak, bu fedakârlıklarının parasal karşılığını elde ederler (Kocaman, 2004, 1). Finansal sistemin temel işlevleri; elindeki atıl fonları borç vermek isteyenlerle, finansal kaynak arayanlarla arasında bir köprü oluşturmak; likidite ve para yaratmak, bir ödeme sistemi geliştirmekve yatırımcıların portföy tercihlerine seçenekler sunmak, şeklinde sıralanabilir (Madura, 2010, 3).

Bir ekonomide yeterli sermaye birikimini ve ekonomik gelişmeyi sağlayabilmek için, ekonomik birimleri tüketimden caydırıp, birikime özendirecek ve birikimlerin verimli yatırımlara aktarılmasını sağlayacak finansal pazarlara gereksinim vardır. Kullanılabilir fonların artırılması ve yatırım alanlarına en kısa sürede ve en az maliyetle aktarılabilmesi, finansal pazarların gelişmesine ve özellikle sağlıklı çalışmasına bağlıdır. Finansal pazarların işlerlik kazanmadığı ülkelerde, gelir fazlaları sınırlı kalmakta ve çoğunlukla taşınmaz mallara, altına ve dövize bağlanmakta, üretken yatırım alanlarına yönlendirilememektedir. Bu ülkelerde hızlı ve dengeli kalkınmayı gerçekleştirmek de zorlaşmaktadır (Canbaş, Doğukanlı, 2007, 16).

Finansal piyasalarda yatırımcılar, fonlarını kendileri yönetmeyi seçebildikleri gibi, uzmanlaşmış aracıların yardımından da yararlanabilirler. Finansal kurumların

görevi piyasadaki taraflar arasında aracılık yapmaktır. Taraflar yalnızca bir araya getirilmez, istekleri birbirine uygun tarafların da bulunması ve pazarlık sürecinin başarıyla yönetilmesi gerekir. Böylece her iki taraf için de, birbirleri ile doğrudan karşılaşmalarına göre elde edebileceklerinden daha iyi şartların yaratılması hedeflenir (Kocaman, 2004, 10). Finansal kurumlar finansal araçların aktarılması ve dönüştürülmesi işlevlerini gerçekleştirerek hem fon kullanan, hem de fon sunanlara hizmet verirler ve su yararları sağlarlar (Canbaş, Doğukanlı, 2007, 158):

- Fon maliyetini azaltmak,
- Riski azaltmak ve dağıtmak,
- Vade ayarlaması yapmak,
- Miktar ayarlaması yapmak,
- Finansal danışmanlık hizmeti sunmak.

Finansal kurumları, en genel ve yaygın kullanılan şekli ile iki temel grupta toplamak mümkündür. Bu gruplardan ilki para yaratan finansal kurumlar, ikincisi ise para yaratmayan finansal kurumlardır. Para yaratan finansal kurumlar; fon istem ve sunusunun büyük bir kısmını karşılaştıran ve satın alma gücü yaratan finansal kurumlardır. Merkez bankaları, mevduat bankaları ve katılım bankalarından oluşan bu parasal sistem aracıları, küçük birikimlerin ekonomi dışında kalmasını önleyerek, birikimlerin artmasına ve kullanılabilir duruma gelmesine olanak sağlarlar. Ayrıca kayıtsal para yaratarak ekonomideki yatırılabilir fonları artırırlar. Bu kurumlar gerçek kişilere, firmalara, diğer finansal kurumlara, devlete ve dış dünyaya açtıkları kredinin büyük bir bölümünü, kendi ürettikleri para (banka parası) ile karşılarlar (Canbaş, Doğukanlı, 2007, 160). Para yaratmayan finansal kurumlar ise kendileri satın alma gücü yaratmaksızın, topladıkları fonları ödünç veren ve/veya farklı yatırım araçlarına yönlendiren kurumlardır. Yatırım ve kalkınma bankaları, sigorta kurumları, kolektif yatırım kurumları (yatırım ortaklıkları ve yatırım fonları), tasarruf kurumları ve ikincil pazar aracı kurumları bu tür finansal kurumlardır (Canbaş, Doğukanlı, 2007, 240). Para yaratmayan finansal kurumlar, bu çalışmanın konusunu oluşturmadığı için daha detaylı olarak incelenmeyecektir. Aşağıda, genel olarak bankalara ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

1.2. Bankalar

Türk Ticaret Kanununun 727. Maddesi bankaları, "Bankalar Kanunun hükümlerine tabi olan müesseseler" olarak tanımlamışlardır. Bununla beraber, 5411 sayılı Bankacılık Kanununa bakıldığında, genel olarak bankaların tarifinin yapılmadığı görülmektedir. Yine de, en genel tabiri ile bankalar; mevduat kabul eden, bu mevduatı en verimli şekilde çeşitli kredi işlemlerinde kullanmak amacını güden, veya kısaca faaliyetlerinin esas konusu düzenli bir şekilde borç almak ya da borç vermek olan ekonomik kuruluşlardır. Başka bir ifade ile bankalar; sermaye, para ve kredi üzerine her çeşit işlemleri yapan ve düzenleyen özel ve tüzel kişilerin, devletin ve işletmelerin, bu alanlardaki her türlü ihtiyaçlarını karşılamak üzere çalışan iktisadi kuruluşlar olarak tanımlanabilirler (Takan, 2001, 2).

Çeşitli ülkelerdeki banka sistemleri birbirlerinden az veya çok değişik yapılar gösterebilmelerine rağmen; bankalar, bir takım farklı kriterler göz önünde bulundurularak, kendi aralarında sınıflandırılabilirler. Bu sınıflandırma; sermaye kaynaklarına, sermaye sahiplerine, is kollarına, hukuki kuruluş şekillerine, coğrafi alanlara, organizasyon yapılarına ve faaliyet sahalarına göre yedi ana grupta toplanabilmektedir (Güney, 2009, 3-4).

1.2.1. Sermaye Kaynaklarına Göre Bankalar

Sermaye kaynaklarına göre bankalar üç ana grupta toplanabilir.

- **Özel Sermaye ile Kurulmuş Bankalar:** Sermayesinin tamamı özel kişi ya da kuruluşlara ait olan bankalardır. Bu bankalarda kamu idaresinin sermaye payı yoktur.
- **Sermayesinin Tamamı Devlet Tarafından Karşılanan Bankalar:**Bu tip bankalarda özel kişi ve kuruluşların sermaye payları yoktur. Sermayenin tamamı kamu tüzel kişilerine ve devlete aittir.
- **Karma Sermayeli Bankalar:** Devletin veya kamu tüzel kişilerin yanı sıra, sermayelerinde özel kişi ya da firmaların da payının olduğu bankalardır.

1.2.2. Sermaye Sahiplerine Göre Bankalar

Sermaye sahiplerine göre bankalar iki ana grupta toplanabilir.

- **Milli Bankalar:** Ülkemiz kanunlarına göre kurulan, sermayesinin çoğunluk hisseleri Türk kişi ve kuruluşlarına ait olan bankalardır.
- **Yabancı bankalar:** Sermayesinin çoğunluk hisseleri yabancılara ait olan, yabancılar tarafından yönetilen ve denetlenen bankalardır. Ancak bu bankalar ülkemizde faaliyet gösterdikleri için, BDDK (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu) tarafından da denetlenmektedir.

1.2.3. İş Kollarına Göre Bankalar

İş kollarına göre bankalar iki ana grupta toplanabilir.

- **İş ve Ticaret Bankaları:** Bu tür bankalar geleneksel olarak mevduat ve diğer yabancı kaynakları toplayarak kredi verme ve diğer bankacılık fonksiyonlarını yerine getirirler.
- **Uzmanlık Bankaları:** Özel kişi ve kuruluşlar veya devlet tarafından belirli konularda faaliyet göstermek üzere kurulan bankalardır (Güney, 2009, 4).

1.2.4. Hukuki Kuruluş Şekillerine Göre Bankalar

Hukuki kuruluş sekline göre bankalar üç ana grupta toplanabilir.

- **Kişisel Teşebbüs Bankaları:** Sadece bir kişi yada grup tarafından kurulan bankalardır. Ülkemizde, 5411 sayılı Bankacılık Kanunun 7. Maddesi, kurulacak bankanın, anonim şirketi şeklinde kurulmasını şart koşmaktadır.
- **Ortaklık Şeklinde Kurulan Bankalar:** Birden fazla kişi veya grup tarafından kurulan bankalardır.
- **Özel Kanunla Kurulan Bankalar:** Kurulması ya da faaliyete geçmesi için yasa koyucu tarafından özel kanun çıkarılan bankalardır.

1.2.5. Coğrafi Alanlarına Göre Bankalar

Coğrafi alanlarına göre bankalar üç ana grupta toplanabilir.

- **Yerel Bankalar:** Belli bir şehir ya da bölgede faaliyette bulunmak üzere kurulmuş bankalardır.
- **Ulusal Bankalar:** Sadece kurulduğu ülkede faaliyet gösteren bankalardır.

- **Uluslar arası Bankalar:** Birden fazla ülkede şubesi ve faaliyeti olan bankalardır.

1.2.6. Organizasyon Yapılarına Göre Bankalar

Organizasyon sekline göre bankalar iki ana grupta toplanabilir.

- **Tek Şubeli Bankalar:** Bir şube ile faaliyet gösteren bankalardır. Bu örgütlenme yapısı genelde yatırım bankalarında ya da yerel bankalarda görülmektedir.
- **Çok Şubeli Bankalar:** Birden fazla yerde şubesi olan bankalardır. Genelde ticari bankalarda bu tarz örgütlenmeye rastlanmaktadır.

1.2.7. Faaliyet Amaçlarına Göre Bankalar

Faaliyet amaçlarına göre bankalar sekiz ana grupta toplanabilir (Takan, 2001, 12-16; Güney, 2009, 4).

- **Merkez Bankaları:** Ticaret bankalarının banknot ihraç etme yetkisinin kaldırılması ve bu yetkinin tek bir bankada toplanması sonucunda ortaya çıkan, devletin mali ve iktisadi konularda danışmanlığını yapmak, ticari bankaların para rezervlerini muhafaza etmek, son borç verme mercii olmak, bankaların takas, tasfiye, virman görevlerini yapmak, kredileri düzenlemek ve denetlemek vb. görev ve yetkilerle donatılmış olmakla beraber en önemli işlevi; banknot ihracı ile paranın iç ve dış değerinde istikrarı sağlanmak olan bankalardır.
- **Kalkınma Bankaları:** Ülkede sanayi kesiminin güçlendirilmesi ve ülkenin kalkındırılması için gelişmesi öncelikli yöre ve sektörlere kredi veren bankalardır. Daha çok sermaye piyasası az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde rastlanılmaktadır.
- **Yatırım Bankaları:** Piyasada fon fazlasına sahip kişi ve kuruluşlardan, fon açığı olan kişi ya da kuruluşlara doğru yapılacak transferlerde aracılık görevi yapan, işletmelerin orta ve uzun vadeli fon ihtiyaçlarını karşılaması ile sermaye birikimi sorununun çözülebilmesi için kurulmuş, muhtelif konularda sanayi işletmelerine danışmanlık hizmeti veren bankalardır.

- **İpotek Bankaları:** Her çeşit gayrimenkul malın ipoteği karşılığında orta ve uzun vadeli kredi veren bankalardır. Bu tipte bankaların, ülkemizde uygulaması bulunmamaktadır.
- **Tarım Bankaları:** Bir ülkedeki tarımsal üretim potansiyelinin akılcı bir biçimde kullanılmasına yardımcı olmak ve dolayısıyla ülkenin milli gelirinin artmasına katkıda bulunmak için tarım ve hayvancılık kesiminde çalışanlara orta ve uzun vadeli kredi veren bankalardır.
- **Halk Bankaları:** Genellikle el emeği ve bireysel çabayla çalışan, küçük esnaf ve zanaatkârlar ile KOBİ (Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme)'lerin kalkınmasını sağlamak ve mesleki amaçlarla kullanılmak üzere orta ve uzun vadeli kredi veren bankalardır.
- **Ticaret Bankaları:** Vadeli ve vadesiz mevduat kabul etmek, ticari senetleri iskonto etmek, borçlu cari hesap açmak, kambiyo işlemleri yapmak, havale kabul etmek ve ödenecek esham ve tahvilat isleri yapmak, kiralık kasalar bulundurmak, toplanan mevduatı ticaret ve sanayici emrine hazır tutmak, ticari ve sınaî yatırımlara iştirak etmek gibi her çeşit banka işlemleri yapan bankalardır.
- **Katılım Bankaları:** Ticaret bankalarına benzer hizmetler veren ancak faizsiz bankacılık uygulamasını benimsemiş finans kurumlarıdır. Bu bankaların ticari bankalardan en büyük farkları, tasarruf sahiplerinden topladıkları fonlara faiz vermek yerine, bu fonları sanayi ve ticaret sahalarında değerlendirerek meydana gelen kar veya zararı tasarruf sahipleri ile paylaşmalarıdır.

Yukarıda faaliyet amaçlarına göre sınıflandırılan bankalar arasından, sadece bu çalışmanın özünü oluşturan mevduat (ticaret) bankaları detaylı olarak incelenecektir.

1.3.Mevduat (Ticaret) Bankaları

Finansal kurumlar denilince ilk akla gelen kurumlar ticari bankalar olmaktadır. Ticari bankalar, gerçek ve tüzel kişilerin belirli bir zaman içinde harcamadıkları paraları toplayarak, bu paraları, kredi ve yatırım yoluyla değerlendirmeye çalışan, aynı zamanda ödemelerde aracılık, para nakli, senet tahsili, emanet kabulü gibi çeşitli hizmetler gören bir işletme şeklinde tanımlanabilir (Öçal, Çolak, 1999, 13). 5411 sayılı Bankacılık

Kanununun 3. maddesinde mevduat bankaları; kendi nam ve hesabına mevduat kabul etmek ve kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubelerini temsil etmektedir ve aynı kanunun 4. maddesinde de açıklandığı gibi, gerçekleştirebilecekleri faaliyetler aşağıdaki maddeler ile sınırlandırılmıştır.

- Mevduat kabulü
- Nakdî ve gayri nakdi her cins ve surette kredi verme işlemleri
- Nakdî ve kaydî ödeme ve fon transferi işlemleri, muhabir bankacılık veya çek hesaplarının kullanılması dahil her türlü ödeme ve tahsilat işlemleri
- Çek ve diğer kambiyo senetlerinin iştirası işlemleri
- Saklama hizmetleri
- Kredi kartları, banka kartları ve seyahat çekleri gibi ödeme vasıtalarının ihracı ve bunlarla ilgili faaliyetlerin yürütülmesi işlemleri
- Efektif dâhil kambiyo işlemleri; para piyasası araçlarının alım ve satımı; kıymetli maden ve taşların alımı, satımı veya bunların emanete alınması işlemleri
- Ekonomik ve finansal göstergelere, sermaye piyasası araçlarına, mala, kıymetli madenlere ve dövize dayalı; vadeli işlem sözleşmelerinin, opsiyon sözleşmelerinin, birden fazla türev aracı içeren basit veya karmaşık yapıdaki finansal araçların alımı, satımı ve aracılık işlemleri
- Sermaye piyasası araçlarının alım ve satımı ile geri alım veya tekrar satım taahhüdü işlemleri
- Sermaye piyasası araçlarının ihraç veya halka arz yoluyla satışına aracılık işlemleri
- Daha önce ihraç edilmiş olan sermaye piyasası araçlarının aracılık maksadıyla alım satımının yürütülmesi işlemleri
- Başkaları lehine teminat, garanti ve sair yükümlülüklerin üstlenilmesi işlemleri gibi garanti işleri
- Yatırım danışmanlığı işlemleri
- Portföy işletmeciliği ve yönetimi

- Hazine Müsteşarlığı ve/veya Merkez Bankası ve kuruluş birlikleri nezdinde oluşturulan bir sözleşme kapsamında üstlenilen yükümlülükler çerçevesinde alım satım işlemlerine ilişkin piyasa yapıcılığı
- Faktöring ve forfaiting işlemleri
- Bankalar arası piyasada para alım satımı işlemlerine aracılık
- Sigorta acenteliği ve bireysel emeklilik aracılık hizmetleri
- Kurulca belirlenecek diğer faaliyetler

Yukarıda sıralan tüm maddelerin yanı sıra, aslında ticaret bankalarının başlıca iki önemli fonksiyonu bulunmaktadır. Bunlar; borç almak ve borç vermektir. Bu bakımdan ticaret bankalarına aynı zamanda mevduat bankaları da denilmektedir (Öçal, Çolak, 1999, 38). Çalışmanın devamında, yukarıda sıralanan bankacılık faaliyetleri dört ana grupta toplanıp, incelenecektir.

1.3.1. Mevduat (Ticaret) Bankaların Fonksiyonları

Ticari bankalar, her ülkenin bankacılık sisteminde farklı biçimde örgütlenmelerine rağmen, yerine getirdikleri fonksiyonlar birbirine benzemektedir. Bu fonksiyonlar; fon sağlama, fon kullanma, kaydi para yaratma ve hizmet fonksiyonları olarak dört ana grupta toplanabilmektedir (Takan, 2001, 62; Dilley, 2008, 8).

1.3.1.1. Fon Sağlama Fonksiyonu

Ticari bankalarda fonlar iki kaynaktan sağlanmaktadır. Bu kaynaklar, özkaynaklar ve yabancı kaynaklardır. Bankaların özkaynakları kendi bünyelerinden sağladıkları kaynaklar, yabancı kaynaklar ise üçüncü şahıslardan borçlanmak yolu ile sağlanan kaynaklardır (Takan, 2001, 62). Bankaların özkaynakları, bir fon kaynağı olmasına rağmen, ticari bankaların borçlarının yalnızca ufak bir yüzdesini karşılamaya yetecektir. Yani bankaların özkaynakları, ancak beklenmedik kayıplar karşısında korunmak için yeterli olabilecektir. Bunun yanında, bankaların temel fon kaynakları yabancı kaynaklardır (Frost, 2004, 12). Türkiye'de ticari bankaların sağladıkları yabancı kaynaklar; mevduat, TCMB (Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası)'den sağlanan krediler, yurtiçi bankalardan sağlanan krediler, sendikasyon kredileri, muhtelif borçlar ve tahvil ihracı ile sağlanan fonlardan oluşur. Yabancı kaynakların en önemli

kalemlerinden biri de, müşteri mevduatlarıdır. 2010 yılının ilk beş ayında mevduatların toplam pasiflere oranı, %71 civarında seyretmektedir.

Bankalara istenildiği zaman, ya da belirli bir vadenin sonunda çekilmek üzere yatırılan Türk Lirası ya da yabancı paralara mevduat denir. Kişi ya da kurumlar, bankalara, gelir elde etme ve güvenli bir biçimde saklama sebebi ile para yatırırlar. Müşteriler tarafından bankaya yatırılan paranın kaydına ve izlenmesine yarayan hesaplara, bankacılık dilinde; mevduat hesapları, tevdiat hesapları, alacaklı cari hesaplar ve tasarruf hesapları gibi çeşitli adlar verilmektedir. Bu hesapların ortak özelliği para yatırılarak açılabilmesi ve mudinin hesaptan en fazla yatırdığı kadar para çekebilmesidir. Mevduat, hem tasarruf sahipleri hem de bankalar açısından oldukça önemlidir. Bankalar; para ticareti yapan kuruluşlar oldukları için mevduat en önemli kaynaklarından biridir. Aynı zamanda bankaların büyüklüğünün göstergelerinden biri olduğu için de, mevduat bankalarca ön planda tutulmaktadır. Tasarruf sahipleri açısından da, yatırılan mevduatlar belirli bir oranda TMSF güvencesi altındadır. Gerekli koşulları yerine getiremeyen bankaların mevduat toplama yetkisi, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) tarafından kaldırılabilmektedir (Güney, 2009, 45).

Aşağıdaki bölümde, bankaların bir diğer işlevi olan, fon kullanma fonksiyonuna geçilmeden önce, mevduatın nasıl ve hangi kriterlere göre sınıflandırılacağı incelenecektir.

1.3.1.2. Mevduatın Sınıflandırılması

03.02.2007 tarih ve 26423 sayılı resmi gazetede yayımlanan Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Mevduat ve Katılım Fonlarının Vadeleri Hakkında 2007/1 Sıra No.lu tebliğ uyarınca mevduat türlerinin vadelerine göre sınıflandırılması aşağıdaki gibidir (www.TCMB.gov.tr).

- **Vadesiz Mevduat:** Bankanın izni aranmaksızın hesap sahibi tarafından istenildiği zaman kısmen veya tamamen çekilebilen, herhangi bir ihbar veya vade koşulu taşımayan ve faiz tahakkukları yılsonunda veya hesabın kapatılmasında yapılan mevduattır.
- **İhbarlı Mevduat:** Çekileceği tarihten 7 gün önce yazılı bir ihbar verilmek suretiyle çekilebilecek mevduattır.

- **Vadeli Mevduat:** 1 aya kadar vadeli (1 ay dâhil), 3 aya kadar vadeli (3 ay dâhil), 6 aya kadar vadeli (6 ay dâhil), 1 yıla kadar vadeli ve 1 yıl ve daha uzun vadeli (1 ay, 3 ay, 6 ay ve yıllık faiz ödemeli) olarak açılabilecek mevduattır.
- **Birikimli Mevduat:** Asgari 5 yıl vade ile açılan, sözleşme ile belirlenen aylık veya üç aylık sürelerde hesaba para yatırmaya imkân veren mevduattır.

Mevduatlar ayrıca tasarruf sahibine göre de sınıflandırılabilirler. Bu sınıflandırmada her ana mevduat grubu, niteliğine göre sınıflandırılmaktadır. Ayrıca mevduat hesapları kendi içlerinde yabancı para mevduat ve Türk Lirası mevduat olarak da ayrılmaktadır. Aşağıda yer alan sınıflandırma da, yukarıdaki gibi, TCMB'nin 2007/1 sıra no.lu mevduat ve katılım fonlarının vadeleri ve türleri hakkında yayımlanan tebliğden alınmıştır.

- **Tasarruf Mevduatı:** Mevduat bankaları nezdinde açtırılan, gerçek kişilere ait ve münhasıran çek keşide edilmesi dışında ticari işlemlere konu olmayan mevduattır.

- **Resmi Kuruluşlar Mevduatı:** Genel bütçe kapsamındaki kamu idarelerine, özel bütçeli idarelere, düzenleyici ve denetleyici kurumlara, sosyal güvenlik kurumlarına, yerel yönetimlere, mahkemelere, savcılıklara, icra ve iflas dairelerine ve tereke hâkimliklerine ait hesaplar "Resmi Kuruluşlar" başlığı altında sınıflandırılır. Bu kuruluşlara ait mevduat, resmi kuruluşlar mevduatıdır.
- **Ticari Kuruluşlar Mevduatı:** Gerçek kişilerin ticari işletmelerine, her çeşit ortaklıklara, kamu iktisadi teşebbüsleri ile bunlara ait müesseselere, bağlı ortaklıklara, iştiraklere ve müesseselerin ve bağlı ortaklıkların işletmelerine, yerel yönetimlerin ticari işletmelerine, döner sermayeli kuruluşlara, vakıfların, derneklerin, sendikaların, birliklerin ve mesleki kuruluşların kurdukları veya katıldıkları ticari işletmelere, kooperatiflere, sigorta şirketlerine, emeklilik şirketlerine ve banka dışı diğer mali kesime ait hesaplar "Ticari Kuruluşlar" başlığı altında sınıflandırılır. Bu kuruluşlara ait mevduat, ticari kuruluşlar mevduatıdır.

- **Diğer Kuruluşlar Mevduatı:** Vakıflara, derneklere, birliklere, sendikalara, tasarruf ve yardımlaşma sandıklarına, elçilik ve konsolosluklara, uluslararası kuruluşların Türkiye'deki büro ve temsilciliklerine, fonlara, apartman yönetimine, noter teminat ve emanetine ait hesaplar ile mahkemeler, savcılıklar, icra ve iflas daireleri ve tereke hâkimlikleri nezdindeki paralara ilişkin hesaplar ve mahkemelerce tevdi mahalli gösterilmek suretiyle yatırılan paralara ilişkin hesaplar "Diğer Kuruluşlar" başlığı altında sınıflandırılır.Bu kuruluşlara ait mevduat, diğer kuruluşlar mevduatıdır.

- **Bankalar Mevduatı:** Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası ve bankalar ile özel kanunlarına göre mevduat kabulüne yetkili bulunan kuruluşlara ait hesaplar "Bankalar" başlığı altında sınıflandırılır. Bu kuruluşlara ait mevduat, bankalar mevduatıdır.

1.3.1.3. Fon Kullanma Fonksiyonu

Ticari bankalar, gerek kendi özkaynakları ile, gerekse yabancı kaynaklardan sağladıkları fonları, yatırım işlemleri yardımıyla kullanmaktadırlar. Belirli bir maliyetle sağladıkları fonları, belirli bir gelir karşılığında kullanma yoluna gitmeleri bankaların fon kullanma fonksiyonunu oluşturur. Ticari bankalar, sağladıkları bu fonları, kredi vermek, menkul kıymet almak, sabit varlıklara yatırım yapmak ve çeşitli alanlardaki işletmelere iştirak etmek suretiyle kullanmaktadırlar (Takan, 2001, 62). Çoğu zaman, bankacılık işlemlerinin belirleyicisinin, kredi vermek olduğuna inanılmaktadır. Bankaların aktifleri arasında, kredilerin payı oldukça fazladır. 2009 yılına bakıldığında, mevduat bankalarında, toplam kredilerin toplam aktiflere oranının %47,25 olduğu görülmektedir (Bankalarımız, 2009, II-14). Ülkemizde bankaların kredilerden elde ettiği faiz ve komisyonlar, bankaların toplam gelirlerinin yarısını aşmaktadır. Yeniden aynı yıl incelendiğinde, bu oranın %62,45 olduğu açıkça görülmektedir. 5411 sayılı bankacılık kanunun 48. maddesinde krediler; “Bankalarca verilen nakdî krediler ile teminat mektupları, kontrgarantiler, kefaletler, aval, ciro, kabul gibi gayri nakdi krediler ve bu niteliği haiz taahhütler, satın alınan tahvil ve benzeri sermaye piyasası araçları, tevdiatta bulunmak suretiyle ya da herhangi bir şekil ve surette verilen ödünçler, varlıkların vadeli satışından doğan alacaklar, vadesi geçmiş nakdî krediler, tahakkuk etmekle birlikte tahsil edilmemiş faizler, ters repo işlemlerinden alacaklar, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile benzeri diğer sözleşmeler nedeniyle üstlenilen riskler,

ortaklık payları ve BDDK tarafından kredi olarak kabul edilen işlemler izlendikleri hesaba bakılmaksızın bu Kanun uygulamasında kredi sayılır" denilmektedir (http://www.bddk.org.tr/mevzuat/15405411sayılıbankacılık kanunu). Genel olarak kredi, bir mevcudun belirli bir süre sonra geri alınmak kaydıyla verilmesi veya verilmiş bir varlığın ödenmesine kefil olunmasıdır. Kredinin vade, güven ve risk olmak üzere üç unsuru bulunmaktadır (Takan, 2001, 243). Bu unsurlar aşağıdaki şekilde tanımlanabilir.

- **Vade:** Bankalarca sağlanan itibar, belirli bir süre sonra iade edilmesi gerektiğinden, kredide zaman unsuru çok önemlidir. Vadesiz bir işlemin kredi özelliği bulunmaz.
- **Güven:**Para, mal, itibari değerler, belli bir sürenin sonunda geri alınmak üzere verildiğinden, kredi verilirken bulunması gereken en önemli unsur güven hususudur.
- **Risk:** Kredi, geri ödenmeme tehlikesi taşıdığından, bütün krediler açıldığı andan itibaren risk oluşturmaktadır. Bankalar kredi kullandırırken, riski asgariye indirmek için firmanın sağlamlık durumuna göre bir takım teminatlar almak durumunda kalırlar.

Bankalar tarafından kullandırılan kredileri, niteliklerine göre iki grupta toplamak mümkündür (Güney, 2009, 77):

- **Nakdi Krediler:** Ödünç para verilmesidir. Nakdi kredi karşılığında, banka, müşterisinden faiz veya kredinin türüne göre faiz ve komisyon alır.
- **Gayri Nakdi Krediler:** Bir işin yapılması, bir borcun ödenmesi ya da bir yükümlülüğün yerine getirilmesi konusunda bankanın alacağı bir ücret veya komisyon karşılığında yükümlü adına taahhütte bulunması, ona kefil olması biçiminde kullandırılan kredilerdir. Gayri nakdi kredi, ödünç olarak banka itibarının verilmesidir. Bu tür kredilerde başlangıçta ödünç para verilmesi söz konusu olmayıp; banka, borç ödenmez veya iş yapılmazsa, alacaklının veya işi yaptıranın uğradığı zararı tazmin etmekle yükümlüdür. Teminat mektupları, harici garantiler ve kabul kredileri gayri nakdi krediler türüne girer.

Bankaların kredi vermesi ile tasarrufların atıl kalması önlenmekte, yeni ürünler üretilmekte, böylelikle üretilen malların bireyler tarafından kullanılabilmesi

sağlanmakta; gelecekte sahip olacağımız gelirleri şimdiden harcama olanağı doğduğundan, ekonomideki satın alma gücü artmakta ve girişimciler birikimlerinin belli bir seviyeye gelmesini beklemeden işlemlerini gerçekleştirebilmektedir. Böylelikle ülke ekonomileri de canlanmakta ve gelişebilmektedir.

1.3.1.4. Kaydi Para Yaratma Fonksiyonu

Ticari bankaların, banka sistemi içerisinde en önemli faaliyetlerinden birisi de kaydi para yaratmalarıdır. Para yaratmaktan kasıt, parayı basmak değil; mevduat ve kredi işlemleri yoluyla para arzını genişletmektir. Kaydi para, bankaya yatırılan mevduatın kanuni karşılık miktarı düşüldükten sonra tekrar kredi olarak verilmesidir (Dilley, 2008, 6). Ülkemizde, Türk Lirası (TL) zorunlu karşılık oranları, 7 Ocak 2011'den itibaren vadesiz mevduatlar ile 1 aya kadar vadeli mevduat hesaplarında yüzde 8; 3 ay ve 6 aya kadar vadeli hesaplarda yüzde 7; 1 yıla kadar vadeli hesaplarda yüzde 6; 1 yıl ve 1 yıldan uzun vadeli hesaplarda ise yüzde 5 olarak belirlenmiştir (http://www.tcmb.gov.tr/yeni/bgm/dim/disponibilite.html).

1.3.1.5. Hizmet Fonksiyonu

Ticari bankalar, vadeli vadesiz mevduat toplama ile, bunları kredi olarak dağıtmanın yanında, müşterilerine bir takım hizmetler de sunmaktadır. Ekonomik hayatta meydana gelen gelişmeler ve bankalar arası rekabet, bu hizmetlerin boyutunu oldukça genişletmiştir. Ticari bankaların sağladıkları hizmetleri aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (Akgüç , 2007, 6; Canbaş, Doğukanlı, 2008, 109; Dilley, 2008, 16-25; Güney, 2009, 58-60; Öçal, Çolak, 1999, 237-238; Takan, 2001, 65; Yiğit, 2002, 4).

- **Saklama Hizmetleri:** Sahip oldukları kıymetli madenler, mücevher, hisse senedi, tahvil, kıymetli evraklar vb. gibi her türlü değeri saklamak isteyen ve bu saklamanın da tam bir gizlilik içinde olmasını isteyen kişilere yönelik olarak bankalar saklama hizmetleri vermektedirler.
- **Çek ve Akreditif Muameleleri Yapmak:** Genel anlamda çek, para dolaşımını kolaylaştıran ve para yerine ödeme aracı olarak kullanılabilen bir kıymetli evraktır. Çek görüldüğünde ödenecek bir ödeme aracı olmakla birlikte, ülkemizde uygulamada borç senedi gibi vadeli olarak da

düzenlenmektedir. Çek hesabının bulunduğu banka şubesi, ibraz süresi içinde, ibraz edildiği anda karşılığı bulunan çeki ödemek zorundadır.

- **Ticari Senetleri İskonto veya Tahsil Etmek:** Bankalar, ellerindeki senetleri vadesi geldiğinde tahsil etmek isteyen müşterilerine, senetlerini tahsil hizmeti de vermektedirler.
- **Müşteriler Adına Menkul Kıymet Alım Satımı Yapmak:** Bankalar müşterileri ya da kendi nam ve hesaplarına; yabancı para, para piyasası araçları, sermaye piyasası araçları, altın ve diğer madenler, vadeli işlem sözleşmeleri ve türev ürünler alım satımı yapmaktadırlar.
- **Sermaye Piyasası Araçlarının Alım ve Satımı ile Geri Alım veya Tekrar Satım Taahhüdü İşlemleri Yapmak:** REPO (Repurchase Agreement), menkul kıymetin geri alma taahhüdü ile satımını ifade ederken, TERS REPO (Reverse Repurchase Agreement), menkul kıymetin geri satma taahhüdü ile alımını ifade etmektedir. REPO yapıldığında TERS REPO'da kendiliğinden gerçekleşmektedir. TERS REPO yapan yatırımcı, REPO'yu hiç getirisi olmayan vadesiz mevduata karsı bir alternatif olarak görmektedir. REPO yapan banka ve aracı kurumlar ise kısa süreli nakit ihtiyacını karşılamaktadırlar.
- **Sermaye Piyasası Araçlarının Satışına Aracılık İşlemleri Yapmak:** Bankalar bu kapsamda aşağıdaki hizmetleri verirler:
    - Aracılık yüklenimi (underwriting); çıkarılan menkul kıymetlerin tümünü üçüncü kişilere satma taahhüdü ile yüklenmek,
    - Bakiyeyi yüklenim (stand-by underwriting); çıkarılan menkul kıymetlerin, satış süresi sonunda satılamayan bölümünü satın alma taahhüdü ile yüklenmek
    - En iyi gayret aracılığı (best selling effort)
    - Doğrudan yatırımlarda (direct placement) aracılık,
    - Çıkarılacak menkul kıymetin türü, zamanı, kupür büyüklüğü, satış şekli konusunda çıkarımcı kuruluşa danışmanlık yapmak.
- **Müşterilerine Finansal Konularda Danışmanlık Yapmak:** Bankalar müşterilerine hemen her konuda danışmanlık yapmaktadırlar. Finansal

konulardaki danışmanlık, günümüzde yurtiçi ve yurtdışı seyahatlere rezervasyon işlemleri ile ilgilenmeye kadar genişlemiş bulunmaktadır.

- **Kefalet ve Teminat Mektubu Vermek:** Bankalar, yurt içinde ve yurt dışında bulunan gerçek ve tüzel kişiler lehine, bir malın teslimi, bir işin yapılması ya da bir borcun ödenmesi gibi konularda muhatap kuruluşlara hitaben verdikleri ve söz konusu taahhüdün yerine getirilmemesi durumunda mektup bedelinin kayıtsız şartsız ödenmesi yükümlülüğünü içeren teminat mektupları; kamu kuruluşları tarafından açılacak ihalelere katılmak isteyen müteahhit kuruluşların bankalar nezdindeki kredilerinin bildirilmesi amacıyla düzenlenen referans mektupları ve bir projenin finansmanı konusunda muhatabına ciddi bir izlenim vermek adına düzenlenen iyi niyet mektupları düzenlerler.

- **Müşterilerine Kredi Kartı ve Seyahat Çeki Gibi Kolaylıklar Sağlamak:** Bankalar çek, seyahat çekleri, plastik para da denilen kredi kartı ve benzeri ödeme araçları çıkarmakta ve yönetmektedirler.

- **Bankalar Arası Piyasada Para Alım Satımı İşlemlerine Aracılık Yapmak:** Bankalar arası para piyasası, kısa dönem likidite ihtiyacının giderilmesi amacıyla bankalar arası rezerv hareketlerini desteklemek, sistemdeki likiditenin düzenlenmesi ve dengeli bir biçimde bankalar arasında dağılımına yardımcı olmak ve kaynakların daha etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamak amacıyla 2 Nisan 1986 tarihinde kurulmuştur. Bu tarihten itibaren kısa dönem nakit fazlası olup bunu yatırıma yönlendiremeyen bankalar ile kısa dönem nakit ihtiyacı bulunup bu ihtiyacını uzun dönemli varlıklarını elinden çıkarmadan karşılamak isteyen bankalar, Merkez Bankası aracılığında karşılaşarak söz konusu ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Diğer taraftan 21 Mart 1988 tarihinden itibaren de Merkez Bankası ihtiyaç duydukça, piyasalara aktif olarak müdahale ederek alıcı ya da satıcı tarafında yer almıştır. 5411 sayılı Bankacılık Kanununda her ne kadar aracılık yapmak diye belirtilmiş olsa da, bankalar bu işi kendi adlarına yapmaktadırlar.

- **Sigorta Acenteliği ve Bireysel Emeklilik Aracılık Hizmetlerinde Bulunmak:** Bireysel Emeklilik Sistemi, mevcut kamu sosyal güvenlik

sisteminin tamamlayıcısı olarak kurulmuştur. Temel amacı, bireylerin çalışma yaşamları boyunca yaptıkları düzenli tasarrufların yatırıma yönlendirilmesini sağlayarak, oluşacak birikimlerle, tasarruf yaptıkları dönemde sahip oldukları refah seviyesinin emeklilik döneminde de devam etmesini sağlamaktır. Sistem gönüllü katılım esasına dayanmaktadır. Emeklilik şirketi tarafından tahsil edilen katkı payları, varsa kesintiler yapıldıktan sonra emeklilik yatırım fonlarında değerlendirilir. Katılımcı, birikiminin hangi fon veya fonlarda değerlendireceğine risk ve beklenti tercihine göre kendisi karar verir. Fonlar uzman portföy yöneticileri tarafından yönetilir. Sistemde katılımcılara herhangi bir getiri garantisi verilmemektedir (http://www.bireyselemeklilik.gov.tr).

5684 no.lu Sigortacılık Kanunu'nun 2. maddesinde öngörüldüğü üzere, sigorta acentesi, ticarî mümessil, ticarî vekil, satış memuru veya müstahdem gibi tâbi bir sıfatı olmaksızın, bir sözleşmeye dayanarak, muayyen bir yer veya bölge içinde daimî bir surette sigorta şirketlerinin nam ve hesabına sigorta sözleşmelerine aracılık etmeyi veya bunları sigorta şirketleri adına yapmayı meslek edinen, sözleşmenin akdinden önce hazırlık çalışmalarını yürüten ve sözleşmenin uygulanması ile tazminatın ödenmesinde yardımcı olan kişiyi temsil etmektedir.

Ticari bankalar, yukarıda açıklanan her iki sistemin de aracılık faaliyetleri ile ilgilenebilmektedirler.

- **Muhabir Bankacılık Hizmeti Sağlamak:** Bankaların çoğu dünyanın dört bir yanındaki yerel bankalarla muhabirlik ilişkisi içindedirler. Karşılıklı anlaşma ile birbiri üzerinde muhabir hesap tutan farklı ülke bankaları muhabir ilişkisine girmiş olurlar. Muhabir bankacılığında bankalar, hiçbir maliyete girmeden yurt dışı ile iş yapan müşterilerine hizmet imkânı vermektedirler.

- **Elektrik, Su, Doğalgaz, PTT, Ev Kirası vb. İşlemlerin Tahsil ve Ödemesini Yapmak:** Çağdaş ekonomilerde, para transferleri bankalar aracılığı ile gerçekleştirilmekte, banknot, çek gibi ödeme araçlarının kullanımı giderek azalmaktadır. Bununla beraber, bankalar müşterileri hesabına çek, senet tahsili, vergi, elektrik, su telefon faturaları vb. ödemelerini de yapmaktadırlar.

- **Faktöring ve Forfaiting İşlemleri Yapmak:** Bankalar, bir faktör anlaşması ile, satıcı firmanın yaptığı kredili satışlarla ilgili her türlü muhasebe kayıtlarının tutulması, kredili satışlardan doğan alacakların vadesinde tahsil ve takip edilmesi, alacakların tahsil edilememesi durumunda doğacak kayıpların tam olarak karşılanması, satıcı firmaya kredili satış tutarının belirli bir oranında kredi verilmesi, potansiyel ve mevcut müşterilerinin mali durumları hakkında bilgi toplanması ve malların satış imkanlarını artırmak üzere piyasa araştırmaları yapılması gibi fonksiyonları üstlenmektedir. Buna karşılık satıcı firma, üstlendiği riskin ve yapılan çeşitli harcamaların karşılığı olarak bankaya, gerçekleştirilen kredili satış miktarının belli bir oranı kadar ücret ve komisyon ödemeyi taahhüt eder. Forfaiting ise, özellikle mal ve hizmet ihracatından doğan ve belli bir ödeme planına göre tahsil edilebilecek olan alacakların banka tarafından satın alınmasıdır. Bu işlemde, genellikle, ithalatçının borcu karşılığında ihracatçıya verdiği, emre yazılı senet veya poliçeler kullanılmakta ve işlem gerçekleştikten sonra ihracatçının hiçbir yükümlülüğü kalmamaktadır. Forfaiting'in faktöring'den farkı, öncelikle, forfaiting'in yatırım malları ihracatının finansmanında kullanılması ve vadelerin 6 aydan başlamasına karşılık; faktöring'in daha çok tüketim malları ihracatının finansmanında kullanılması ve vadelerin 1-4 ay arasında değişmesidir. Ayrıca, faktöring'de ülke riski, kur riski gibi riskler genellikle işleme dahil edilemezken, forfaiting'de sözkonusu riskler belli bir ek faiz karşılığında banka tarafından üstlenilmektedir. Ülkemizde 1980'li yıllarda tanınmaya başlayan faktöring şirketleri, özellikle KOBİ'lerin finansmanında büyük rol oynamaktadırlar. İlk faaliyette bulundukları dönemlerde, Hazine Müsteşarlığı'na bağlı olan faktöring şirketleri, 2005 yılının sonlarında yürürlüğe giren 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile, BDDK'nın denetimine girmişlerdir. 10 Ekim 2006 tarihinde ise BDDK, "Finansal Kiralama, Faktöring ve Finansman Şirketlerinin Kuruluş ve Faaliyet Esasları" hakkında bir yönetmelik yayımlayarak, bu şirketlerin ayrı bir anonim şirketi olarak kurulmaları şartını getirmiştir. Bu yönetmelik ile birlikte bankalar, bünyelerinde yer alan faktöring birimlerini, anonim şirketlere dönüştürmüşlerdir.

1.3.2. Mevduat (Ticaret) Bankalarının Ekonomideki İşlevleri

Türkiye'de mevduat bankalarının gelişimi ile finans sektörünün gelişimi arasında sıkı bir bağ vardır. Dolayısıyla finansal sistemin temel yapı taşını oluşturan mevduat bankalarının ekonomideki işlevleri aşağıdaki gibi özetlenebilir (Akgüç, 2007, 2; Dilley, 2008, 3).

- **Finansal Aracılık:** Mevduat bankalarının diğer finansal kurumlar gibi temel işlevi, ekonomideki birikimleri, artırımları toplamak ve bu birikimleri kullanacak kişi, kuruluş ve işletmelere aktarmaktır. Fon sunan ve talep edenlerin sayılarının çok fazla olması, farklı mekânlarda bulunmaları, tutar ve vade olarak bireysel fon sunumu ile istemi arasında birebir uyum olmaması, alacaklılar ile borçluların bilgi düzeylerinin farklı olması, bilginin simetrik olmaması, alınan kaynakların borçlu tarafından geri ödenmeme ihtimalinin olması, borçlunun kaynakları ekonomik kullanmama ihtimalinin olması, fon aktarımında finansal aracılık hizmetini gerekli kılmaktadır.
- **Kaynaklara Akıcılık Sağlama:** Mevduat bankaları, kaynak fazlası olan pazarlardan, kaynak açığı olan pazarlara kaynak akışı sağlarlar.
- **Kaynak Kullanımında Etkinlik:** Mevduat bankaları, topladıkları kaynakları verimli, karlı alanlara, toplumsal ve kültürel açıdan öncelikli sektörlere aktararak, ekonomide kaynak dağılımını etkilemekte, böylece ekonomik büyümeye katkıda bulunmaktadırlar.
- **Kaynaklarda Süre ve Tutar Değişimi Yapma:** Bankalar, topladıkları kısa süreli ve göreceli olarak küçük fonları, vade ve boyut değişimi yaparak, uzun süreli ve büyük tutarlı kaynak haline dönüştürürler.
- **Kaydi Para ya da Banka Parası Yaratma:** Mevduat bankalarının, belirgin ayırıcı özelliklerinden biri de, bu tür bankaların mevduat ve mevduat benzeri kaynaklar toplayarak satın alma gücü yaratabilmeleridir. Kaydi para, fiziki varlığı olmayan, yalnızca bankaların hesaplarına alacak veya borç kaydı girilmek yolu ile yaratılan bir değişim, bir ödeme aracı olarak tanımlanabilir. Günümüzde, geniş tanımlı para arzının en önemli öğesini, kaydi para oluşturmaktadır. Merkez bankalarının saptadığı zorunlu karşılık ve disponibilite oranları, halkın çekle ya da kartla ödeme alışkanlığı, nakit

mevcudun bankalara yatırılma oranı, gelir düzeyi, banknot tutarı, bir ekonomide kayıtsal para hacmini etkilemektedir.

- **Para Politikasının Uygulanmasında Etkinlik Sağlama:** Bir ekonomide etkili bir para politikası izlenmesinin başlıca koşulu, gelişmiş bir bankacılık sisteminin varlığıdır. Bankalar, bir anlamda para politikasının yürütme araçlarıdır. Merkez bankalarının para politikasına ilişkin olarak kullandıkları tüm araçlar, ancak gelişmiş bir bankacılık sistemi aracılığı ile ekonomiye yansımaktadır.
- **Uluslar Arası Ticareti Geliştirme:** Bankacılık sistemi, geliştirdiği ve uyguladığı çeşitli ödeme ve kredilendirme yöntemleriyle, sağladığı güven ile uluslar arası ticaretin gelişmesine katkıda bulunmaktadır.

1.4.Türkiye'de Bankacılığın Tarihsel Gelişimi

Bankacılığın tarihi gelişimi, para kavramındaki gelişmeyle paralellik göstermiştir. Paranın fonksiyonları arttıkça, bankacılık da gelişme göstererek, günümüzdeki modern bankacılık aşamasına ulaşmıştır.

Ülkemizde, Tanzimat'a kadar geçen süre içerisinde, faiz ve para ticareti, Türk ve Müslümanlara yasaklandığından, bankacılığa ait izlere rastlanmamaktadır. Ülkemizde bankacılığın, o yıllarda gelişim gösterememesinin bir diğer sebebi olarak da, Avrupa'da gerçekleştirilen sanayi devrimine ayak uydurulamaması ve yakın zamana kadar, esnaf ve sanatkârlara dayalı kapalı bir ekonomiye sahip olmamız da gösterilebilir. Osmanlı'da bankacılığa benzer ilk faaliyetler, "Galata Bankerleri" olarak adlandırılan, Galata civarında yerleşik gayrimüslimler tarafından yapılmıştır. Bu kişiler tarafından 1847'de kurulan ilk banka; İstanbul Bankası'dır. Özellikle Kırım Savaşı ile kendini daha da gösteren mali kriz, yabancı sermayenin ülkeye girişini başlatmış ve İstanbul Bankası 1852 yılına kadar faaliyetlerini sürdürmüştür. Daha sonra, 1863 yılında, İngiliz sermayesi ile kurulan ve Osmanlı döneminin en önemli bankalarından bir olan, Osmanlı Bankası, Cumhuriyetin kurulmasından sonra bile, 1925 yılına kadar, merkez bankası işlevi ile varlığını sürdürmüştür. Yine aynı yılda, 1863'te, Mithat Paşa tarafından kurulan, Memleket Sandıkları, 1888 yılında Ziraat Bankasına dönüşerek, ülkemizdeki ilk milli sermaye ile kurulan banka olmuştur. Bunu takiben, 1911-1923 yılları arasında 19 ulusal banka daha faaliyete geçmiştir (Güney, 2009, 3; Takan, 2001, 4; Canbaş ve Doğukanlı, 2008, 274).

Türkiye'de gerçek anlamda bankacılık, Cumhuriyetin ilanından sonra gelişme göstermiştir. Özellikle, 1923-1932 yılları arasında, yerel tüccarların ihtiyaçlarını karşılamak üzere, çok sayıda küçük yerel banka kurulmuştur. Bu dönemde; 1924 yılında Türkiye İş Bankası, 1925 yılında Sanayi ve Maaddin Bankası (1932 yılında Sanayi ve Kredi Bankasına dönüştürülmüştür), ve ardından da, 1927 yılında Emlak ve Eytam Bankası (1946 yılında Türkiye Emlak Kredi Bankasına dönüşmüştür) kurulmuştur. Ayrıca, Ziraat Bankası anonim ortaklık haline gelmiştir. Türkiye'de de, 1929 Dünya ekonomik krizinin etkileri oldukça hissedilmiş ve devletçiliğin ön plana çıkması ile, büyük devlet bankaları kurulmuştur. Bu dönemde, 1930 yılında TCMB, 1933 yılında Sümerbank ve İller Bankası, 1935 yılında Etibank, 1937 yılında Denizbank ve 1938 yılında Halk Bankası kurulmuştur. 1944 ve sonrasında, devlet bankalarının yanında, sırasıyla, Yapı ve Kredi Bankası, Garanti Bankası, Akbank, Demirbank ve Pamukbank gibi özel sermayeli bankalar da faaliyete geçmiştir. 1950 yılından sonra, özel girişimin teşvik edilmesiyle irili ufaklı bir çok banka kurulmuştur. Ancak 1958 yılında çıkarılan Bankalar Kanunu'nda, devletin, bankaları kredi alanında tümüyle serbest bırakmasıyla, serbest rekabet şartları oluşmuş ve özellikle 1961 yılından itibaren bir çok banka tasfiye edilmiştir. 1970'li yıllara gelindiğinde, bankaların yönetiminin çoğunlukla, holdinglerin eline geçtiği görülmektedir. 1985 yılında çıkarılan bir yasa ile bu durum kontrol altına alınmaya çalışılmışsa da, arzu edilen amaca ulaşılamamıştır (Güney, 2009, 3; Takan, 2001, 7; Canbaş ve Doğukanlı, 2008, 279).

1980'li yıllara gelindiğinde, Türk Bankacılığı, önceki yıllara göre çok daha büyük farklılıklar göstermektedir. Özellikle 24 Ocak Kararları'nın başlattığı serbest faiz uygulaması sonucunda, bazı bankaların önemli ödeme güçlükleriyle karşılaştığı ve tüm finansal sistemin, sorunlarının gündeme geldiği bir döneme geçilmiştir. 1980- 2000 yılları arasında bankacılık alanındaki gelişmelerin özellikleri ana başlıklar halinde söyle özetlenebilir (Takan, 2001, 7-9);

- Para ve sermaye piyasası araçlarında yaşanan hızlı gelişmeler ile bankaların iyi müşterileri bu piyasalara kaymış, böylece bankaların aktif kalitesi zayıflamıştır. Ayrıca bu durum, bankaların düşük maliyetli fon imkânlarını da ortadan kaldırmış, iç finansal piyasalarda bankaların payları azalmıştır. Bu duruma bankalar, akreditif, teminat mektubu, türev işlemler gibi bilanço dışı hizmetlerini geliştirerek karşılık vermişlerdir.

- Kamu kesimi açıkları yüksek oranlarda artmış, devlet tahvilleri vergiden muaf tutularak, bankaların bu alanda yatırım yapması teşvik edilmiş; böylece bankalar 1990'lı yıllar boyunca topladığı fonları, devlet tahvili ve hazine bonolarına yatırarak, kendilerine risksiz kar imkânı sağlamışlardır.
- Bankaların kısa vadeli likidite gereksinimlerinin karşılanması amacıyla, TCMB bünyesinde Inter bank (bankalar arası para piyasası) kurulmuş ve bankaların fon ihtiyaç veya fazlalarının değerlendirilmesinde önemli rol oynamıştır.
- 1980'li yıllarda, az şubeli toptancı bankacılık yapan banka sayısında artış olurken, 1990'lı yıllarda, kaynak ihtiyacı nedeniyle az şubeli bankaların çoğu yeni şubeler açmaya başlamışlardır.
- 1988 yılında, TCMB'de döviz ve efektif piyasalar açılmış, ayrıca döviz karşılığı altın piyasasına bağlanılmasına karar verilmiştir.
- 1990'lı yıllarda döviz tevdiat hesapları önemli rakamlara ulaşmıştır. Klasik bankacılık rolü değişerek, bankaların aktif-pasif yönetimleri öne çıkmıştır.
- Yükselen faiz oranlarının, mevduat maliyeti ve kredi riskini artırması durumu karşısında bankalar, güvenirliği yüksek kişilere yönelik faiz farklılaştırmasına giderek verdikleri kredileri sınırlandırmışlardır.
- 1994 yılında, ülkemizdeki ekonomik kriz nedeniyle alınan kararların ardından (5 Nisan Ekonomik İstikrar Tedbirleri), üç ticari banka iflas etmiştir. Bunun üzerine, genel bir krizin önlenmesi amacıyla, bankalardaki mevduat ve faize %100 devlet garantisi getirilmiş, fakat bu durum haksız rekabete yol açtığı için bu oran kademeli olarak azaltılmıştır.
- 1999 yılında yayımlanan, 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile "Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK)" oluşturulmuştur. Bu kurul bankaların daha iyi denetlenmesi ve banka açılması ile bankaların tasfiyesi konularında geniş yetkilerle donatılmıştır.
- 2000 yılının Aralık ayında kısa süreli bir banka krizi yaşanmış, kriz esnasında günlük repo faiz oranları %200'e kadar yükselmiştir. Daha sonra yapılan ekonomik müdahalelerle kriz soğutulmuştur.
- 2001 yılına gelindiğinde, 12 bankanın Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna (TMSF) devredildiği görülmektedir. Bu durum, Türk Bankalarının hem yurt içinde hem de yurt dışında itibarlarının sarsılmasına neden olmuştur.

2001 yılı ve sonrasında sektörde yaşanan gelişmeleri de aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür.

- Türkiye ekonomisinde 2002-2005 döneminde fiyat ve finans istikrarını gözeten bir yaklaşım uygulanmış; kamu kesimi de dâhil olmak üzere, ekonomik birimlerin davranışlarındaki değişme, piyasa mekanizmasının daha iyi işlemesine yol açmıştır. Uluslar arası rekabetin iyileştirilmesine yönelik çabalar ve uluslar arası düzenlemelere uyum sürecinin de devam etmesi, bankaların performansını olumlu yönde etkilemiştir. Aynı zamanda, dünya ekonomisindeki büyüme ve uluslar arası ticaret hacminin artması, hatta uluslararası piyasalardaki likidite ve dış borçlanma koşullarının iyileşmesi,bankaları olumlu etkileyen diğer gelişmelerdir. Buna karşılık, başta petrol olmak üzere, temel enerji girdilerinin fiyatlarının yüksek düzeyde olması, ticarete konu olmayan mal ve hizmet fiyatlarındaki artışın, ortalama fiyat artışlarının üzerinde olması ve işsizlik oranının da yüksek düzeylerde seyretmesi ekonomiyi ve dolayısıyla bankacılık sektörünü olumsuz etkileyen diğer gelişmelerdir (Bankalarımız 2005, 2006, 2).
- 2002-2005 döneminde, TL'ye olan güçlü talep nedeniyle portföy tercihlerinde TL lehine değişme görülmüş, bireysel müşterilerin kredi talepleri artmış, banka sisteminin bilanço yapısında iyileşme gözlenmiş ve kredi arzında artış olmuştur. Ayrıca bankaların; özkaynakları güçlenmiş, sermaye girişleri hızlanmış ve böylece daha sağlıklı bir yapıya kavuşmuşlardır (Bankalarımız 2005, 2006, 2).
- 2006 yılında, bankacılık sektörünün özkaynak karlılığı ilk kez devlet iç borçlanma senetleri yıllık faizlerinin ortalamasının üzerine çıkmıştır. Bankaların özkaynakları ve aktifleri istikrarlı bir biçimde büyümeye devam etmiştir. BDDK tarafından yapılan düzenlemelerde, sermaye yeterliliğinin, %12 ve üzerinde olmasına yönelik daha muhafazakâr bir yaklaşım getirilmiştir (Bankalarımız 2006, 2007, 8).
- 2007 yılında, Amerika Birleşik Devletleri'nde konut finansmanı alanında başlayan sorunlar, dünya ekonomisi ve finansal sektör üzerine oldukça olumsuz yansımıştır. Kredi stoğundaki büyüme hızı, son 5 yılın en düşük düzeyine geriledikten sonra, yılın ikinci yarısında yeniden hızlanmıştır. Bankalar, özellikle ilk yarıda likit kalmaya özen göstermişlerdir.

Bankacılık sistemini 2007 yılında etkileyen en önemli düzenlemeler, Haziran 2007'den itibaren operasyonel riskin, sermaye yeterliliğinin hesaplanmasına dâhil edilmesi olmuştur. Toplam aktifler ise, büyümeye devam etmiştir (Bankalarımız 2007, 2006, 2-3)

- 2008 yılına gelindiğinde, finansal piyasalardan kaynak çıkışı yaşanmıştır. TL'nin değer kaybı ve hisse senetlerinin değerlerinin düşmesi, finansal varlıklara olan talebi düşürmüştür. Bankacılık sistemi, 2008 yılının son çeyreğinde özellikle döviz cinsinden likit varlıklarını artırmaya ve kredi stoğunun kalitesini korumaya yönelmiştir. Kredi standartları yükseltilmiş, kredi stoğunun artış hızı yavaşlamıştır. Ancak aktifler büyümeye devam etmiştir. Özkaynaklarda ise büyüme yavaşlamakla beraber, devam etmiştir. Bankaların özkaynak karlılığı ise azalmıştır (Bankalarımız 2008, 2009, 7-8).

- 2009 yılında yaşanan küresel kriz, finansal sektörde derin izler bırakmış ve hemen hemen tüm sektörler olumsuz yönde etkilenmiştir. Uluslar arası Para Fonu'na göre dünyada yaratılan gelir ve ticaret hacmi, son 40 yılda yaşanan en şiddetli hızda küçülmüştür. Çok sayıda ülkede finansal sektör aracılık işlevini göremez, piyasalar çalışamaz hale gelmiştir. Kredi stokundaki yıllık büyüme hızı, Ekim 2009 itibariyle %0'a kadar yavaşladıktan sonra yılın son iki ayında artmış ve Aralık 2009 itibariyle %4'e yükselmiştir. Tüm bu olumsuzluklara rağmen, Türk Bankacılık sektörü, bankaların bilançolarının sağlam olması ve risklerin dengeli dağılması yanında, ilgili kurumlar tarafından alınan önlemler, etkin kamusal denetim ve başarılı risk yönetimi sayesinde, 2009 yılında iyi bir performans göstermiş, kamuya sorun yaratmamış, yük olmamış aksine, ekonomikfaaliyetin finansmanına katkı sağlamıştır. Toplam aktiflerde ve özkaynaklarda büyüme devam etmiştir. Özkaynak karlılığı da artmaya devam etmektedir (Bankalarımız 2009, 2010, 6-8).

1.5. Türk Bankacılık Sektörünün 2003-2009 Yılları Arası Yapısal Analizi

Bu bölümde, Türk Bankacılık sektörünün, bazı seçilmiş göstergeler ile yapısal analizinin yapılması amaçlanmaktadır. Bu göstergeler sırasıyla, faaliyette bulunan banka sayısı, faaliyette bulunan bankaların aktif payları, özsermaye karlılıkları ve aktif

karlılıklarıdır.Bu bölümde yer alan tablolar, Türkiye Bankalar Birliği (TBB) tarafından yıllık olarak yayımlanan "Bankalarımız" adlı raporda yer alan veriler kullanılarak oluşturulmuştur.

1.5.1. Sektörde Faaliyette Bulunan Mevduat Bankalarının Sayısı

Türkiye'de, 2003-2009 yılları arasında faaliyette bulunan mevduat bankalarına ilişkin sayısal değerlere Tablo 1.1'de yer verilmiştir.

Tablo 1.1. Faaliyette Bulunan Banka Sayısı

	2003	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**
Mevduat Bankaları	36	35	34	33	33	32	32
Kamu Sermayeli Mevduat Bankaları	3	3	3	3	3	3	3
Yerli Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	18	18	17	14	11	11	11
Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	13	13	13	15	18	17	17
Fondaki Bankalar	2	1	1	1	1	1	1

Kaynak; TBB, Bankalarımız, Çeşitli Sayılar

Türk bankacılık sektöründe faaliyette bulunan mevduat bankalarının sayılarına bakıldığında, sektörde yaşanan yeniden yapılandırma sonrasında banka sayısında düşüş yaşandığı görülmektedir. 2003 yılında, sektörde 36 mevduat bankası faaliyette bulunurken, bu sayı 2009 sonunda 32'ye gerilemiştir. Söz konusu azalmanın büyük kısmı, sektörde gerçekleşen banka birleşmelerinden kaynaklanmıştır.

1.5.2. Sektörde Faaliyette Bulunan Bankaların Aktif Payları

Türkiye'de, 2003-2009 yılları arasında faaliyette bulunan bankaların toplam içerisindeki paylarına ilişkin sayısal değerler aşağıdaki şekildedir.

Tablo 1.2. Bankaların Toplam İçerisindeki Payları

	2003 (%)	2004 (%)	2005 (%)	2006 (%)	2007 (%)	2008 (%)	2009 (%)
Mevduat Bankaları	91,1	96	97	97	97	97	97
Kamu Mevduat Bankaları	32,6	35	31	29	29	28,9	31
Yerli Özel Mevduat Bankaları	55,8	57	60	52	52	52	52
Fon Bankaları	2,8	0	0	1	0	0,1	0
Yabancı Mevduat Bankaları	2,7	3	5	15	16	15	13
Kalkınma ve Yatırım Bankları	4	4	3	3	3	3	3
Toplam	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak; TBB, Bankalarımız, Çeşitli Sayılar

Tablo 1.2 incelendiğinde, mevduat bankalarının sektörde en yüksek paya sahip olduğu görülecektir. 2003-2009 döneminde mevduat bankalarının aktiflerinin, sektörün toplam aktifleri içerisindeki payları %91'den, %97'ye yükselmiştir. Söz konusu dönemde, kamu sermayeli mevduat bankalarının payında küçük bir düşüş yaşanırken, bu dönemde gerçekleşen satın alımlar sonucunda yabancı mevduat bankalarının payında önemli bir artış yaşanmıştır.

1.5.3. Mevduat Bankalarının Özsermaye Karlılıkları

Türkiye'de, 2003-2009 yılları arasında faaliyette bulunan mevduat bankalarının özsermaye karlılıklarına ilişkin özet tablo aşağıdaki şekildedir.

Tablo 1.3. Bankaların Özsermaye Karlılıkları

	2003 (%)	2004 (%)	2005 (%)	2006 (%)	2007 (%)	2008 (%)	2009 (%)
Bankacılık Sektörü	14,66	13,58	10,72	18,73	19,63	15,56	18,30
Mevduat Bankaları	15,20	14,55	10,39	19,88	20,92	16,49	19,70
Kamu Mevduat Bankaları	18,70	26,64	21,65	25,14	26,82	22,55	27,2
Yerli Özel Mevduat Bankaları	13,92	10,31	4,73	16,88	19,93	15,85	18,5
Yabancı Mevduat Bankaları	11,16	11,86	15,55	20,54	15,22	10,51	13,1
Fon Bankaları	-	30,4	16,9	1,16	15,7	12,2	8,6

Kaynak; TBB, Bankalarımız, Çeşitli Sayılar

Bankacılık sektörünün özkaynak karlılığı, 2003-2009 döneminde dalgalı bir seyir izlemiştir. 2003 yılında %14,66 olan özkaynak karlılığı, 2005 yılında %10,72'ye gerilemiş, 2006-2007 yıllarında önemli bir artış göstermiş, ancak küresel piyasalarda yaşanan gelişmeler nedeniyle 2008 sonunda düşüş kaydederek %15,56'ya gerilemiştir. Bankacılık sektörü, 2009 yılında büyük bir atılım gerçekleştirerek, özkaynak karlılığını %18,30'a yükselmiştir. 2009 yılı itibarıyla banka grupları bazında, mevduat bankaları grubu içerisinde ise kamu mevduat bankaları %27,2'lik özkaynak karlılığına sahip olmuştur. 2009 yılında yabancı mevduat bankaları ve kalkınma yatırım bankaları, bankacılık sektörünün ortalaması olan % 18,30 oranının üzerinde özkaynak karlılığı gerçekleştirmişlerdir.

1.5.4. Mevduat Bankalarının Aktif Karlılıkları

Türkiye'de, 2003-2009 yılları arasında faaliyette bulunan mevduat bankalarının, aktif karlılıklarına ilişkin özet tablo aşağıdaki şekildedir.

Tablo 1.4. Bankaların Aktif Karlılıkları

	2003 (%)	2004 (%)	2005 (%)	2006 (%)	2007 (%)	2008 (%)	2009 (%)
Bankacılık Sektörü	2,15	1,95	1,41	2,21	2,55	1,83	2,4
Mevduat Bankaları	2,11	1,96	1,25	2,10	2,47	1,73	2,4
Kamu Mevduat Bankaları	2,15	2,51	2,30	2,60	2,76	1,88	2,6
Yerli Özel Mevduat Bankaları	2,05	1,61	0,59	1,75	2,44	1,75	2,4
Yabancı Mevduat Bankaları	2,68	2,39	2,48	2,46	2,01	1,32	1,9
Fon Bankaları	-	19,9	14	-0,2	12,4	9,6	6,8

Kaynak; TBB, Bankalarımız, Çeşitli Sayılar

Türk bankacılık sektörünün aktif karlılık oranında 2008 yılında bir önceki yıla göre yaklaşık %30'luk bir düşüş yaşanmıştır. 2006 ve 2007 yıllarında sırasıyla %2,21 ve %2,55'lik aktif karlılık oranları kaydeden bankacılık sektörü, 2009 yılında %2,4'lük aktif karlılık oranına sahip olmuştur. Mevduat bankaları grubunda en yüksek aktif karlılığa %2,6'lık oran ile kamu mevduat bankaları sahip bulunurken, yabancı mevduat bankaları, sektör ortalaması altında %1,9'luk aktif karlılık oranları gerçekleştirmiştir.

1.5.5. Mevduat Bankalarının Takipteki Alacaklar Oranı

Türkiye'de, 2003-2009 yılları arasında faaliyette bulunan mevduat bankalarının, takipteki alacaklarının toplam kredilere oranına ilişkin özet tablo aşağıdaki şekildedir.

Tablo 1.5. Bankaların Takipteki Alacaklar Oranı

	2003 (%)	2004 (%)	2005 (%)	2006 (%)	2007 (%)	2008 (%)	2009 (%)
Mevduat Bankaları	13	6	5	4,0	3,6	0,7	0,9

Kaynak; TBB, Bankalarımız, Çeşitli Sayılar

Tablo 1.5'den de görüldüğü gibi, 2003 yılından 2004 yılına geçerken, takipteki alacaklar oranında büyük bir düşüş yaşanmıştır. Ekonomik faaliyetlerin büyümesi, enflasyon ve faiz oranlarının düşmesi, bununla beraber, finansal aktiflerin yeniden değerlenmesi, sorunlu kredilerin artışını, bu dönemde, büyük ölçüde yavaşlatmıştır (Bankalarımız, 2004, I-37). Yıllar itibarı ile takipteki alacakların kredilere oranı düşmeye devam etmiştir. 2009 yılına gelindiğinde, bu oranın %1'in altında olduğu görülmektedir. 2009 yılında, mevduat bankaları, takipteki alacaklarının %85'i oranında karşılık ayırmışlardır (Bankalarımız, 2009, I-10).

1.5.6. Mevduat Bankalarında Kredi / Mevduat Oranı

Türkiye'de, 2003-2009 yılları arasında faaliyette bulunan mevduat bankalarında, toplam mevduatın krediye dönme oranına ilişkin özet tablo aşağıdaki şekildedir.

Tablo 1.6. Bankaların Kredi/Mevduat Oranı

	2003 (%)	**2004 (%)**	**2005 (%)**	**2006 (%)**	**2007 (%)**	**2008 (%)**	**2009 (%)**
Mevduat Bankaları	24	52	62	70	79	81	76

Kaynak; TBB, Bankalarımız, Çeşitli Sayılar

Likiditenin bir göstergesi olan toplanan mevduatın krediye dönme oranı, yıllar içerisinde oldukça yüksek oranlarla artan bir yapıya sahip olmuştur. 2003 yılından bu yana bankalar, topladıkları fonları artan oranlarda krediye dönüştürmeyi başarmışlardır. 2009 yılına gelindiğinde ise, kredi/mevduat oranının, 2003 yılına kıyasla 3 kattan daha fazla arttığı Tablo 1.6'da açıkça görülebilmektedir.

1.6. Banka Finansal Tablolarının Analizi

Bankacılık sektörünün ekonomik sistemde oynadığı önemli rol, özellikle bankaların mali durumlarının başta devlet olmak üzere diğer birçok kesimi de ilgilendirmesi, bankaların performanslarına yönelik yapılan analizlerin giderek daha sık kullanılmasına yol açmıştır. Hem bankaların performans analizinde hem de izlenen politikaların ve banka yönetiminin değerlendirilmesinde bankaların finansal raporları ana bilgi kaynağını oluşturmaktadır (Akgüç, 2007,69). Bu nedenle izleyen

bölümde, öncelikle, mali tablo türleri ile ilgili kavramsal tanımlamalar yapılmaya çalışılacak, sonrasında ise, bankacılık uygulamalarında faydalanılan iki temel tablonun, yani bilanço ve gelir tablosunun özelliklerine yer verilecektir.

1.6.1. Mali Tablo Türleri

Mali tablolar, genel olarak aşağıdaki tabloları kapsamaktadır (Akgüç, 2008, 1).

- **Bilanço:** Belirli bir tarihte bir firmanın varlıklarını, borçlarını ve özsermayesini, tasnifli bir şekilde göstererek, ilgili firmanın mali durumunu, muhasebe kayıtlarına göre ortaya koyan bir tablodur.
- **Gelir Tablosu:** Belirli bir hesap dönemi içerisinde işletme faaliyetlerini ve faaliyet sonuçlarını özetleyen bir tablodur.
- **Kar Dağıtım Tablosu:** Firmanın karının dağıtımını, kardan yedek akçelere yapılan eklemeleri, yedeklerden yapılan dağıtımı, hisse başına elde edilen karı, hisse başına kar payı tutarını ve oranını gösteren bir tablodur.
- **Özsermaye Değişim Tablosu:** Bir hesap dönemi içerisinde firmanın, özsermayesinde oluşan değişiklikleri ve bunların nedenlerini gösteren tablodur.
- **Net işletme Sermayesi Değişim Tablosu:** Bir hesap dönemi içerisinde işletme sermayesinin kaynaklarını ve kullanılış yerlerini belirtmek suretiyle, o dönemde net işletme sermayesindeki artış veya azalışı ortaya koyar.
- **Nakit Akım Tablosu:** Belirli bir dönemde firmanın parasal hareketlerini, başka bir deyişle para girişlerini ve para çıkışlarını özetleyen bir tablodur.
- **Fon Akım Tablosu:** Firmanın belirli bir dönemdeki tüm mali kaynaklarını ve bunların kullanılış yerlerini gösteren bir tablodur.

Bankaların performanslarının ölçülmesi ve izlenmesi için yapılan çalışmalara bakıldığında, ağırlıklı olarak mali tablo verilerine dayalı analizler yapıldığı görülmektedir. Uluslararası finans yazını incelendiğinde de, banka performanslarını ölçmek ve izlemek için kullanılan bu analizlerin büyük farklılık göstermediği gözlenmektedir. Yine de uygulamada, temel tablolar olarak nitelendirilen iki tablonun yani; bilanço ve gelir tablosunun kullanıldığına, daha yaygın olarak rastlanmaktadır.

1.6.2. Banka Bilançolarının Özellikleri

Banka bilançoları, reel sektörde yer alan şirketlerin bilançoları ile yapı olarak aynı olsa da, aktif ve pasiflerinin alt kalemleri farklılık göstermektedir. Bankaların ekonomideki işlevleri ve verdikleri hizmetlerin gereği, varlıklarının büyük bir bölümünü finansal varlıklar (hazır değerler, menkul değerler, krediler), kaynaklarının büyük bir bölümünü de yabancı kaynaklar oluşturmaktadır. Banka bilançolarında kaynak yapısının özellikleri olarak; yabancı kaynak özkaynak oranının yüksekliği, kısa süreli kaynakların toplam kaynaklara oranının yüksekliği, değişken faizli kaynakların payının yüksekliği, özkaynakların finansmandaki payının düşüklüğü ve bilanço dışı yükümlülüklerin büyük tutarlarda olması sıralanabilir. Aynı şekilde bankaların varlık yapısı da, bir şirket bilançosundan; likit değerlerin varlıklar içindeki payının yüksek oluşu, varlıkların önemli bir bölümünün yabancı para varlıklardan oluşması, kredilerin aktiflerde en önemli kalem olması ve maddi duran varlık yatırımlarının payının oldukça düşük olması ile farklılık göstermektedir (Akgüç, 2007, 24-27). Bir banka bilançosu incelendiğinde, bankanın özkaynaklarının toplam pasiflerine oranının oldukça düşük olduğu görülecek ve bu durumun finansal hizmet endüstrisindeki bir işletme dışında, başka bir işletmeye ait olamayacağı anlaşılacaktır (Greuning ve Bratanoviç, 2003, 62). Bu durumda, bir banka bilançosunun daha iyi tanınabilmesi için, aktif ve pasif kalemlerinin açıklanmasında fayda vardır.

1.6.2.1 Banka Bilançolarının Aktifinde Yer Alan Kalemler

Bankaların aktiflerine, fon kullanımları da denmektedir. Bankaların aktifleri üzerinden kazandıkları faiz gelirleri, onların kar etmelerini sağlayan en önemli etmenlerdir. Bir bankanın aktifinde yer alan alt kalemler aşağıdaki gibi sıralanabilir (Mishkin, 2004, 204-205; Takan, 2001, 179-183;Greuning ve Bratanoviç, 2003,63-67):

- **Kasa ve Bankalar Hesabı:** Kasa, TL ve yabancı paraların izlendiği aktif nitelikli bir hesaptır. Bankalar hesabı ise, bankanın yurt içi ve yurt dışı bankalarda bulunan TL ve döviz tevdiat hesaplarından oluşur.
- **Mali Kurumlar Hesabı:** Bankaların özel finans kurumlarına yatırdığı TL ve yabancı para mevduatı ve bu mevduata ilişkin hareketlerin izlendiği hesaptır.

- **Merkez Bankası Serbest Tevdiat ve Mevduat Munzam Karşılıkları Hesabı:** Türkiye'de ticari bankalar topladıkları TL mevduatları ve döviz tevdiat hesaplarının belirli bir oranını TCMB'ye yatırmak zorundadırlar.
- **Menkul Değerler Hesabı:** Menkul kıymetler, gerek kendi hesaplarına, gerekse üçüncü kişilere satılmak üzere aldıkları; hazine bonoları, her türlü tahvil, hisse senetleri ile vadesi gelmemiş tahvil ve külçe altından oluşmaktadır. Bankalar, ellerindeki fonların bir kısmını yasal zorunluluk veya yatırım amacıyla bu menkul kıymetlere yatırırlar.
- **Bankalar Arası Para Piyasası Hesabı:** Fon fazlası veren bankalar, fazla fonlarını değerlendirmek amacıyla, interbank piyasasında fon açığı olan bankalara satarlar.
- **Krediler Hesabı:** Kredilerin kısa, orta, uzun veya tüketici, konut gibi birçok çeşitleri bulunmaktadır. Krediler, genellikle, aktif hesaplar içerisinde en yüksek paya sahip olan hesaplardır.
- **Takipteki Alacaklar Hesabı:** Vadesinde ödenmemiş her kredi alacağı, bu hesaba eklenir.
- **Faiz, Gelir Tahakkuk ve Reeskontları Hesabı:** Krediler ile faiz getirili diğer aktiflerin, dönem karını ilgilendirdiği halde henüz tahsil edilmemiş faizleri tahakkuk yöntemi ile gelir hesaplarına alacak, faiz tahakkuk hesabına borç yazılır. Dönem sonu itibarı ile tahakkuk dönemi gelmemiş tüm krediler ile faiz getirili menkul kıymetler ve diğer aktiflerin o dönemi ilgilendiren faizlerin reeskontu yapılır.
- **Kanuni Yedek Akçeler Karşılığı Hesabı:** Bankalar ödenmiş sermaye tutarına ulaşıncaya kadar, yıllık karlarından ayırdıkları yedek akçelerin karşılığını, TCMB' de hazine adına açılmış hesaba yatırmak zorundadırlar.
- **Muhtelif Alacaklar Hesabı:** Bankaların kredi işlemleri dışında doğan, bankanın maddi duran varlıklarının vadeli satışından doğan alacaklarının takip edildiği bir hesaptır.
- **İştirakler Hesabı:** Bankaların fonlarını verimli kullanmak amacıyla, başka işletmelerin pay senetlerini uzun süre ellerinde tutarak, satın almaları sebebiyle edindikleri varlıklardır.

- **Bağlı Ortaklıklar Hesabı:** Bankaların sermayesinde ya da oy hakkında %50'den fazla paya sahip oldukları ortaklıklara yatırılan paraların izlendiği hesaplardır.
- **Bağlı Menkul Değerler Hesabı:** İştirak veya bağlı ortaklık niteliği taşımayan ancak uzun vadeli olarak yatırım yapılmasına karar verilen ortaklıklara yatırılan paraların kaydına özgü aktif nitelikli bir hesaptır.
- **Sabit Kıymetler Hesabı:** Menkuller, gayrimenkuller ve özel maliyet bedelleri denilen ve kira ile tutulmuş gayrimenkullere yapılan harcamalardan oluşan bir hesaptır.
- **Diğer Aktifler Hesabı:** Bu grupta peşin ödenmiş vergiler, TCMB özel hesapları, peşin ödenmiş giderler ve borçlu geçici hesaplar takip edilmektedir.

1.6.2.2. Banka Bilançolarının Pasifinde Yer Alan Kalemler

Bankaların pasiflerine aynı zamanda fon kaynakları da denilmektedir. Bir bankanın maruz olduğu risk seviyesini ve ne tür risklere açık olduğunu, o bankaya ait bilançonun pasif kısmını inceleyerek görebiliriz. Bir bankanın pasiflerinde yer alan alt kalemler aşağıdaki gibi sıralanabilir (Mishkin, 2004, 201-204; Takan, 2001, 183-188;Greuning ve Bratanoviç, 2003, 68-72):

- **Mevduat Hesabı:** Halktan belirli bir faiz karşılığında alınan, belirli bir vade sonunda veya talep edildiğinde geri verilmek şartıyla toplanan paranın takip edildiği hesaplardır. Bir ülkedeki mevduatların yapısı, o ülke ekonomisi için son derece önemli bir göstergedir. Toplanan mevduatların detaylı analizi o ülkenin, harcama düzeyini ve bunun enflasyon üzerindeki etkilerini açığa çıkarmakta; aynı zamanda, para arzı hesaplanırken bankalardaki mevduat düzeyinin de hesaplara katılması, mevduatların para politikasını etkileyen önemli değişkenlerden biri olduğunu ortaya koymaktadır.
- **Bankalar Arası Para Piyasası Hesabı:** Fon ihtiyacı olan bankaların, TCMB aracılığı ile diğer bir bankadan kısa süreli fon ihtiyacını karşıladığı borçların izlendiği hesaplardır. Bu hesapların analizi, bankacılık sisteminin yapısal özelliklerini ortaya koyabilir. Örneğin hangi grupların, hangi banka veya banka grupları tarafından fonlandığı gözlenebilir.

- **Alınan Krediler Hesabı:** Bankaların yurt içinden ve yurt dışından sağladığı kaynaklar ve kullandığı krediler bu hesaptan izlenebilir. Bankalar ihtiyacı olan fonları TCMB' den, Türk Eximbank'tan ve diğer bankalardan temin edebilirler.
- **Fonlar Hesabı:** Bankalara bütçeden, bakanlıklardan ve diğer kamu kaynaklarından yasa ya da idari kararla tahsis edilen fonlar, bu hesapta izlenir. Örneğin; devletin Ziraat Bankası'na çiftçilere kullandırmak üzere tahsis ettiği fonlar bu hesaplarda takip edilir.
- **Çıkarılan Menkul Kıymetler Hesabı:** Bankaların kaynak sağlamak amacıyla çıkardıkları tahvil bono vb. araçların takip edildiği hesaplardır.
- **Faiz Gider Tahakkuk ve Reeskontları Hesabı:**Dönem sonu itibarı ile mevduat ve kredilerden alınan faizler, çıkarılan menkul kıymetlerin ve gider oluşturan pasif karakterli hesaplar üzerinden, içinde bulunulan döneme ilişkin faiz giderleri bu hesapta izlenir.
- **Ödenecek Vergi, Resim, Harç ve Primler:** Bankanın kendi çalışanları ve müşterilerine ilişkin işlemler nedeniyle vergi yükümlüsü olarak ödeyeceği miktarların izlendiği hesaplardır.
- **İthalat Teminatları ve Transfer Emirleri Hesabı:** Bankaların kendi kaynakları ya da TCMB kaynaklarından, ilgili mevzuat çerçevesinde alınan karşılıkların izlendiği hesaplardır.
- **Karşılıklar Hesabı:** Bankalar kanununa göre, krediler üzerinden ayrılan karşılıklar ile kıdem tazminatı, gelir ve kurumlar vergisi karşılıkları ile diğer karşılıkların izlendiği hesaptır.
- **Diğer Pasifler Hesabı:** Daha önce açıklanan alt kalemlerin hiçbirine girmeyen, geçici nitelikteki hesaplardır.
- **Özkaynaklar Hesabı:** Özkaynaklar; ödenmiş sermaye, yedek akçeler, muhtemel zararlar karşılığı, yeniden değerleme fonları, değerleme farkları ve zararlardan oluşur. Özkaynaklar banka sahiplerini, risklerin kötü yönetilmesinden kaynaklanan olası zararlara karşı koruyan bir tampon görevi görürler.
- **Dönem Karı Hesabı:** Bankanın bir dönemde faaliyetlerinden elde ettiği, vergi öncesi karını gösteren pasif karakterli bir hesaptır.

- **Bilanço Dışı Yükümlülükler:** Bilanço dışı işlemler, bankaların kaynak ayırmadan veya varlıklarını artırmadan, bankaya gelir sağlayan şarta bağlı yükümlülüklerini ya da sözleşmelerini kapsayan faaliyetlerdir. Bankaların bu şarta bağlı yükümlülük veya sözleşmeleri, bilanço altında not olarak kaydedilir ve bir tür bellek hesabı olan nazım hesaplarda izlenirler. Kefalet ve garantiler, taahhütler, yatırım bankacılığı işlemleri-menkul kıymet çıkarılmasına aracılık, riskten korunma işlemleri ve finansal hizmetler bankaların bilanço dışı faaliyetleri arasında yer alır.

Örnek teşkil etmesi açısından, Yapı Kredi Bankası A.Ş'nin, 31 Aralık 2009 tarihi itibarıyla kamuya açıklanan, özet konsolide bilançosu EK-1'de yer almaktadır.

1.6.3. Bankaların Gelir Tablolarının Özellikleri

Bankaların gelir tablosu, verdikleri hizmetlerinden elde edilen gelirler ve bu gelirlerin elde edilmesi için yapılan giderler arasındaki net gelir veya gideri rapor halinde gösteren tablolardır. Bankaların gelir tablolarının özellikleri, yani banka dışı işletmelerden farklı yönleri, o gelir tablolarına ait alt kalemlerin farklılığından kaynaklanmaktadır. Bankalara ait gelir tabloları üç alt bölümde incelenebilir. Bunlar, faiz gelirleri ve faiz giderleri; faiz dışı faaliyet gelirleri ve faiz dışı faaliyet giderleri; olağan dışı faaliyet gelirleri ve olağan dışı faaliyet giderleri olarak gruplanabilirler (Akgüç, 2007, 30-33; Takan, 2001, 188-191; Frost, 2004, 453-459). Bu alt kalemlere ilişkin açıklamalara aşağıda kısaca yer verilmiştir.

- **Faiz Gelirleri ve Faiz Giderleri:** Bankaların faiz gelirlerinin iki önemli kalemi, kredilerden alınan faiz ve menkul değerlerin getirdiği faiz geliridir. Bankaların bu iki ana kalem dışında, faiz gelirleri içinde; diğer bankalardan ve finansman kuruluşlarından alınan faizler, para piyasasından alınan faizler, diğer faiz gelirleri ve Merkez Bankası'ndan mevduat munzam karşılıklardan alınan faizler ile finansal kiralama gelirlerinden elde ettikleri faizler yer alır. Bankaların faiz giderlerinin en önemli kısmını mevduata verilen faizler oluşturmakta, bununla birlikte, kullanılan kredilere verilen faizlerde, faiz giderleri arasında önemli bir paya sahip olmaktadır. Bankaların diğer faiz giderleri arasında; para piyasası işlemlerine verilen

faizler, çıkarılan menkul kıymetlere verilen faizler ve diğer faiz giderleri kalemleri bulunmaktadır.

- **Faiz Dışı Faaliyet Gelirleri ve Faiz Dışı Faaliyet Giderleri:** Bankaların faiz dışı gelirlerinin içinde; alınan ücret ve komisyonlar ile ticari faaliyet karı en önemli kalemleri oluşturmaktadır. Alınan ücret ve komisyonlar; nakdi ve gayrı nakdi kredilerden alınan ücret ve komisyonları kapsamaktadır. Ticari faaliyet karından kasıt ise, bankaların, yabancı para, para ve sermaye piyasası araçları, kıymetli maden ve türev ürün alım satımından kaynaklanan kar veya zararlardır. Bu miktarlar, sermaye piyasası işlemleri kar/zararı ve kambiyo kar/zararı hesaplarında takip edilir.Faiz dışı giderler içerisinde en önemli kalem, personel giderleridir. Bu hesapta, banka çalışanlarına ödenen aylık ücretler, ödenekler, tazminatlar, sosyal yardımlar, ikramiyeler, yolluk ve sigorta primleri yer almaktadır. Bankaların personel giderleri dışındaki faiz dışı giderleri; bankalarca verilen ücret ve komisyonlar, ayrılan kredi ve şüpheli alacaklar karşılığı, amortisman giderleri, bankaca ödenen dolaylı ve işlemlere ilişkin vergi ve harçlar, kira, finansal kiralama giderleri, reklam giderleri ve temizlik giderleri gibi diğer işletme giderleri olarak sınıflandırılabilir.
- **Olağan Dışı Faaliyet Gelirleri ve Olağan Dışı Faaliyet Giderleri:** Bankaların sadece bankacılık gelir ve giderleri dışında kalan ve geçici nedenlerden kaynaklanan gelir veya giderlerine olağan dışı faaliyet gelir ve giderleri denilmektedir. Olağan dışı faaliyet gelirleri; temettü gelirleri, iştirakler, bağlı ortaklıklar, bağlı menkul kıymet satışından kaynaklanan karlar, kur değişimi nedeniyle varlıklardaki değer artışları, alınan tazminatlar, alacağın tahsili için alınan mal ve gayrimenkullerin satışından elde edilen karlar, rüçhan haklarının satışından sağlanan karlar ve ilgili dönemde muhasebe kayıtlarına girmemiş dönem gelirleri olarak sınıflanabilir. Olağan dışı faaliyet giderleri ise; maddi duran varlık satış zararlarından, alacağın tahsili için alınan mal ve gayrimenkullerin satışından elde edilen zararlardan, iştirak, bağlı ortaklık, bağlı menkul kıymet satışından kaynaklanan zararlardan, kur değişimi nedeniyle varlıklardaki değer kayıplarından, teknolojik gelişmeler nedeniyle ayrılan yüksek amortismanlardan, hile, hırsızlık, dolandırıcılık gibi sebeplerle uğranılan

zararlardan ve geçmiş dönemlere ilişkin olup ilgili dönemde muhasebe kayıtlarına girmemiş gider ve zararlardan oluşmaktadır.

Yapı Kredi Bankası A.Ş'nin 2009 yılına ait özet gelir tablosuna, EK-2'de yer verilmiştir.

1.7. Banka Karlılıklarının Ölçümünde Kullanılan Teknikler

Bankaların finansal raporlarının analizinde de, diğer işletmelerin tablolarının analizinde kullanılan teknikler kullanılmaktadır. Çeşitli göstergeler, ölçüler, karşılaştırmalar, işletmenin mali durumunun, karlılığının ve verimliliğinin değerlendirilmesinde yardımcı olmaktadır. Mali tablolar analizinde kullanılan teknikler; karşılaştırmalı analiz, dikey yüzdeler analizi, eğilim yüzdeleri (trend analizi) ve oran analizi başlıkları altında dört ana grupta toplanmaktadır (Akgüç, 2008, 368). Bu analizlerin kısaca açıklamalarına aşağıda yer verilmiştir.

1.7.1. Karşılaştırmalı Analiz

Karşılaştırmalı analiz, farklı tarihlerde düzenlenmiş mali tablolarda yer alan kalemlerde görülen değişikliklerin incelenmesi ve bu değişikliklerin değerlendirilmesidir. Karşılaştırmalı analizde mali tablolarda yer alan kalemlerin zaman içinde göstermiş olduğu artış veya azalışlar incelenmektedir (Akgüç, 2008, 369).

Mali analist, karşılaştırmalı mali tablolar analizinde, bankanın çeşitli dönemlerine ait mali tabloları inceleyerek bankanın verimliliğindeki, karlılığındaki, iktisadi ve mali yapısındaki gelişmeler konusunda önemli bilgiler elde edebilir (Çabuk, Lazol, 1998, 145).

Karşılaştırmalı analizin en büyük üstünlüğü, incelen işletmenin gelişme yönü hakkında görüş verecek verileri sağlamasıdır. Ayrıca karşılaştırmalı analiz işletmenin gelecekteki gelişmesi hakkında tahminlerde bulunmak yönünden de yararlıdır (Akgüç, 2008, 369).

Karşılaştırmalı analiz tekniğinde bir bankanın, eşit süreleri kapsamayan mali tablolarının karşılaştırılması yanıltıcı değerlendirmelere yol açar. Birbirini izleyen iki döneme ilişkin tablolar karşılaştırılırken, temel olarak alınan döneme göre değişim salt tutar ve yüzde olarak gösterilir. İkiden daha fazla döneme ilişkin finansal raporlarda

değişim, bir önceki döneme göre hesaplanabileceği gibi, temel alınan döneme göre de hesaplanabilir (Akgüç, 2007, 71).

Karşılaştırmalı analiz yapılırken analistin, işlemlerin daima cereyan ettiği tarihlerde muhasebeleştirildiğini, bu nedenle mali tablolarda yer alan kalemlerin, çok farklı fiyat düzeylerini yansıtabileceğini göz önünde tutması gerekir. Özellikle fiyat dalgalanmalarının hızlı ve aşırı olduğu dönemlerde, mali tablolarda yer alan kalemlerdeki artış ve azalışlar incelenirken, değişiklikler yorumlanırken ihtiyatlı davranmak gerekir (Akgüç, 2008, 369).

1.7.2.Dikey Yüzdeler Analizi

Dikey yüzdeler ya da yüzde tekniği analiz yöntemi, bir bankanın hesap dönemindeki mali durumunu ve faaliyet sonuçlarını tek başına ve önceki dönemlerle ve ya rakip bankalarla ve bankacılık sektörü ile karşılaştırmalı olarak incelemek, değerlendirmek için kullanılır (Akgüç, 2007, 71). Dikey yüzdeler analizi, bir bankanın tek veya birden fazla dönemine ait mali tablolarını analiz edebilme fırsatı sağlamaktadır. Bu nedenle dikey yüzdeler analizi hem statik hem de dinamik bir analiz özelliği taşımaktadır (Çabuk, Lazol, 1998, 171). Söz konusu tekniğin uygulanmasında, bilanço analizinde bir bankanın varlık ve kaynak toplamı; gelir tablosu analizinde faiz geliri ile faiz dışı gelirler toplamı ve fon akım tablosu analizinde, kaynak ve kullanım yerleri toplamı 100 kabul edilerek, her bir kalemin toplam içindeki payı yüzde olarak hesaplanır. Böylece finansal raporlar ortak bir paydaya indirgenir (Akgüç, 2007, 83).

Bu analiz metodunun, diğer tekniklere kıyasla iki önemli üstünlüğü vardır (Akgüç, 2008, 369):

- Diğer analiz teknikleri, mali tablolarda yer alan kalemlerin, toplam içindeki göreli önemlerini göstermedikleri halde, bu yöntem her bir kalemin, toplam içindeki yüzdesini yani payını açıkça ortaya koymaktadır.
- Mali tablolar ve bu tablolarda yer alan kalemlerdeki değişiklikler, salt rakamsal olarak gösterildiğinde, aynı endüstri kolunda yer alan benzer işletmeler arasında anlamlı karşılaştırmalar yapmak olanağını vermez. Örneğin; A ve B işletmelerinin stok miktarlarının ayrı ayrı birim olarak verilmesi çok bir şey ifade etmezken; A ve B işletmelerin stoklarının varlık toplamlarına oranlarının verilmesi çok daha anlamlı olmaktadır.

1.7.3.Eğilim Yüzdeleri (Trend) Analizi

Bir bankanın birbirini izleyen birkaç hesap döneminde, mali durumunda ve faaliyet sonuçlarındaki gelişmeler incelendiğinde genelde karşılaştırmalı analiz tekniği kullanılmaktadır. Ancak bankanın uzun dönemli gelişme yönlerini saptama amaçlandığında eğilim yüzdeleri analiz tekniğinin kullanılması daha uygundur. Bu analiz tekniği ile mali tablolarda yer alan kalemlerin, oldukça uzun, çoğu kez yedi yıllık dönemde göstermiş oldukları eğilimler belirlenerek, aralarında anlamlı ilişkiler kurulabilen kalemlerin eğilimleri karşılaştırılarak, mali tablolar analize tabi tutulmaktadır. Eğilim yüzdelerinin hesaplanmasında, temel (baz) yıldaki bir bilanço ya da gelir tablosu kaleminin salt tutarı 100 kabul edilir. Aynı kalemin izleyen her hesap dönemindeki tutarı 100 ile çarpılarak, temel yıldaki tutarına bölünme yoluyla eğilim yüzdeleri hesaplanır (Akgüç, 2007, 175).

Eğilim yüzdeleri yöntemi aşağıda açıklanan noktalardan eleştirilmekte ve bazı hususlarda yetersiz kaldığı ileri sürülmektedir (Akgüç, 2007, 177).

- Bu yöntemin sağlıklı sonuçlar verebilmesi için, seçilen baz yılın işletme için her yönden normal bir yıl olması gerekir. Aksi takdirde, işletme için çok başarılı veya başarısız bir yıl temel olarak seçilirse, varılacak sonuçlar büyük ölçüde hatalı olacaktır.
- Bu analiz ile incelenen işletme hakkında ilk bakışta, mali durum iyi olsa bile, gelişmelerin kötü olduğu izlenimi ortaya çıkabilir. Örneğin, bir kalemin başlangıçtaki değeri yüksek ise izleyen yıllarda artışlar daha yavaş görülecektir. Dolayısı ile bu yöntemde rakamları dikkate almadan, iki kalemin eğilim yüzdelerinin karşılaştırılması yanlış bir izlenim doğurabilir.
- Mali tablolarda yer alan bazı kalemlerdeki miktar olarak önemsiz değişiklikler, bu yöntem ile çok aşırı bir değişiklik varmış gibi gözükebilir.
- İncelenen dönemde, muhasebe uygulamalarında önemli değişiklikler olduysa, bu durumda hesaplanan yüzdeler büyük ölçüde önemini yitirebilir.

Eğilim yüzdeleri yönteminin yukarıda açıklanan yetersizliklerine karşılık, bazı üstünlükleri de vardır. Eğilim yüzdeleri, mali tablolarda yer alan kalemlerdeki

artış veya azalışlarla birlikte değişikliklerin göreli önemi ve yönünü de gösterir. Bu yöntem işletme ile ilgili uzun süreli olumlu veya olumsuz gelişmeler hususunda da ipuçları verdiği ve daha derin bir analiz için yol gösterdiği ölçüde faydalıdır.

1.7.4.Oran Analizi

Oran, mali tablolarda yer alan herhangi iki kalem arasındaki ilişkinin basit aritmetik ifadesi olarak tanımlanabilir. Bir işletmenin mali durumu, faaliyet sonuçları değerlendirilirken, mali tablolarda yer alan rakamlardan çok, bu tablolarda yer alan kalemler arasındaki ilişkiler daha anlamlı olmakta, bu nedenle analizde, oran tekniği daha yaygın olarak kullanılmaktadır (Akgüç, 2007, 101).

Mali tablolarda yer alan hesap kalemleri arasındaki matematiksel ilişkileri göstermek, oranları hesaplamak bir amaç değil, bir araçtır. Analist için önemli olan bu oranların yorumlanması ve değerlendirilmesidir. Dolayısıyla oran analizinde dikkat edilecek noktalar aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır (Teker, 1998, 32).

- Analizde anlamsız oranlar kullanılmamalıdır. Mali tablolara dayanılarak sayılamayacak kadar çok oran hesaplanabilir. Fakat sadece işletmenin mali pozisyonunu ortaya koymaya yarayacak ve bir anlam ifade edecek oranların hesaplanması ve yorumlanması gerekir.
- Oranlar hatalı şekilde yorumlanmamalıdır. Örneğin net çalışma sermayesi devir hızının artışı, genellikle olumlu karşılanır. Fakat bu artış işletme sermayesi yetersizliğinden kaynaklanıyorsa, bu durumu olumlu bir gösterge olarak yorumlamamak gerekir.
- Oranlar değerlendirilirken mevsimlik ve konjonktürel etkiler de dikkate alınmalıdır. Ekonomideki gelişme ve durgunluk devreleriyle, mevsimlik dalgalanmalar işletmenin oranlarını etkiler.
- Bir oranın değerindeki değişiklik, pay ve paydada yer alan rakamlarının artış veya azalışlarından ileri gelebilir. Oran değerindeki değişimin hangi hesap kaleminden kaynaklandığı araştırılmalıdır. Sadece pay ve sadece paydadaki değişimler oranı etkileyebileceği gibi; pay ve paydadaki değerlerin beraber değişmesi de oranı etkiler.
- Oranlar çeşitli kaynaklardan sağlanan ek bilgilerin ışığı altında yorumlanmalıdır.

- Oranlar yorumlanırken, mali tabloların fiyat seviyesindeki değişmelere göre düzeltilip, düzeltilmediği dikkate alınmalıdır.
- İşletme performansı değerlendirilirken, sektör içi benzer işletmelerin oranlarından yararlanılmalı ve sektörel eğilimler göz önünde tutulmalıdır.
- Hesaplanan oranlar geçmiş dönemlerin performansını gösterir. Önemli olan işletmenin geleceğine ait tahminlerde bulunmaktır.

Oran analizinde amaç, tablolarda yer alan kalemler arasındaki ilişkilerin, kalemleri birbirleri ile oranlayarak, matematiksel olarak açıklanabilmesidir. Böylece bankaların ekonomik ve finansal yapısı ile karlılık ve çalışma durumu hakkında hem kolay yorumlanabilir, hem de karşılaştırılabilir bilgiler elde edilebilir (Çabuk, Lazol, 1998, 185).Oranlar, yanıtladıkları sorulara ve gösterdikleri gelişmeler göre aşağıdaki şekilde bölümlendirilebilirler (Akgüç, 2007, 105):

- **Özkaynak Yeterliliğini Ölçen Oranlar:** Bu oranlar, sermaye yeterliliği standart oranı, varlık/özkaynak oranı (özkaynak çarpanı), yabancı kaynak/özkaynak oranı, krediler/özkaynak oranı ve özkaynak/duran aktifler oranı (serbest özkaynak oranı) olarak sıralanabilir.
- **Likidite Riskini Ölçen Oranlar:** Bu oranlar, likit değerler/mevduat oranı, likit değerler/kısa süreli borçlar oranı, borçlu bankalar/alacaklı bankalar oranı, likit değerler/aktif toplamı, krediler/mevduat oranı, faize duyarlı varlıklar/faize duyarlı kaynaklar oranı ve faiz gelir reeskontları/faiz gider reeskontları oranlarıdır.
- **Varlık Yapısı ve Kalitesini Gösteren Oranlar:** Bu oranlar, krediler/varlık toplamı oranı, tahsili gecikmiş kredilere ilişkin oranlar, devlet iç borçlanma senetleri/varlık toplamı oranları, devlet borçlanma senetleri/menkul kıymet portföyü oranı, iştirakler/varlık toplamı oranı, ortaklık payları/özkaynaklar oranı, maddi duran varlıklar/varlık toplamı oranı ve getirili varlıklar/varlık toplamı oranlarıdır.
- **Yerel Para, Yabancı Para Yapısını Gösteren Oranlar:** Bu oranlar, yabancı para varlıklar/toplam varlıklar oranı, yabancı para kaynaklar/toplam varlıklar oranı, yabancı para bilanço içi pozisyon oranı ve net bilanço içi döviz pozisyonu/özkaynaklar oranlarıdır.

- **Karlılığın Değerlendirilmesine İlişkin Oranlar:** Net faiz marjı, faiz karşılama oranı, net kar marjı, faaliyet karı/brüt faaliyet gelirleri oranı, aktif devir hızı, özkaynak karlılığı, aktif karlılığı ve hisse başına kar ve karpayı oranları bu grup oranlar içerisinde yer almaktadır.
- **Verimlilik (aktivite) Oranları:** Personel başına kar, personel başına aktif tutarı ve personel başına kredi oranları verimlilik göstergesi oranlardandır.
- **Büyüme Oranları:** Aktif büyüme hızı, özkaynak artış hızı, faaliyet karı artışı ve net gelir artış hızı bankalarda büyümeyi temsil eden oranlardandır.

Konuya ait literatür incelendiğinde, bankaların karlılıklarının belirlenmesi ve izlenmesinde, oranları tek tek takip etmek yerine, birlikte dikkate alan ileri istatistiksel tekniklerin kullanıldığı görülmektedir. Oran analizi ile elde edilen bulguların çok değişkenli istatistiksel analizlerde girdi olarak kullanılması, performans çalışmalarında işletmelerin bütün yönleriyle analiz edilmesini sağlamakta, oluşturulan tahmin modelleri de işletmenin geleceğine yönelik önemli bilgiler sunmaktadır.

Bu çalışmanın ikinci bölümünde, bankaların karlılıklarını açıklamayı amaçlayan çalışmalara kapsamlı olarak yer verilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

BANKALARIN KARLILIĞINI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİ İNCELEYEN ÇALIŞMALAR

Bankalarda karlılığı etkileyen faktörleri araştıran çalışmalar, birçok ülkede yapılmış olup; bu çalışmanın literatür özeti kısmında anlatımın dağılmaması açısından, çalışmalar dört bölümde incelenmiştir. Bu ayrım; gelişmiş ülkelerde yapılan çalışmalar, gelişmekte olan ülkelerde yapılan çalışmalar, birden fazla ülkede yapılan çalışmalar ve son olarak Türkiye'de yapılan çalışmalar olarak şekillenmiştir. Ülkelerin gelişmişlik düzeyi belirlenirken, referans alınan değerler, Uluslararası Para Fonu (IMF)'nun, Nisan 2010 yılında yayımladığı "Dünya Ekonomisine Bakış" isimli istatistiksel yayından elde edilmiştir. Bu raporda IMF, ülkeleri kişi başına düşen GSMH (gayrı safi milli hâsıla) miktarına göre; gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler olarak sınıflandırmaktadır. Çalışmanın literatür özeti, bu sınıflandırmaya dayanarak oluşturulmuştur. Ayrıca her bölümün arkasından, konunun toparlanması adına, o bölüm ile ilgili özet tablolara yer verilmiştir.

2.1. Gelişmiş Ülkelerde Yapılan Çalışmalar

Smirlock (1985), çalışmasında bankacılık sektöründe, yapı-davranış-performans (SCP) modeli üzerinde durmuş; pazardaki yoğunlaşmanın ve pazar payının banka karlılıkları üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğunu araştırmıştır. Çalışma 1973-1978 yılları arasında yapılmış ve Amerika Birleşik Devletleri'nin yedi eyaletinde (Colorado, Missouri, Kansas, Nebraska, New Mexico, Oklahoma ve Wyoming) faaliyette bulunan, 2704 bankanın yıllık verileri temel alınarak yapılmıştır. Çalışma banka karlılığını; özsermayenin, aktifin ve sermayenin getirisi olarak üç boyutta incelemiştir. Çalışmanın değişkenlerine bakıldığında; pazar payı, sektörün toplam mevduat miktarı ve bu miktarın 1973-1978 yılları arasındaki büyüme oranı, vadesiz mevduatın toplam mevduata oranı ve bankanın aktif büyüklüğü kullanılmıştır. Ayrıca çalışmada kukla değişkenler olarak da; bankanın bir holdinge bağlı olup olmadığı ve bulunduğu eyaletin yasaları çerçevesinde bankaların holding çatısı altında olmasına izin verilip verilmediği incelenmiştir. Sonuçlara bakıldığında ise, pazar payının tüm karlılık oranları ile aynı yönde, yoğunlaşma oranının ise ters yönde ilişkili olduğu görülmektedir. Bunların

yanında, pazarın büyüme oranının yükselmesi, vadesiz mevduatın artması ve bir holdinge bağlı olarak çalışmanın karlılığı arttırdığı, sektörün aktif büyüklüğünün ise, sadece sermayenin getirisini olumlu yönde etkilediği görülmüştür. Sonuç olarak çalışma, geleneksel yapı-davranış-performans modeline karşı çıkmakta, pazardaki yoğunlaşmanın, bankalara monopol kazançlar getirmediğini ileri sürmektedir.

Miller ve Noulas (1997), çalışmalarında, Amerika Birleşik Devletleri'nde, aktif büyüklüğü 1 milyar $'ın üzerinde olan 201 bankanın, karlılıklarını etkileyen faktörleri araştırmışlardır. Çalışmaları 1984-1990 yılları arasını kapsamış ve banka verileri yıllık bazda çalışmaya dâhil edilmiştir. Miller ve Noulas, çalışmalarında, banka karlılığının göstergesi olarak aktif karlılığını temel almıştır. Aktif karlılığın belirleyicilerini ise; aktif büyüklüğü, menkul değerlerin toplam varlıklara oran, hazine bonolarının toplam menkul kıymetlere oranı, toplam kredilerin toplam varlıklara oranı, konut kredilerinin toplam kredilere oranı, toplam mevduatın toplam varlıklara oranı, faiz dışı giderlerin toplam giderlere oranı, faiz dışı gelirlerin toplam gelirlere oranı, maaş ve primlerin toplam personele oranı ve takipteki kredilerin kredilere oranı olarak belirlemiştir. Veriler yatay kesit zaman serileri regresyon yöntemi ile analiz edilmiştir. Sonuç olarak büyüklüğün, takipteki kredilerin ve faiz dışı giderlerin banka karlılığı ile ters yönde; menkul kıymetler oranının, krediler oranının, faiz dışı gelirlerin, mevduat oranının, personel giderlerinin ve tüketici kredilerinin toplam kredilere oranının aynı yönde etki ettiği savunulmuştur.

Mamatzakis ve Remoundos (2003), Yunanistan'da faaliyette bulunan ticari bankaların, karlılıklarına olumsuz etki eden faktörlerin belirlenmesi için çalışmalar yapmışlardır. Çalışma, 1989-2000 yılları arasında faaliyette bulanan, on yedi ticari bankayı kapsamaktadır. Mamatzakis ve Remoundos, araştırmalarında banka karlılığı ölçütü olarak "Özsermaye Karlılığı" ve "Aktif Karlılığı" oranlarını kullanmışlardır. Bu oranların da, hem yönetimsel, hem de dış ekonomik çevreye göre şekillendiği varsayımında bulunmuşlardır. Bankanın yönetime bağlı faktörlerini iç faktörler olarak adlandırmış ve bunları da büyüklük, özsermayenin toplam aktiflere oranı, likit varlıkların toplam aktiflere oranı, toplam kredilerin toplam aktiflere oranı, personel harcamalarının toplam giderlere oranı ve sahiplik yapısı olarak alt kalemlerde incelemişlerdir. Aynı şekilde karlılığa etki eden dış faktörleri de, para arzındaki büyüme oranı, faiz oranları, tüketici fiyat endeksi ve pazardaki yoğunlaşma oranı olarak belirlemişlerdir. Yapılan analiz sonuçlarına göre, aktif karlılığı ile önemli ilişkisi bulunan oranların; personel harcamaları, banka büyüklüğü, sermaye yeterliliği oranları

ve öz sermaye karlılığı ile anlamlı ilişkiye sahip olan oranların ise; personel harcamaları, kredilerin toplam varlıklara oranı, banka büyüklüğü ve para arzındaki büyüme olduğu görülmüştür. Personel harcamaları büyük bir maliyet kalemi olduğundan, aktif karlılığını da, öz sermaye karlılığını da ters yönde etkilemektedir. Ayrıca banka büyüklüğü değişkeni incelendiğinde, ölçüt olarak alınan bankanın toplam aktiflerinin logaritması, aktif karlılığı ile doğrusal bir ilişkiye sahipken; aktifin logaritmik karesinin, ters yönlü ilişkiye sahip olduğu görülmektedir. Bu durum ölçek ekonomisinin marjinal noktaya kadar geçerli olduğunu yansıtmaktadır. Banka büyüklüğünün bir noktadan sonra, bankanın aktif karlılığını olumsuz yönde etkilediği öne sürülmüştür. Sermaye yeterliliği, para arzındaki artış ve krediler oranı da, banka karlılığını olumlu etkileyen oranlardandır. Sonuç olarak, Mamatzakis ve Remoundos yaptıkları bu çalışma ile Yunan bankalarının karlılıklarının, yönetimsel kararlara bağlı olarak değiştiğini ileri sürmüşlerdir.

Jeon ve Miller (2004), çalışmalarında, Asya finansal krizinin etkilerinden hemen önce ve sonrasını kapsayan dönemde, Kore bankalarının performanslarının hangi faktörler tarafından etkilendiğini araştırmışlardır. Çalışma 1991-1999 yılları arasını kapsamaktadır. Toplamda 16 yerli ve yabancı bankanın, bilanço ve gelir tablosu verileri yıllık olarak incelenmiştir. Jeon ve Miller, bankaların performans göstergeleri olarak, bankaların özsermaye ve aktif karlılıklarını kullanmışlardır. Bu göstergeleri etkileyen değişkenleri de; toplam kredilerin toplam varlıklara oranı, menkul kıymetlerin varlıklara oranı, mevduatın varlıklara oranı, özsermayenin varlıklara oranı, faiz dışı gelirlerin faiz gelirlerine oranı, faiz dışı giderlerin faiz giderlerine oranı, takipteki kredilerin toplam kredilere oranı, şube ve personel sayısı, toplam varlıklar (büyüklük), vadeli mevduatın toplam mevduata oranı, döviz mevduatının toplam mevduata oranı, döviz cinsinden kredilerin toplam kredilere oranı, yerli para cinsinden kredilerin toplam kredilere oranı, konut kredilerinin, ticari kredilerin ve tüketici kredilerinin toplam kredilere oranı olarak belirlemişlerdir. Ayrıca işsizlik oranı, GSMH büyüme oranı, yerli para birimi Won'un değer kaybetme oranı, bütçe fazlasının GSMH' ya oranı ve son olarak da enflasyon oranını makro ekonomik değişkenler olarak analizlerine dâhil etmişlerdir. Çalışmanın uygulama bölümünde, sabit etkiler yöntemi ile panel veri analizi uygulanmıştır. Sonuçlara bakıldığında, özsermayenin toplam aktiflere oranının, personel sayısının ve faiz dışı gelirlerin, hem özsermaye hem de aktif karlılığı ile önemli ve aynı yönde etkili; faiz dışı giderlerin ve kredi karşılıklarının ise, hem özsermaye hem de aktif karlılığı ile ters yönde etkili olduğu ileri sürülmüştür.

Athanasoglou, Brissimis ve Delis (2008), çalışmalarında, Yunan ticari bankalarının, 1985-2001 yılları arasındaki karlılıklarını; makroekonomik, sektörel ve bankaya özgü faktörlerin, ne şekilde etkilediğini araştırmışlardır. Bu çalışmada, banka karlılıkları aktif ve özsermaye karlılıkları ile ifade edilmiştir. Bu karlılık oranlarını etkileyen bankaya özgü etmenleri; özsermayenin toplam aktiflere oranı, takipteki kredilerin toplam kredilere oranı, büyüklük, faaliyet giderleri, personel verimliliği (satışlar/personel sayısı), sektöre yönelik etmenleri; sahiplik yapısı ve yoğunlaşma oranı, makroekonomik faktörleri ise; enflasyon oranı ve ekonominin döngüsel yapısı olarak ele almışlardır. 21 bankanın verileri, panel veri yöntemi ile analiz edilmiştir. Sonuçlara bakıldığında; özsermaye oranı, personel verimliliği, enflasyon ve ekonomik döngü, banka karlılıkları ile aynı yönde ve güçlü ilişkiye sahipken; kredi riski, faaliyet giderleri ve yoğunlaşma oranı arttıkça, banka karlılıklarının düştüğü görülmüştür. Büyüklük ve sahiplik yapısı ise, banka karlılıklarını açıklamakta istatistiksel olarak yeterli görülmemiştir. Sonuç olarak çalışma, banka karlılıklarının, ağırlıklı olarak, makroekonomik ve bankaya özgü faktörler ile şekillendiğini ortaya koymaktadır.

Tregenna (2009), Amerika Birleşik Devletleri'nde, 1994-2005 yılları arasında, yoğunlaşmanın, pazar payının, banka büyüklüğünün ve yönetimsel etkinliğin banka performansı üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Toplam 644 ticari bankanın verileri, üç aylık dönemlerle ve panel tahminleme tekniklerinden biri olan genelleştirilmiş momentler yöntemi ile analiz edilmiştir. Regresyonda karlılığın göstergesi olan, özsermaye ve aktif karlılığını açıklayan beş değişken kullanılmıştır. Bu değişkenler; pazardaki yoğunlaşma endeksi, pazar payı (net kar), banka büyüklüğü (toplam varlıkların logaritması ve logaritmik karesi), yönetimsel yetersizlik (toplam diğer giderlerin net kara oranı) ve dört farklı kontrol değişkenidir. Sonuçlara bakıldığında; yoğunlaşmanın, pazar payının ve büyüklüğün her iki karlılık göstergesi ile de aynı yönde güçlü bir ilişkiye sahip olduğu görülmektedir. Diğer taraftan, karlılıklar ile ters yönlü ilişkiye sahip olan tek değişken de, yönetimsel etkinsizliği temsil eden giderlerin artışıdır. Dolayısı ile Tregenna, bu ilişki diğerleri kadar güçlü olmadığı için, bankaların karlarını yönetimsel etkinlik sonucu değil, finansal yapı sonucu edinebildiğini savunmaktadır.

Tablo 2.1'de gelişmiş ülkelerde yapılan çalışmaların özet bilgileri yer almaktadır.

Tablo 2.1. Gelişmiş Ülkelerde Yapılan Çalışmaların Özeti

YAZARLAR	ARAŞTIRMANIN KAPSADIĞI ÜLKELER VE YILLAR	AÇIKLANAN DEĞİŞKEN	YÖNTEM	BULGULAR
Smirlock(1985)	ABD, 1973-1978	Özsermaye Karlılığı, Aktif Karlılığı, Sermayenin getirisi	Doğrusal Regresyon Analizi	Pazar payının yüksek olması tüm karlılık oranları ile aynı yönde, yoğunlaşma oranı ise ters yönde etkilidir. Sektör mevduat miktarının artışı, vadesiz mevduat oranının artışı ve holdinge bağlı olarak çalışmanın karlılığı artırdığı, sektörün aktif büyüklüğü ise sadece sermayenin getirisini olumlu yönde etkilemektedir.
Miller ve Noulas (1997)	ABD, 1984-1990	Aktif Karlılığı	OLS	Büyüklük, zorunlu karşılıklar ve faiz dışı giderler aktif karlılık ile ters yönde; menkul kıymetler, krediler, faiz dışı gelirleri mevduat,personel giderleri karlılık ile aynı yönde ilişkilidir.
Mamatzakis ve Remoundos (2003)	Yunanistan, 1989-2000	Özsermaye Karlılığı ve Aktif Karlılığı	Panel Veri Analizi	Kredi oranı, para arzı ve sermaye yeterliliği karlılık oranları ile aynı yönde; personel giderleri, banka büyüklüğü(ortalamadan sonra) karlılık oranları ile ters yönde ilişkilidir.
Jeon ve Miller (2004)	Güney Kore, 1991-1999	Özsermaye Karlılığı ve Aktif Karlılığı	Panel Veri Analizi	Sermaye yeterliliği, personel sayısı, menkul kıymetler oranı, faiz dışı gelirler,won'un değer kazanması, enflasyon artışı ve bütçe fazlası her iki karlılık oranı ile aynı yönde; faiz dışı giderler, GSMH'da artış ve zorunlu karşılıklar ise ters yönde ilişkilidir.
Athanasoglou, Brissimis ve Delis (2008)	Yunanistan, 1985-2001	Özsermaye Karlılığı ve Aktif Karlılığı	Panel Veri Analizi (GMM)	Sermaye yeterliliği, personel verimliliği ve enflasyon banka karlılıkları ile aynı yönde; zorunlu kredi karşılıkları, faaliyet giderleri ve yoğunlaşma oranı ise ters yönde ilişkilidir.
Tregenna (2009)	ABD, 1994-2005	Özsermaye Karlılığı ve Aktif Karlılığı	OLS ve GMM	Yoğunlaşma, pazar payı ve büyüklük her iki karlılık oranını olumlu; yönetimsel etkinlik ise olumsuz etki etmektedir.

2.2. Gelişmekte Olan Ülkelerde Yapılan Çalışmalar

Chirwa (2003), çalışmasında, Malawi'de faaliyette bulunan, iki ticari bankanın karlılıkları ve pazar yapısı arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Araştırma, 1970 yılından 1994 yılına kadar sürmüş ve iki bankanın verileri, yıllık olarak izlenmiştir. Chirwa, bankaların karlılığını ölçmek için, her üç karlılık göstergesini de kullanmıştır Bu göstergeler; özsermaye getirisi, aktif getirisi ve sermaye getirisidir. Geleneksel yapı-davranış–performans (structure-conduct-performance) ilişkisini ölçmek için; yoğunlaşma oranını, özsermayenin toplam aktiflere oranını, toplam kredilerin toplam aktiflere oranını, iki bankanın toplam aktif büyüklüğünü, vadesiz mevduatın toplam mevduata oranını, toplam mevduat büyüklüğünü ve bu büyüklüğün yıllar bazında büyüme oranını bağımsız değişkenler olarak ele almıştır. Değişkenler eşbütünleşme tekniği ile analiz edilmişlerdir. Sonuç olarak; yoğunlaşma, kredi oranı ve vadesiz mevduatın karlılık ile aynı yönde ilişkiye sahip olduğu öne sürülmüştür. Büyüklük ise, her üç ölçüt ile ters orantılıdır. Chirwa çalışmasının sonucunda, karlılık ve sektörün yapısının birbirleri ile ilişkili olduğunu ileri sürmüştür.

Chantapong (2005), Tayland'da bulunan yerli ve yabancı ticari bankaların, Asya krizi sonrası karlılıklarının nasıl etkilendiği üzerine bir çalışma yapmıştır. Çalışma, yirmi üç bankayı kapsamaktadır. 1995 yılından 2000 yılına kadar, yıllık verilerle yapılan bu çalışmada bankalar; yerli bankalar (kamu ve özel), %50 den fazlası yabancı sahipliğinde olan bankalar ve yabancı bankalar olarak, üç ayrı grupta incelenmiştir. Çalışmanın uygulama bölümünde, bankalara özgü değişkenler, genelleştirilmiş en küçük kareler yöntemi ile regresyon analizine tabi tutulmuştur. Aktif karlılığı bağımlı değişken olarak alınmıştır. Çalışmanın diğer değişkenleri; faiz dışı gelirlerin toplam varlıklara oranı, takipteki kredilerin toplam varlıklara oranı, genel yönetim giderleri, kredilerin toplam varlıklara oranıdır. Ayrıca, kriz ve sahiplik yapısı için eklenen kukla değişkenler de analizde yer almaktadır. Aktif karlılığı ile aynı yönde ve anlamlı ilişkiye sahip tek değişken faiz dışı gelirler; bunun yanında aktif karlılığı ile ters yönde ve anlamlı ilişkiye sahip değişken ise takipteki krediler oranıdır. Diğer taraftan yabancı bankaların aktif karlılığının yerli bankalara göre daha yüksek orana sahip olduğu ve krizden sonra uygulanan finansal yapılandırma programının, yerli bankalar üzerinde olumlu etkileri olduğu ileri sürülmüştür.

Bodla ve Verma (2006), Hindistan'da faaliyette bulunan kamu bankalarının karlılıklarını etkileyen faktörler üzerinde çalışmışlardır. Araştırmaları 1991-2004 yılları

arasında faaliyette bulunan yirmi yedi kamu bankasına ait verilerin, çok değişkenli regresyon modeli ile analizi çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Bodla ve Verma, banka karlılık ölçütü olarak, net karı kullanmışlardır. Analizin bağımsız değişkenlerine bakıldığında ise; fiyat farkı (spread), faiz dışı gelir, verilen kredilerin mevduata oranı, takipteki kredilerin toplam kredilere oranı, ayrılan karşılıklar, faaliyet giderleri, personel başına düşen gelir miktarı ve personel başına düşen karın ölçüt olarak kullanıldığı görülmektedir. Çalışmada banka karlılığını etkileyen değişkenler, yıl bazında incelendiğinden, bağımsız değişkenlerin net kar ile ilişkileri bazı yıllar anlamlı sonuç vermekte, bazı yıllar da ise, istatistiksel olarak açıklayıcılıktan uzaklaşmaktadır. Fakat genel olarak; faiz dışı gelirler, fiyat farkı, sabit maliyetler ve ayrılan karşılıkların, yapılan analizi açıklama gücü yüksektir. Faiz dışı gelirlerin, on üç yıl üzerinden yapılan araştırmanın dokuzuncu yılında; fiyat farkının ise, toplamda on bir yılda net kar ile aynı yönde ilişkili olduğu bulunmuştur. Bu duruma karşıt olarak, sabit maliyetlerin dokuz ayrı yılda, ayrılan karşılıkların ise, yedi farklı yılda net kar ile ters yönde ilişkili olduğu görülmüştür. Bu oranların ardından en yüksek açıklayıcılığa sahip ve 5 yıllık süre zarfında net karı olumsuz etkileyen son oran ise, takipteki kredilerin, toplam kredilere oranıdır. Sonuç olarak, Bodla ve Verma çalışmalarında, Hindistan bankalarının yöneticilerinin, takipteki kredilere, sabit maliyetlere ve ayrılan karşılıklara dikkat edip maliyetleri düşürerek, karlılıklarını arttırabileceklerini ileri sürmüşlerdir.

Aburime (2008), çalışmasında, Nijerya' da 2000-2004 yılları arasında faaliyette bulunan otuz üç bankanın, aktif karlılığını belirleyen işletmeye özgü faktörlerin neler olduğunu araştırmıştır. Banka karlılıklarını etkileyen değişkenlere bakıldığında; özsermaye miktarı, mevduat miktarı, kredi portföyü, çalışan verimliliği, enformasyon teknolojilerine yaptığı yatırım, risk düzeyi, banka büyüklüğü, sahiplik yapısı ve yapısal ilişkilerinin incelendiği görülmektedir. Bu değişkenler, bankaların yıllık verileri üzerinden, panel veri regresyon yöntemi ile analiz edilmişlerdir. Sonuçlar; özsermaye miktarının, kredi portföyünün ve bankanın yüksek paya sahip özsermaye sahiplerinin az sayıda olmasının, karlılığı etkileyen en belirgin faktörler olduğunu göstermektedir. Özsermaye miktarı, yalnızca ayrılan sermaye yedeklerinin toplam varlığa oranında anlamlı ve olumsuz ilişkilidir. Ayrıca donuk krediler de, karlılığı azaltıcı etkiye sahiptir. Bunların yanında, banka özsermayesine sahip olan hissedarların sayısının azlığı ise, karlılığı o ölçüde arttırmaktadır. Ayrıca mevduat miktarının, çalışan verimliliğinin, enformasyon teknolojilerinin ve banka sahiplik yapısının da, Nijerya bankalarının karlılığı üzerinde hiçbir etkisi olmadığı ileri sürülmüştür.

Kalluru ve Bhat (2008), Hindistan'da, 1992-2006 yılları arasında yaptıkları çalışmada, seksen yedi ticari bankanın karlılıklarını belirleyici etmenleri, çoklu doğrusal regresyon analizi kullanarak, panel veri yöntemi ile analiz etmişlerdir. Banka karlılıklarının, aktif karlılığı ve sermayenin getirisi olarak temel alındığı çalışmada; bu ölçütlerin makro ekonomik değişkenlerle birlikte, hem bankaya özgü olduğu, hem de sektörün yapısal değişkenlerinden de etkilendiği ortaya konulmuştur. Kalluru ve Bhat, bankaya özgü değişkenleri; mali etkinlik, ödenmiş sermayenin varlıklara oranı, ücret ve komisyon gelirlerinin toplam varlıklara oranı, toplam kredilerin toplam aktiflere oranı ve genel giderlerin toplam varlıklara oranı; sektörün yapısına bağlı değişkenleri, sektörün büyüklüğü, piyasa kapitalizasyonu ve bankanın sahiplik yapısı; son olarak makro ekonomik değişkenleri ise, ekonominin yıllık büyüme oranı, enflasyon oranı ve faiz oranı olarak sıralamıştır. Çalışmada ayrıca bağımsız değişkenler, banka grup bazında da incelenmiştir. Bu bağlamda bankalar; kamu bankaları özel bankalar ve yabancı bankalar olarak 3 gruba ayrılmışlardır. Araştırmanın sonuçlarına bakıldığında bankaların aktif karlılığının, sermaye oranı ve kredi oranı ile kamu bankaları haricinde aynı yönde; ücret ve komisyon gelirleri ve genel giderler ise, her iki karlılık göstergesi ile aynı yönde ilişkili bulunmuştur. Sektörün yapısal değişkenlerine bakıldığında, rekabetin artmasının tüm banka gruplarının karlılıklarını olumsuz etkilediği görülmektedir. Bir başka değişken olan yabancı sahipliği ise, banka karlılıklarına olumlu yönde etki etmektedir. Makro ekonomik değişkenler incelendiğinde, enflasyonun karlılık oranları üzerinde ters yönde etkiye sahip olduğu ileri sürülmüş, faiz oranlarının ve büyümenin ise sadece kamu bankalarının karlılıklarını olumsuz etkilediği görülmüştür. Bu çalışmada ayrıca, banka karlılıklarının siyasi parti yönetimleri ile ilişkilendirilip ilişkilendirilemeyeceği konusunda da analizler yapılmış ve sonuçlarda hükümette bulunan Bharatiya Janata Partisinin *(*BJP) özel bankaların karlılığı üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu saptanmıştır.

Sufian ve Chong (2008), Filipinler'de faaliyette bulunan ticari bankaların karlılıklarını belirleyen etmenlerin bulunması için yaptıkları bu araştırmada, sayıları dokuzdan yirmi dörde kadar değişen bankaların yıllık verilerini analiz etmişlerdir. Bu çalışma 1990-2005 yılları arasında yapılmış ve analiz yöntemi olarak; çok değişkenli doğrusal regresyon modeli kullanılmıştır. Sufian ve Chong, bu konuda yapılan diğer araştırmaları da inceleyerek, bankalarda karlılığı temsil edecek ölçütün, finansal kaldıracın etkisinden arındırılmış olduğu için, aktif karlılığı olması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Aktif karlılığını arttıran veya azaltan değişkenlere bakıldığında ise, bu

ölçütlerin iç ve dış belirleyiciler olarak 2 gruba ayrıldığı görülmüştür. İç belirleyiciler, bankaya özgü değişkenler olup, bankanın toplam varlıklarının logaritması, takipteki kredilerin toplam kredilere oranı, faiz dışı gelirlerin toplam varlıklara oranı, genel yönetim giderlerinin toplam varlıklara oranı ve özsermayenin toplam varlıklara oranı olarak sıralanabilir. Dış belirleyiciler ise, GSMH'nin logaritması, para arzındaki büyüme oranı, yıllık enflasyon oranı ve pazar kapitalizasyonu oranıdır. Araştırmanın sonuçlarına bakıldığında, büyüklüğün, takipteki kredilerin, genel yönetim giderlerinin ve son olarak enflasyonun, karlılık ile ters yönde ilişkili olduğu; buna karşılık, faiz dışı gelirlerin ve özsermaye oranının ise banka karlılıklarını olumlu yönde etkilediği görülmektedir. Dolayısıyla analizde kullanılan, bankaya özgü değişkenlerin tümünün, karlılıkları açıklayıcılığının yüksek olduğu; fakat enflasyon haricindeki dış etmenlerin, banka karlılıklarını belirlemede istatistiksel olarak yeterli olmadıkları ileri sürülmüştür.

Vong ve Chan (2009), yaptıkları çalışmada, Macao' da yer alan ve bankacılık sektörünün hem aktif büyüklüğü, hem de verilen krediler açısından %75' ine sahip olan 5 adet bankanın; mikro ve makro değişkenlerinin, karlılıkları üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğunu incelemişlerdir. Çalışma, 1993-2007 yılları arasında on beş yılı kapsayan geniş bir süre zarfında ve yıllık gözlemlere dayanılarak yapılmıştır. Vong ve Chan, bir banka yönetiminin başarısını, bankanın reel yatırımlarından ne kadar kar elde edebildiği ile bağdaştırdıklarından, bankanın aktif karlılığını analize tabi tutmuşlardır. Araştırmada banka karlılığını etkileyen mikro değişkenler için; özsermayenin toplam aktiflere oranı, kredilerin toplam aktiflere oranı, mevduatın toplam aktiflere oranı, takipteki kredilerin toplam kredilere oranı, faiz dışı gelirlerin toplam varlıklara oranı, bankanın pazar payı ve vergi oranları kullanılmıştır. Aynı şekilde makro değişkenler olarak da, ekonomik büyüme (GSMH'nin reel artış oranı), reel faiz oranı ve enflasyon oranı araştırmaya dâhil edilmiştir. Regresyon analizi sonuçlarına göre; sadece sermaye oranı ve enflasyonun banka karlılığı ile aynı yönde ve anlamlı ilişkili olduğu, kredi oranı ve takipteki kredilerin toplam kredilere oranının ise karlılıkları ters yönde etkilediği ileri sürülmüştür.

Sufian (2009), Malezya'da, 2000-2004 yılları arasında, yerli ve yabancı ticari bankaların, yıllık gözlemler ile aktif karlılıklarını incelediği araştırmasında, karlılığın belirleyicilerini iki ana grupta toplamıştır. Çalışmada, banka yönetiminin kontrolünde olan birinci grup değişkenlerin; kredilerin toplam varlıklara oranı, toplam varlıkların logaritması, takipteki kredilerin toplam kredilere oranı, faiz dışı gelirlerin toplam varlıklara oranı, faiz dışı giderlerin toplam varlıklara oranı, genel yönetim giderlerinin

toplam varlıklara oranı ve özsermayenin toplam varlıklara oranı olduğu görülmektedir. Çalışmanın ikinci grup değişkenleri ise, ekonomik koşulları da kapsayan; GSMH'nin logaritması ve enflasyon oranlarıdır. Toplam yirmi üç adet bankanın değişkenleri, sabit etkili panel veri regresyon analizi ile incelenmiş ve kredilerin, takipteki kredilerin ve GSMH'nin logaritmasının, bankaların aktif karlılığını olumsuz yönde; faiz dışı gelirlerin, genel yönetim giderlerinin, sermaye oranının ve enflasyon oranının ise bankaların karlılığını olumlu yönde etkilediği sonucuna varılmıştır.

Sufian ve Habibullah (2009), Bangladeş ticaret bankalarının karlılıklarını belirleyen etmenleri araştırmışlardır. Bu araştırmada, 1997-2004 yılları arasında, toplam otuz altı bankanın yıllık verileri ile çalışılmıştır. Çalışmada banka karlılığını temsilen, üç farklı oran kullanılmıştır. Bunlar, aktif karlılığı, özsermaye karlılığı ve net faiz marjıdır. Bu karlılık oranlarına etki eden faktörler ise kredilerin varlıklara oranı, toplam varlıkların logaritması, takipteki kredilerin toplam kredilere oranı, faiz dışı gelirlerin toplam varlıklara oranı, faiz dışı giderlerin toplam varlıklara oranı, özsermayenin toplam varlıklara oranı, GSMH'nin logaritması ve yıllık enflasyon oranıdır. Değişkenler panel veri yöntemi ile analiz edilmiştir. Sonuçlara bakıldığında; kredi oranının banka karlılığını olumlu yönde; büyüklüğün özsermaye karlılığını ters yönde, net faiz marjını ise aynı yönde; takipteki krediler oranının, hem özsermaye hem de aktif karlılığı aynı yönde; faiz dışı gelirlerin, hem özsermaye karlılığını hem de aktif karlılığını ters yönde; faiz dışı giderlerin ve enflasyonun, sadece net faiz marjını ters yönde ve son olarak sermaye oranının ise net faiz marjını aynı yönde etkilediği görülmüştür. Ekonomik büyümeyi temsilen kullanılan GSMH değişkeni ile hiçbir karlılık oranı arasında ilişki bulunamamıştır.

Sufian (2009a), Çin'de kamu ve özel ticari bankalar üzerinde yaptığı çalışmasında, banka karlılıklarını 2000-2007 yılları arasında hangi faktörlerin etkilediğini araştırmıştır. Toplam on altı bankanın verileri, yıllık olarak incelenmiştir. Sufian, banka karlılığı olarak, aktif karlılığını; aktif karlılığını belirleyen değişkenler olarak da, kredilerin varlıklara oranını, toplam varlıkların logaritmasını, takipteki kredilerin toplam kredilere oranını, genel yönetim giderlerinin toplam varlıklara oranını, toplam mevduatın logaritmasını (şubeleşme oranı için), özsermayenin toplam varlıklara oranını, GSMH'nin logaritmasını ve enflasyon oranını ele almıştır. Çalışmada bu değişkenler ile banka karlılığı arasındaki ilişkiyi ölçmek için, çok değişkenli doğrusal regresyon analizi uygulanmıştır. Sonuçlara bakıldığında; krediler oranının, genel yönetim giderlerinin ve şubeleşme oranının banka karlılığı ile ters yönde; büyüklük,

kredi karşılıkları oranı ve özsermaye yeterliliğinin ise karlılık ile aynı yönde ilişkili olduğu görülmüştür. Makro ekonomik değişkenlere bakıldığında, hem enflasyon oranının, hem de GSMH'deki artışın, Çin'de faaliyette bulunan bankaların karlılıklarını arttırdığı ileri sürülmüştür.

Tablo 2.2'de, gelişmekte olan ülkelerde yapılan çalışmaların özet şeklinde gösterimi yer almaktadır.

Tablo 2.2. Gelişmekte Olan Ülkelerde Yapılan Çalışmaların Özeti

YAZARLAR	ARAŞTIRMANIN KAPSADIĞI ÜLKELER VE YILLAR	AÇIKLANAN DEĞİŞKEN	YÖNTEM	BULGULAR
Chirwa(2003)	Malawi, 1970-1994	Özsermaye Karlılığı, Aktif Karlılığı ve sermaye getirisi	Koentegrasyon (eşbütünleşme) zaman serileri tekniği	Yoğunlaşma, kredi ve vadesiz mevduat oranı karlılık oranları ile aynı yönde; büyüklük ise her üç ölçütle ters yönde ilişkilidir.
Chantapong (2005)	Tayland, 1995-2000	Aktif Karlılığı, Net Kar Marjı/Toplam varlıklar	Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi	Faiz dışı gelirler aktif karlılığı artıran, zorunlu karşılıklar ise azaltan etkiye sahiptir.
Bodla ve Verma (2006)	Hindistan, 1991-2004	Net Kar	Çok Değişkenli Regresyon Analizi	Faiz dışı gelirler ve marj, net kar ile aynı yönde ilişkiliyken; genel giderler ve zorunlu karşılıklar ise karlılık ile ters yönlü ilişkilidir.
Aburime(2008)	Nijerya, 2000-2004	Aktif Karlılığı	Panel Veri Analizi	Sermaye miktarı ve kredi portföyü karlılığı olumlu etkilemekte; donuk kredilerin artması ile de karlılık olumsuz etkilenmektedir.
Kalluru ve Bhat (2008)	Hindistan, 1992-2006	Özsermaye Karlılığı ve Aktif Karlılığı	Genelleştirilmiş en küçük kareler	Özsermaye ve kredi oranı aktif karlılık ile aynı yönde, ücret ve komisyon gelirleri ve genel giderler ise her iki karlılık oranı ile aynı yönde ilişkililerdir. Enflasyon oranları, faiz oranları ve büyüme ise karlılık oranları ile ters yönde ilişkilidir.

Tablo 2.2-(Devam)

Sufian ve Chong (2008)	Filipinler, 1990-2005	Aktif karlılık	Çok Değişkenli Doğrusal Regresyon Analizi	Faiz dışı gelirler ve sermaye yeterlilik oranı, karlılık ile aynı yönde; enflasyon, büyüklük zorunlu karşılıklar ve genel yönetim giderleri karlılık ile ters yönde ilişkilidir.
Vong ve Chan (2009)	Macao, 1993-2007	Aktif Karlılık	Panel Veri Analizi	Sermaye yeterliliği ve enflasyon oranı karlılığı artıran, krediler ve zorunlu karşılıklar ise azaltan etkiye sahiptir.
Sufian(2009)	Malezya, 2000-2004	Aktif Karlılık	Panel Veri Analizi	Kredi oranı, zorunlu karşılık oranı, GSMH artışı, karlılık oranlarını olumsuz etkilerken; faiz dışı gelirler, faiz dışı giderler, sermaye yeterlilik oranı ve enflasyon oranı banka karlılığını olumlu etkilemektedir.
Sufian ve Habibullah (2009)	Bangladeş, 1997-2004	Aktif karlılık, özsermaye karlılığı ve net faiz marjı	Panel Veri Analizi	Büyüklük ve faiz dışı gelirler özsermaye karlılığını ters yönde, zorunlu karşılıklar hem özsermaye hem de aktif oranını aynı yönde , faiz dışı giderler ve enflasyon net faiz marjını ters yönde, sermaye yeterliliği ise net faiz marjını aynı yönde etkilemektedir.
Sufian(2009)	Çin, 2000-2007	Aktif Karlılık	Çok Değişkenli Doğrusal Regresyon Analizi	Kredi oranı, genel giderler ve mevduat karlılık ile ters yönde; büyüklük, zorunlu karşılıklar ve sermaye yeterlilik oranı, enflasyon ve GSMH' daki artış ise karlılık ile aynı yönde ilişkilidir.

2.3. Birden Fazla Ülkeyi Kapsayan Çalışmalar

Demirgüç-Kunt ve Huizinga (1999), çalışmalarında, 1988-1995 yılları arasında, toplamı sekseni bulan, tüm OECD ülkelerinin ve ayrıca bir çok gelişmekte olan ülkenin verilerini kullanarak; bankaların faiz marjı ve karlılık farklılıklarının, hangi değişkenler ile açıklanabileceğini ortaya koymaya çaılşmışlardır. Demirgüç-Kunt ve Huizinga, bu ülkelerde yalnız mevduat bankaları ile çalışmışlardır. Çalışmalarında, banka etkinliğini net faiz marjı ile, karlılığını ise; aktif karlılığı ile ölçmüşlerdir. Ağırlıklandırılmış en

küçük kareler yöntemi ile tahmin edilen ve karma verinin kullanıldığı regresyon analizi ile yapılan çalışma incelendiğinde; bankaya özgü değişkenlerin özsermayenin toplam aktiflere oranı, takipteki kredilerin net faiz gelirlerine oranı, net faiz geliri, mevduatın toplam aktiflere oranı, sabit maliyetler ve sahiplik yapısı olduğu görülmektedir. Çalışmanın makroekonomik değişkenleri ise; kişi başına düşen GSMH, kişi başına düşen GSMH'deki büyüme oranı, enflasyon ve reel faiz oranlarıdır. Bu değişkenlerin dışında çalışmada, vergi, mevduat sigortası, yasal göstergeler ile pazardaki yoğunlaşma, banka sayısı ve sektör aktif büyüklüğü gibi finansal yapı değişkenleri de ayrıca incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, sermaye oranı ve net faiz geliri ile karlılık arasında aynı yönde; ayrılan karşılıklar, sabit maliyetler ve krediler oranı ile karlılık arasında ise ters yönde bir ilişki vardır. Ayrıca mevduat oranının fazla olması, bankanın karlılığını olumsuz etkilemektedir. Yabancı sahipliği, gelişmekte olan ülkelerin bankalarında karlılık üzerine olumlu etki etmekte iken, sanayileşmiş ülkelerde ise, bu durum avantaj olmaktan uzaklaşmaktadır. Bir diğer değişken olan enflasyon da, karlılık ile doğru orantılı bulunmuştur. Banka sektörünün toplam GSMH'ye oranının yüksek olduğu ülkelerde, bankaların daha az karlı oldukları da gözlemlenmektedir. Zayıf yasal çevrenin varlığı da, gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi, banka karlılıklarını azaltıcı bir etkiye sahiptir. Gelir vergisi yükümlülüğünün bankaların karlılıklarını etkilemediği görülmüştür. Fakat bunun yanında bankaların ayırdığı yasal karşılıklar, karlılığı azaltmaktadır.

Goddart, Molyneux ve Wilson (2004), Danimarka, Fransa, Almanya, İtalya, İspanya ve İngiltere'de faaliyette bulunan, 665 ticaret ve yatırım bankasının karlılıklarının; büyüklük, çeşitlendirme, risk ve sahiplik yapısından, ne yönde etkilendiklerini araştırmak için yaptıkları çalışma, 1992-1998 yılları arasını kapsamaktadır. Veriler yıllık olarak incelenmiş ve banka karlılığını temsilen, özsermaye karlılığı ele alınmıştır. Goddart, Molyneux ve Wilson araştırmalarında, kesitler arası dinamik panel tahminleme yöntemi kullanmışlardır. Sonuçlara bakıldığında her ne kadar İngiltere' de banka karlılığı ve büyüklük arasında aynı yönde; Almanya ve İspanya' da ise ters yönde bir ilişkinin var olduğu görülse de, tüm ülkeler bazında yapılan analiz aslında büyüklük ve banka karlılığının arasında açıklayıcı bir ilişki olmadığını ileri sürmektedir. Aynı şekilde bilanço dışı işlemler de, Almanya'da karlılık üzerinde olumsuz, İngiltere' de olumlu etki etmekte; fakat tüm ülkeler analize dâhil edildiğinde, bilanço dışı işlemlerin karlılık üzerinde bir etkisi olmadığı görülmektedir. Analizde sadece sermaye oranının karlılık üzerine etkisi, hem bireysel

olarak, hem de tüm ülkeler bir arada incelendiğinde, olumlu olmaktadır. Sahiplik yapısının ise, hiç bir ülkede, karlılık üzerinde anlamlı bir açıklayıcılığı bulunmamaktadır.

Pasiouras ve Kosmidau (2007), Avrupa Birliği ülkelerinde faaliyette bulunan, yerli ve yabancı ticari bankaların karlılıklarının hangi faktörlerden etkilendiğini belirlemek için yaptıkları bu çalışmada, on beş Avrupa Birliği ülkesinden toplam 584 ticari bankanın verilerini analiz etmişlerdir. Karlılıklara ilişkin yapılan bu araştırmada, sadece bankaya özgü faktörler değil, pazar yapısı ve makro ekonomik koşullar da incelenmiştir. Banka karlılığının, bankanın aktif karlılığı olarak ele alındığı bu çalışmada, karlılığı etkileyen faktörler; özsermayenin toplam varlıklara oranı, faaliyet giderlerinin faaliyet gelirlerine oranı, kredilerin kısa süreli borçlara oranı, bankanın aktif toplamı, yıllık enflasyon oranı, GSMH'daki büyüme oranı, yoğunlaşma oranı (aktif büyüklüğü en fazla olan beş bankanın toplam banka aktif büyüklüğüne oranı), sektör büyüklüğü, borsa kapitalizasyonunun sektör aktif toplamına oranı ve borsa kapitalizasyonunun GSMH'ye oranı olarak ele alınmıştır. Panel veri regresyon analizi ile değerlendirilen çalışmanın sonuçlarına bakıldığında; sermaye oranı ve etkili gider yönetiminin aktif karlılığının en güçlü belirleyicileri olduğu görülmüştür. Likiditeyi temsil eden kredilerin, kısa süreli borçlara oranı ise; yerli bankalarda karlılığı arttıran, yabancı bankalarda ise azaltan bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Büyüklük, karlılığa ters yönde etki etmekte; aktif büyüklükleri fazla olan bankaların karlılıkları, diğer bankalara göre daha düşük sonuçlar vermektedir. Bir diğer bağımsız değişken olarak ele alınan enflasyon, yerel bankalarda olumlu etkiye sahipken, yabancı bankalarda ise olumsuz etkiye sahip olmaktadır. Borsa kapitalizasyonu, hem GSMH, hem de sektörün toplam aktif miktarı ile ilişkilendirildiğinde, karlılığa etkisi olumlu olmaktadır. Son olarak, sektör büyüklüğü banka karlılıklarına ters yönde etki etmektedir.

Kosak ve Cok (2008), Balkan ülkelerinde yaptıkları araştırmada, yerli ve yabancı bankaların karlılıklarını etkileyen etmenlerin, birbirlerinden farklılık gösterip göstermediğini belirlemeye çalışmışlardır. 1995-2004 yılları arasında yapılan bu çalışmada; Hırvatistan, Bulgaristan, Romanya, Sırbistan, Makedonya ve Arnavutluk ülkelerinde faaliyette bulunan tüm bankaların, yıllık gözlem sıklığına dayanan verileri, panel veri analizi ile tahmin etmişlerdir. Banka karlılığı, diğer çalışmalardan ayrı olarak, 4 farklı oran ile ölçmüşlerdir. Bu oranlar, bankanın aktif karlılığı, özsermaye karlılığı, net faiz marjı ve vergi öncesi karın toplam varlıklara oranıdır. Bu dört karlılık oranını etkileyen faktörleri de; bankaya özgü, pazara özgü ve makroekonomik değişkenler

olarak 3 grupta incelemişlerdir. Bankaya özgü değişkenler; büyüklük, özsermayenin toplam aktiflere oranı, kredilerin toplam mevduata oranı, giderlerin gelirlere oranı, ayrılan kredi karşılıklarının toplam varlıklara oranı, gelir getirmeyen varlıkların toplam varlıklara oranı ve faiz dışı gelirlerin faiz gelirlerine oranıdır. Pazara özgü değişkenler; fiyat farkı, yoğunlaşma oranı ve her bir bankanın pazar payıdır. Son grup olan makro ekonomik değişkenler ise; borsa kapitalizasyonunun GSMH'ya oranı, GSMH büyüme oranı, döviz kurundaki artış oranı ve ülke finans sektörünün gelişmesini gösteren EBRD (Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası) endeks verileridir. Sonuçlara bakıldığında büyüklüğün, bankalar için karlılığa etki eden önemli bir faktör olmadığı görülmektedir. Diğer taraftan, sermaye oranı ise, aktif karlılığa olumlu; özsermaye karlılığına olumsuz etki etmektedir. Maliyet etkinliği olarak ele alınan giderlerin gelirlere oranı, tüm karlılık oranları ile ters yönde ilişkili bulunmuştur. Takipteki krediler için ayrılan kredi karşılıkları, tüm karlılık ölçütleri ile ters yönde; net faiz marjı ile aynı yönde ilişkilidir. Yabancı bankalar ile yerel bankaların karlılığını etkileyen faktörler arasında, farklı sonuçlara yol açan tek oran; faiz marjıdır. Faiz marjı; yerel bankalarda karlılığı olumsuz etkilerken, yabancı bankalarda olumlu yönde etkilemektedir. Yoğunlaşma oranı, sadece yerel bankaların karlılık oranları ile ters yönde ilişkili iken; pazar payı sadece yabancı bankaların net faiz marjı ile aynı yönde ilişkili bulunmaktadır. Makro ekonomik yönden; GSMH'de büyüme ve döviz kurunun yükselmesi, özellikle yabancı bankaların özsermaye ve aktif karlılıklarını artırıcı yönde etkilemektedir.

Flamini, McDonald ve Schumacher (2009), çalışmalarında, Sahra Bölgesinin alt kısmında kalan Afrika ülkelerinde (SSA-Sub Saharan Africa) banka karlılıklarının, diğer bölgelere göre neden daha yüksek olduğunu incelemişlerdir. Bu bölgede 1998-2006 yılları arasında yıllık olarak incelenen, toplam 41 ülkeye ait 389 bankanın verileri, çoklu doğrusal regresyon yöntemi ile analize tabi tutulmuştur. Araştırmacılar, bu ülkelerde bankaların aktif karlılıklarını etkileyen faktörleri belirlemeye yönelik olarak bir takım değişkenleri incelemeye almışlardır. Çalışmada kullanılan, bankalara özel değişkenler, kredi riski (krediler/mevduat toplamı), faaliyet riski (net faiz kazancı/faaliyet karı), sermaye oranı (özsermaye/toplam aktifler), büyüklük (toplam aktif logartiması), sahiplik yapısı ve pazar payıdır. Makroekonomik değişkenler ise; GSMH büyüme oranı, enflasyon (tüketici fiyat endeksi) ve ülkeler arası farklılıkları ölçmek için, kişi başı GSMH'dir. İki aşamalı GMM (generalized method of moments) yöntemi ile yapılan analizin sonunda; sermaye oranının, kredi riskinin ve banka büyüklüğünün aktif karlılık ile aynı yönde ilişkili olduğu gözlemlenmiştir. Beklenenin

aksine, piyasa yoğunlaşmasının banka karlılıklarına doğrudan etkisinin olmadığı ileri sürülmüş; banka faaliyet riskinin ise, karlılık ile ters yönde ilişkili olduğu görülmüştür. Enflasyon ve GSMH'de büyüme, karlılık ile doğru orantılı iken, kamu sahipliği, banka karlılığı ile ters orantılı etkiye sahiptir. Sonuç olarak SSA bölgesinde, yüksek karlılıkları en iyi açıklayan değişkenlerin, bankaya özel ve makro ekonomik değişkenler olduğu saptanmıştır. Bankanın piyasadaki gücünün banka karlılıkları üzerinde etkili olmadığı görüşü geçerlilik kazanmıştır.

Tablo 2.3'de, birden fazla ülkeyi kapsayan çalışmalar ait bulgulara özet olarak verilmiştir.

Tablo 2.3. Birden Çok Ülkede Yapılan Çalışmaların Özeti

YAZARLAR	ARAŞTIRMANIN KAPSADIĞI ÜLKELER VE YILLAR	AÇIKLANAN DEĞİŞKEN	YÖNTEM	BULGULAR
Demirgüç-Kunt ve Huizinga (1999)	80 ülke, 1989-1995	Aktif Karlılığı, Net Faiz Marjı	Çok değişkenli Doğrusal Regresyon Analizi	Sermaye oranı ve enflasyon ile karlılık arasında aynı yönde; mevduat oranı, zorunlu karşılıklar, genel giderler ve krediler oranı ile ters yönde ilişki vardır. Yabancı sahipliği ise sadece gelişmekte olan ülkelerde avantaj olmaktadır.
Goddart, Molyneux ve Wilson (2004)	Danimarka, Fransa, İspanya, Almanya, İtalya ve İngiltere, 1992-1998	Özsermaye Karlılığı	OLS ve GMM	Sadece sermaye yeterliliği tüm ülkelerde karlılığı artırmaktadır.
Pasiouras ve Kosmidau (2007)	AB Ülkeleri, 1995-2001	Aktif Karlılığı	Panel Veri Analizi	Sermaye yeterliliği ve etkin gider yönetimi karlılık ile aynı yönde; büyüklük ise ters yönde ilişkilidir. Enflasyon ve krediler/kısa süreli borçlar oranı yerel bankalarda olumlu yabancı bankalarda olumsuz etkiye sahiptir. Borsa kapitalizasyonu ise karlılık ile aynı yönde ilişkidedir.

Tablo 2.3- (Devam)

Kosak ve Cok (2008)	Balkan Ülkeleri, 1995-2004	Aktif karlılığı, Özsermaye karlılığı, net faiz marjı ve vergi öncesi kar/toplam varlıklar	Panel veri Analizi	Özsermaye oranı aktif karlılık ile aynı yönde, özsermaye karlılığı ile ters yönde ilişkilidir. Giderlerin gelirlere oranı tüm karlılık ölçütleri ile ters yönde ilişkilidir. Zorunlu karşılıklar sadece net faiz marjı ile aynı yönde, diğer oranlarla ters yönde ilişkilidir.
Flamini, McDonald ve Schumacher (2009)	Sahra altı Afrika Ülkeleri, 1998-2006	Aktif Karlılığı	Panel Veri Analizi(GMM)	Sermaye yeterliliği, kredi oranı, büyüklük, enflasyon ve GSMH artışı olumlu yönde; net faiz gelirleri/genel giderler ise karlılığı olumsuz yönde etkilemektedir.

2.4. Türkiye'de Yapılan Çalışmalar

Özkul (2001), çalışmasında, 1990-1999 yılları arasında, Türkiye'de faaliyette bulunan yerli ve yabancı mevduat bankalarının karlılıklarını belirleyen faktörleri, yapı-davranış-performans modeli çerçevesinde, tahmin etmeye çalışmıştır. Çalışmanın uygulama kısmı, iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümün uygulamasına tüm mevduat bankaları dâhil edilmiş; fakat ikinci bölümde sadece yerli ve yabancı özel mevduat bankaları ile çalışılmıştır. Kalkınma ve Yatırım bankaları, uygulamada iki bölümde de yer almamıştır. Özkul, çalışmasında, banka karlılığının bağımlı değişkeni olarak, aktif karlılığını temel almıştır. Bu değişkeni açıklayan diğer değişkenleri de; mevduat piyasa payı, en büyük beş bankanın yoğunlaşma oranı (aktifler üzerinden), kredilerin toplam aktiflere oranı, kredilerin toplam mevduata oranı, özsermayenin toplam aktiflere oranı, faiz dışı giderlerin toplam aktiflere oranı, takipteki kredilerin toplam aktiflere oranı, likidite oranı, devlet iç borçlanma senetlerinin toplam aktiflere oranı ve bankanın toplam aktifleri olarak ele almıştır. Çalışmanın sonuçları incelendiğinde, takipteki krediler ve faiz dışı giderlerin toplam aktiflere oranının, banka karlılıklarını olumsuz yönde; özsermayenin toplam aktiflere oranının ise, karlılığı olumlu yönde etkilediği görülmüştür. Bununla birlikte uygulamada kullanılan regresyon denkleminde yapılan 3 kısıtlama ile, geleneksel yapı-davranış-performans hipotezi desteklenmiş, yani

Türkiye'de karlılık ve piyasa yoğunluğu arasında, aynı yönde ilişkinin varlığı tespit edilmiştir.

Kaya (2002), çalışmasında, 1997-2000 yılları arasında, Türkiye'de faaliyette bulunan, 44 adet kamu bankası ve özel bankaların karlılığını açıklayan değişkenleri incelemiştir. Bu çalışmanın verileri, üçer aylık dönemlerle toplanmış ve panel veri yöntemi ile analiz edilmiştir. Bu analizde kullanılan ve banka karlılığını temsil eden bağımlı değişkenler; net faiz marjı, özsermaye karlılığı ve aktif karlılığıdır. Çalışmanın bağımsız değişkenleri ise; mikro değişkenler ve makro değişkenler olmak üzere iki grupta incelenmiştir. Kaya, mikro değişkenleri; sermaye oranı, likidite oranı, menkul değerler oranı, tahsili gecikmiş alacaklar oranı, personel harcamaları, faiz dışı giderler oranı, krediler oranı, mevduat oranı, bankanın piyasa payı, yabancı para açık pozisyon oranı ve sahiplik yapısı olarak gruplamıştır. Çalışmanın makro değişkenleri ise; ortalama yıllık enflasyon oranı, dönemsel bütçe açığının GSMH'ye oranı, ortalama yıllık büyüme oranı ve reel faiz oranıdır. Sonuçlara bakıldığında; sermaye oranının ile NFM ve AK ile aynı yönde, ÖK ile ise ters yönde ilişkili; menkul değerler oranının ise, sadece ÖK ile aynı yönde ve anlamlı ilişkili olduğu görülmektedir. Bankaların likidite oranları, her üç karlılık göstergesi ile de, anlamlı ve olumlu ilişkiye sahipken; toplam mevduat oranı, her üç gösterge ile de ters yönlü ilişkiye sahiptir. Personel harcamaları, AK ve ÖK ile ters, NFM ile aynı yönde ilişkilidir. Bankaların kredi portföylerinin toplam varlıklara oranı ile her üç bağımlı değişken arasında olumlu bir ilişki vardır. Bankaların tahsili geçmiş alacaklar oranı ise, sadece AK ile anlamlı ve ters yönde ilişkiliyken; yabancı para net açık pozisyonları, yalnızca ÖK ile anlamlı ve aynı yönde ilişkili bulunmuştur. Ayrıca, bankanın piyasa payı arttıkça, net faiz marjının ve özsermaye karlılıklarının yükseldiği gözlemlenmiş, bankaların kamu sahipliğinde olmalarının ise, sadece özsermaye karlılığını artırıcı etkisi olduğu ileri sürülmüştür. Son olarak, makro değişkenlerin analizi sonucunda, enflasyonun ve dönemsel bütçe açığının artması ile bankaların, karlılıklarını artırdıkları da görülmektedir.

Dinç (2006), çalışmasında, Türkiye' de 2002-2004 yılları arasında, faaliyet gösteren mevduat bankalarının karlılıklarında etkili olan makroekonomik faktörleri araştırmıştır. Banka karlılıkları, özsermaye ve aktif karlılığı olarak incelenmiş; bu oranları etkileyen değişkenler de, enflasyon, faiz oranı, döviz kuru, GSMH, iç borç, dış borç ve sanayi üretim endeksi olarak belirlenmiştir. Uygulamada kullanılan veriler, TCMB ve TBB'den alınmış ve üç aylık dönemler halinde düzenlenmiştir. Araştırmanın uygulama bölümünde; en küçük kareler yöntemi kullanılarak çoklu doğrusal regresyon

analizi yapılmıştır. Sonuçlara balkıdığında; makro ekonomik faktörlerin, Türkiye'de faaliyette bulunan kamu ve özel sermayeli mevduat bankalarının aktif karlılıklarını %60 oranında, özsermaye karlılıklarını ise %85 oranında açıklayabildikleri görülmektedir. Bankaların aktif karlılığında; enflasyon, sanayi üretim endeksi, iç borç, faiz oranı değişkenlerinin etkilerinin yönü doğrusal; dış borç, döviz kuru ve GSMH'nin etkilerinin ise ters yönlü olduğu görülmektedir. Ayrıca özsermaye karlılığı için yapılan analizin sonuçlarında da, dış borç ters yönde etkili olsa da, en önemli açıklayıcı olmaktadır. Özsermaye karlılığına etki eden diğer faktörlere bakıldığında; GSMH ve döviz kuru ters yönde etkili; iç borç, enflasyon faiz oranı ve sanayi üretimi ise, aynı yönde etkili değişkenlerdendir.

Tunay ve Silpagar (2006a), Türk bankacılık sistemindeki karlılık performansını araştırdıkları çalışmalarında, Türk bankacılık sektöründe yer alan ticari bankaları ölçeklerine göre gruplara ayırmış ve belirlenen grupların performans modellerine göre regresyon tahminlerini yapmışlardır. Banka karlılığının göstergesi olarak; aktif karlılığını, özsermaye karlılığını ve net faiz marjını ele almış ve bu göstergeleri etkileyen faktörleri tahmin etmeye çalışmışlardır. Modellerindeki temel değişkenler; bankaların kontrol edebildikleri bankacılığa özgü değişkenler, bankaların kontrol edemedikleri makro ekonomik değişkenler ve yerleşik finansal sistemin özelliklerini karakterize eden ve yine bankalar tarafından kontrol edilemeyen finansal yapı değişkenleri olmak üzere 3 gruba ayrılmıştır. Tunay ve Silpagar'ın çalışmalarında, ticari bankaların, her üç performans ölçütüne göre karlılıklarını etkileyen unsurların; krediler oranı, büyüklük, faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranı, enflasyon oranı, reel milli gelir, mevduatların hisse senedi piyasası kapitalizasyon değerine oranı, hisse senedi kapitalizasyon değerinin milli gelire oranı ve toplam aktiflerin milli gelire oranı olduğu görülmektedir.

Tunay ve Silpagar (2006b), "Türk Ticari Bankacılık Sektöründe Karlılığa Dayalı Performans Analizi – II" adlı çalışmalarında, birinci çalışmada sözü edilen ikili ve üçlü banka gruplarını temel alarak, panel veri yöntemiyle karlılık performanslarını tahmin etmişlerdir. Panel veri analizlerinde, ulusal ve uluslararası benzer birçok çalışmada da kullanılan sabitlenmiş etki ve tesadüfî ya da rassal etki teknikleri birlikte kullanılarak iki boyutlu analizler yapmışlardır. Panel veri regresyon sonuçları, bir önceki çalışmada kullanılan geleneksel en küçük kareler yöntemi regresyon sonuçlarıyla tutarlılık göstermiştir. Sonuçlar incelendiğinde, Merkez Bankası gecelik faiz oranları, faiz dışı gelirler/toplam aktifler oranı, büyüklük ve özsermayenin toplam aktiflere oranı, aktif

karlılığını olumlu; reel milli gelir ve toplam aktifler/milli gelir oranları ise olumsuz yönde etkilemektedir. Net faiz marjını ise; sadece bankaların büyüklüğü olumlu yönde etkilerken; krediler, faiz dışı gelirler/toplam aktifler oranı, enflasyon ve reel milli gelir (GSMH/TEFE) oranları da olumsuz yönde etkileyen oranlardır.

Atasoy (2007), çalışmasında, Türk bankacılık sektörünün aktif karlılığı ve net faiz marjının belirleyicilerini, panel veri kullanarak, çoklu doğrusal regresyon yöntemi ile analiz etmiştir. Çalışmanın verilerini, 1990-2005 yılları arasında faaliyette olan 26 mevduat bankasının verileri oluşturmaktadır. Veriler, Türkiye Bankalar Birliği'nin "Bankalarımız" yayınından, Merkez Bankası'nın ve İMKB'nin resmi internet sayfasından elde edilmiş ve veriler yıllık olarak incelenmiştir. Atasoy, çalışmasında kullanılan karlılık göstergelerini açıklayan değişkenleri üç grupta incelemiştir. Birinci grupta bankaya özgü değişkenler olan; özsermayenin toplam aktiflere oranı, toplam kredilerin toplam aktiflere oranı, toplam mevduatın toplam aktiflere oranı, duran aktiflerin toplam aktiflere oranı, takipteki alacaklar özel karşılık giderlerinin toplam kredilere oranı, faiz dışı giderlerin toplam aktiflere oranı ve bankaların toplam aktif büyüklüklerinin logaritması yer almaktadır. Makro ekonomik değişkenlerden oluşan ikinci grupta; enflasyon oranı ve gayrisafi milli hâsıla reel büyüme oranı açıklayıcı değişkenler olarak kullanılmıştır. Son grupta ise; finansal sektörün yapısına ilişkin oranlar mevcuttur. Bu oranlar; yoğunlaşma oranı (aktif büyüklüğü bakımından ilk beş bankanın toplam aktif büyüklüğünün, sektör aktiflerine oranı), sektörün toplam aktif büyüklüğünün gayrisafi milli hâsılaya oranı, İMKB'de işlem gören firmaların toplam piyasa kapitalizasyonunun gayrisafi milli hâsılaya oranı ve yine toplam piyasa kapitalizasyonunun bankacılık sektörünün toplam aktiflerine oranıdır. Genelleştirilmiş en küçük kareler yöntemi ile tahmin edilen modelin sonucunda; özsermayenin aktiflere oranı ile karlılık göstergeleri arasında aynı yönde; duran aktiflerin toplam aktiflere oranı ile karlılık göstergeleri arasında ise ters yönlü bir ilişki bulunmuştur. Takipteki alacaklar için ayrılan özel karşılık giderlerinin toplam kredilere oranı ve faiz dışı giderlerin aktiflere oranı ile net faiz marjı aynı yönlü, aktif karlılık ise negatif yönlü ilişkiye sahiptir. Mevduatların aktiflere oranı ve enflasyon oranı aktif karlılık ile anlamlı ilişkiye sahip değilken, net faiz marjı ile aynı yönde ilişkiye sahiptir. Bunun yanında GSMH'nın büyüme oranı ise sadece net faiz marjı ile ters yönde etkilidir. Finansal yapı değişkenlerinden olan, yoğunlaşma oranı ve sektör aktif toplamının GSMH' ya oranı aktif karlılığı ile ters yönde ilişkilidir. Son olarak yapılan çalışmada piyasa kapitalizasyonu arttıkça, net faiz marjının daraldığı görülmektedir.

Şerbetli (2008), çalışmasında, banka karlılığı ve makro ekonomik veriler arasındaki ilişkinin boyutunu saptamaya çalışmıştır. Şerbetli, 2000-2006 dönemleri arasında faaliyette bulunan ticari bankaların net karını, aktif karlılığını ve özsermaye karlılığını etkileyen etmenleri 23 adet bağımsız değişkeni uygulamada kullanmak yolu ile tespit etmeye çalışmıştır. Çalışmanın verileri, IMF'nin veritabanından, TCMB'den, Hazine Müsteşarlığı'ndan ve TBB'den elde edilmiştir. Çalışmada yer alan 23 adet açıklayıcı değişken; gecelik faiz oranları, mevduat faiz oranları, reel kur, tüfe, altın, vadeli mevduat miktarı, kredi hacmi, kapasite kullanım oranları sanayi üretim endeksi, tüfe, toptan eşya fiyatları, ihracat, ithalat, iç borç stoğu, portföy yatırımları, GSYİH, toplam rezerv, mevduat hacmi, ödemeler dengesi, cari açık, doğrudan yatırımlar, kamu harcamaları, gayrisafi sabit sermaye yatırımı ve petrol fiyatlarıdır. Çalışmada, makroekonomik parametrelerin, karlılığa olan etkileri araştırılırken, yapay sinir ağları modeli kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına bakıldığında; makroekonomik faktörlerin en iyi tahmin edebildiği bağımlı değişkenin, aktif karlılığı olduğu sonucuna varılmıştır. Aktif karlılığı üzerinde en etkili bulunan değişken ise, gecelik faiz oranları, ardından kamu harcamaları, ihracat ve altın rezervleridir.

Yıldırım (2008), çalışmasında, Türk bankacılık sektörünün 2002-2007 yıllarında karlılığını belirleyen faktörleri, çoklu regresyon yöntemi ile tespit etmeye çalışmıştır. Çalışmanın verileri, TCMB, BBDK ve TUİK (Türkiye İstatistik Kurumu)'ten derlenmiş olup, gözlemler aylık bazda yapılmıştır. Çalışmada banka karlılığı, iki oran ile temsil edilmiştir. Bunlar; aktif karlılığı ve özsermaye karlılığıdır. Bu karlılık göstergelerini açıklayan değişkenler ise, mikro ve makro değişkenler olarak iki gruba ayrılmışlardır. Mikro değişkenler, özkaynakların, kredilerin, menkul kıymetlerin likit varlıkların ve bilanço dışı işlemlerin toplam varlıklara oranı; makro değişkenler ise, tüketici fiyatları enflasyonu, bütçe dengesinin sanayi üretim endeksine oranı ve sanayi üretim endeksidir. Ekonometrik uygulamanın sonuçlarına bakıldığında; bütçe dengesi, aylık sanayi üretim endeksi ve özsermayenin toplam varlıklara oranı, karlılık oranlarını olumlu yönde; bilanço dışı işlemlerin varlıklara oranı ve aylık tüketici enflasyon oranı ise, banka karlılıklarını olumsuz yönde etkilemektedir.

Sayılgan ve Yıldırım (2009), yaptıkları çalışma ile, 2002-2007 yılları arasında, Türk Bankacılık Sektörünün karlılıklarını belirleyen mikro ve makro faktörlerin belirlenmesini amaçlamışlardır. Bu çalışmanın uygulama bölümünde, mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarının aylık verileri, çok değişkenli regresyon modeli ile analiz edilmiştir. Yapılan regresyon analizinde, mikro değişkenler olarak,

özsermayenin toplam aktiflere oranı, toplam kredilerin toplam aktiflere oranı, toplam menkul kıymetlerin toplam aktiflere, likit değerlerin toplam aktiflere ve bilanço dışı varlıkların toplam varlıklara oranı; makro değişkenler olarak da, tüketici fiyat endeksi sanayi üretim endeksi ve kamu bütçesi dengesinin sanayi üretim endeksine olan oranı kullanılmıştır. Çalışmada, aktif karlılığı ve öz sermaye karlılığı da, banka karlılıklarının göstergeleri olarak, ayrı ayrı regresyon analizine tabi tutulmuşlardır. Bu analizlerin sonuçlarına göre Sayılgan ve Yıldırım; aktif karlılığının sermaye yeterliliğinden aynı yönde, bilanço dışı varlıklardan ise, ters yönde etkilendiğini ileri sürmüşlerdir. Makro değişkenlere bakıldığında ise, banka karlılıklarının, sanayi üretim endeksi ile bütçe dengesinin iyileşmesinden olumlu yönde; enflasyon oranlarından ise, olumsuz yönde etkilendikleri saptanmaktadır.

Bumin (2009), çalışmasında, Türk bankacılık sektörünün 2002-2008 yılları arasındaki karlılığını, finansal oran analizi yöntemi ile incelemiştir. Çalışmanın verileri TBB (Türkiye Bankalar Birliği) ve TKBB (Türkiye Katılım Bankaları Birliği) kaynaklarından elde edilmiştir. Çalışmada banka karlılığı için temel alınan finansal oran, bankaların özkaynak karlılığıdır. Bumin, ayrıca, özkaynak karlılığının alt bileşenlerini, aktif karlılığı ve sermaye çarpanı (toplam aktif/özkaynaklar) olarak ayırmakta, aktif karlılığının da bileşenlerini, varlık kullanımı (toplam gelirler/aktifler) ve net kar marjı (net kar/toplam gelirler) olarak iki kısımda incelemektedir. Çalışmada, Türkiye' de faaliyette bulunan toplam 49 adet mevduat, katılım ve fon bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarının özkaynak karlılığı, alt bileşenleri ile birlikte, her bir banka grubu için karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Sonuçlara bakıldığında, 2002 yılında ortalama %15,32 olan özkaynak karlılığı, 2008 yılında %15,56 'dır. Ayrıca 2008 yılında özkaynak karlılığı en yüksek banka grubu da, kamu mevduat bankalarından hemen sonra katılım bankaları olmuştur. Bankaların aktif karlılıklarına bakıldığında da, durum benzer şekildedir. 2008 yılında %1,83 olan aktif karlılığı, 2002 yılına göre daha düşük oranlarda kalmıştır. Bankalar kendi içlerinde incelendiğinde ise; kalkınma ve yatırım bankalarının ile katılım bankalarının ortalamanın üzerinde kaldığı görülmektedir. Çalışma, Türk bankacılık sektörünün, 2007 yılına kadar karlılığında yaşadığı artışlardan sonra, 2008 yılında dünya ekonomilerinde yaşanan dalgalanmalardan, Türk ekonomisinin de etkilendiğini bir kere daha ortaya koymuştur.

Demirhan (2010), çalışmasında bankaların aldığı finansal yapı kararlarının ve kendilerine özgü faktörlerin, karlılıkları üzerindeki etkileri saptamayı amaçlamıştır. Türkiye' de faaliyette bulunan toplam 32 banka, yerli ve yabancı sahipliğinde olanlar

olmak üzere iki ayrı grupta analiz edilmiştir. Analiz dönemi 2003' ün ilk çeyreğinden 2008'in ikinci çeyreğine kadar uzanmaktadır. Veriler, üçer aylık mali tablo bilgilerinden elde edilmiştir. Demirhan, banka karlılığını temsilen dört farklı değişken ele almıştır. Banka karlılığını temsil eden bu oranlar; aktif karlılığı, özsermaye karlılığı, net faiz marjı ve faiz dışı gelirlerdir. Çalışmada kullanılan ve bankaların finansal yapılarına yönelik açıklayıcı değişkenler ise; toplam mevduat/toplam pasifler, alınan krediler/toplam pasifler, özkaynaklar/toplam pasiflerdir. Analizde ayrıca bankaya özgü faktörler de, toplam aktif/sektörün toplam aktifleri, net faiz gelirleri/toplam aktifler, faiz dışı gelirler/toplam aktifler ve faiz dışı giderler/toplam aktifler olarak gruplandırılmıştır. Bu değişkenler doğrultusunda dört farklı regresyon modeli, panel veri analizi ile test edilmiştir. Sonuçlara bakıldığında, finansal yapı değişkenlerinin bankaların karlılıkları üzerindeki etkilerinin yerli ve yabancı bankalar için farklı olduğu görülmüştür. Yerli bankaların karlılık oranlarını en çok etkileyen finansal yapı değişkeninin, alınan krediler oranı; yabancı bankaların karlılığını etkileyen oranın ise, özsermaye oranı olduğu saptanmıştır. Diğer yandan, tüm finansal yapı değişkenleri, yerli bankalarda net faiz gelirlerini etkilerken; yabancı bankalarda net faiz geliri, bu değişkenlerin hiçbirinden etkilenmemiştir. Bankaya özgü faktörlere bakıldığında ise; hem yerli hem de yabancı bankalarda büyüklüğün, karlılık oranları ile aynı yönde, faiz dışı giderlerin ise karlılık oranları ile ters yönde ilişkiye sahip olduğu görülmektedir. Faiz dışı giderlerin önemli kalemlerinden birinin personel giderleri olduğu göz önüne alındığında, bu kalemin yüksek olması, bankanın şubeleşmeye ve dolayısıyla fazla mevduat toplama isteğine sahip olduğunun göstergesi olabilir. Kaynak olarak fazla mevduata sahip olan bankalarda eğer mevduatın krediye dönme oranı yüksek değilse, mevduata ödenen faizlere karşılık, kredilerden yüksek faiz geliri elde etme olanağı mümkün olamayabilir. Bu durum da, bankaların net faiz marjlarını azaltıcı bir etkiye sahip olabilmektedir.

Alp, Ban, Demirgüneş ve Kılıç (2010), çalışmalarında, 2002-2009 yıllarını kapsayan dönemde, Türkiye'de faaliyet gösteren mevduat bankalarının karlılıklarının, içsel belirleyicilerini tespit etmeyi amaçlamışlardır. Çalışmanın verileri, yıllık olarak Türkiye Bankalar Birliği tarafından yayımlanan, "Bankalarımız" kitabından alınmıştır. Çalışmada, bankaların karlılığı araştırılırken, bağımlı değişken olarak sadece, aktif karlılığı ele alınmıştır. Çalışmada yer alan ve aktif karlılığını açıklayan değişkenler ise, banka büyüklüğü, kredilerin toplam aktiflere oranı, likit aktiflerin toplam aktiflere oranı, faaliyet giderlerinin toplam aktiflere oranı ve özsermayenin toplam aktiflere oranıdır. Çalışmanın sonuçlarına bakıldığında; bankaların aktif büyüklüklerinin ve sermaye

oranlarının, karlılıklarını olumlu yönde etkilediği; diğer taraftan, bankaların faaliyet giderlerinin ve likit varlıklarının artmasının, karlılığı azalttığı yönünde bulgular ortaya çıkmıştır. Çalışmada incelen bir diğer değişken olan, kredilerin toplam varlıklara oranı ile banka karlılığı arasında anlamlı istatistiksel bir ilişki bulunamamıştır.

Aşağıdaki tabloda, Türkiye'de bankaların karlılıklarını araştıran çalışmalara özet olarak yer verilmiştir.

Tablo 2.4. Türkiye'de Yapılan Çalışmaların Özeti

YAZARLAR	ARAŞTIRMANIN KAPSADIĞI ÜLKELER VE YILLAR	AÇIKLANAN DEĞİŞKEN	YÖNTEM	BULGULAR
Özkul,(2001)	Türkiye, 1990-1999	Aktif Karlılığı	Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi-EKK	Takipteki krediler/TA ve faiz dışı giderler/TA karlılığı olumsuz yönde; Özsermaye/TA ve yoğunlaşma oranı olumlu yönde etkilemektedir.
Kaya (2002)	Türkiye, 1997-2000	Özsermaye Karlılığı ve Aktif Karlılığı ve Net Faiz Marjı	Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi-Panel Veri	Enflasyonun, dönemsel bütçe açığının ve likidite oranının artışı her üç karlılık oranını da artırmakta; mevduat oranı ise azaltmaktadır.
Dinç (2006)	Türkiye, 2002-2004	Özsermaye Karlılığı ve Aktif Karlılığı	Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi-EKK	Karlılık, enflasyon sanayi üretim endeksi, iç borç ve faiz oranlarından olumlu yönde; dış borç döviz kuru ve GSMH artışından olumsuz yönde etkilenmektedir.
Tunay ve Silpagar (2006)	Türkiye, 1988-2004	Aktif karlılığı, Özkaynak Karlılığı ve Net Faiz Marjı	Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi-EKK	Krediler oranı, büyüklük, faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranı, enflasyon oranı, reel milli gelir, mevduatların hisse senedi piyasası kapitalizasyon değerine oranı, hisse senedi kapitalizasyon değerinin milli gelire oranı ve toplam aktiflerin milli gelire oranı her üç karlılık ölçütünü de etkilemektedir.
Tunay ve Silpagar II (2006)	Türkiye, 1988-2004	Aktif karlılığı, Özkaynak Karlılığı ve Net Faiz Marjı	Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi-Panel veri	Reel milli gelir artışı tüm karlılık oranlarını olumsuz, büyüklük tüm karlılık oranlarını olumlu etkilemektedir.
	Türkiye, 1990-2005	Aktif Karlılığı ve Net Faiz	GEKK	Özsermaye/TA karlılık ile aynı yönde; duran aktifler/TA

Tablo 2.4- (Devam)

Atasoy (2007)		Marjı		ters yönde ilişkiye sahiptir.
Şerbetli (2008)	Türkiye, 2000-2006	Net Kar, Aktif Karlılığı, Özsermaye Karlılığı	Yapay sinir ağları	Gecelik faiz oranları, kamu harcamaları ve ihracat oranları yükseldikçe karlılık artmaktadır.
Yıldırım (2008)	Türkiye, 2002-2007	Aktif Karlılığı ve Özsermaye Karlılığı	Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi-EKK	Bütçe dengesi, aylık sanayi üretim endeksi ve özsermaye/TA karlılığı olumlu yönde; bilanço dışı işlemler/TA ve tüketici enflasyon oranı olumsuz yönde etkilemektedir.
Sayılgan ve Yıldırım (2009)	Türkiye, 2002-2007	Aktif Karlılığı ve Özsermaye Karlılığı	Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi-EKK	Sermaye yeterliliği aktif karlılığı olumlu yönde, bilanço dışı varlıklar ise olumsuz yönde etkilemekte; sanayi üretim endeksi ve bütçe dengesinin iyileşmesi ise her iki karlılık oranını artırmaktadır. Enflasyon karlılıkları azaltıcı etkiye sahiptir.
Bumin (2009)	Türkiye, 2002-2008	Özsermaye Karlılığı	Oran analizi	
Demirhan (2010)	Türkiye, 2003-2008	Aktif Karlılığı, Özsermaye Karlılığı, Net Faiz Marjı, Faiz Dışı Gelirler	Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi-Panel Veri	Aktif büyüklüğü karlılık oranları ile aynı yönde, faiz dışı giderler ise ters yönde ilişkiye sahiptir.
Alp, Ban, Demirgüneş ve Kılıç (2010)	Türkiye, 2002-2009	Aktif Karlılığı	Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi	Bankaların aktif karlılığı; aktif büyüklüğü ve sermaye oranı ile doğru yönde; faaliyet giderleri ve likit aktifleri ile ters yönde ilişkilidir.

Banka karlılığı üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde; değişik ülkelerde yapılan analizlerinin çoğunda, bankaların karlılık ölçütü olarak aktif karlılıklarının kullanıldığı görülmektedir. Sonuçlara bakıldığında ise; gelişmiş ülkelerin, özellikle personel harcamaları ve yoğunlaşma oranı ile ilgili farklı sonuçlara sahip olduğu görülmektedir. Diğer yandan, gelişmiş ülkelerde yapılan tüm çalışmalar; sermaye oranının, verilen krediler oranının ve faiz dışı gelirlerin karlılığı artırıcı; kredi riskinin ise karlılığı azaltıcı faktörler olduğu ile ilgili aynı görüşü paylaşmaktadırlar. Gelişmekte olan ülkelere bakıldığında ise; gelişmiş ülkeler ile aralarındaki en önemli fark enflasyon oranının banka karlılıkları üzerindeki etkisidir. Enflasyon oranı, Çin ve Nijerya gibi kimi ülkelerde karlılığı artırıcı etkiye sahipken, Hindistan ve Türkiye gibi kimi

ülkelerde de karlılık üzerinde ters yönde etkiye sahiptir. Faiz dışı gelirler ve takipteki krediler oranları için de, aynı şeyleri söylemek mümkündür. Birçok ülkeyi kapsayan çalışmalarda ise; mevduat bankalarında karlılığı artıran ortak faktörün sermaye oranı olduğu görülebilmektedir.

Türkiye'de mevduat bankalarının karlılıklarını etkileyen faktörleri araştırmayı amaçlayan bu çalışmanın bir sonraki bölümünde, Türk Mevduat bankaları ile yapılan ekonometrik uygulamaya yer verilecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BANKALARDA KARLILIK ANALİZİ: TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Bu kısımda öncelikle, analizin amacı ve önemi açıklanmıştır. İkinci olarak analizde kullanılan veriler ve değişkenler ilgili varsayımlar ortaya konulmuştur. Daha sonra kullanılan analiz yönteminin açıklanmasına ve son olarak analizden elde edilen bulgular ile bu bulguların değerlendirilmesine yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Finansal sistemin en önemli amacı, birikim sahiplerinin gelir fazlalarını, belirli bir bedel karşılığında, fon açığı olan ekonomik birimlere aktarmaktır. Bir ülkede finansal pazarlar iyi çalışıyorsa, o pazarda karlılık artacak, dolayısıyla fon fazlası olan birimlerden fon açığı olan birimlere akan fonlar da yükselecektir. Bu sayede, finansal pazar içerisinde hizmet veren finansal aracı kuruluşların verimlilikleri artacak ve tüketiciler daha kaliteli hizmet alabileceklerdir. Özellikle bankacılık sektörü, toplanan mevduatların verimli yatırımlara dönüştürülmesi görevi ile ülke ekonomilerinde de çok önemli bir yere sahiptir. Bu çalışma, Türkiye'de bankacılık sektörünün, Ocak 2003-Mayıs 2010 yılları arasında karlılığını etkileyen faktörlerin neler olduğunu saptamayı amaçlamaktadır. Türkiye'de ve dünyada, bankaların karlılığına ilişkin literatür oldukça geniş olmakla birlikte, bu çalışmanın kapsadığı dönem ve verilerin frekansı itibarı ile güncel literatüre katkıda bulunabileceği düşünülmektedir. Ayrıca bu araştırmaya dair önemli sayılabilecek özelliklerden biri de çalışmanın uygulama kısmında yer alan bankaların karlılığına ilişkin açıklayıcı değişkenlerin, daha önce incelenen çalışmaların hiç birinde bir arada aynı modelde yer almamış olmasıdır. Banka karlılıklarını inceleyen çalışmalara bakıldığında, kurulan modellerde yer alan değişkenlerin üç farklı şekilde incelendiği görülmektedir. Bankaların karlılık göstergeleri yalnızca makroekonomik değişkenler ile, yalnızca bankalara özgü içsel değişkenler ile veya hem makroekonomik değişkenler hem de bankalara özgü içsel değişkenlerin birlikte yer aldığı modeller ile tahmin edilmeye çalışılmaktadır. Bu çalışmada mevduat bankalarının aktif karlılıkları ve net faiz marjları; bankaların kredi riskleri, yönetimsel etkinlikleri, likidite riski,

bankacılık hizmetlerini çeşitlendirmedeki başarıları ve son olarak para arzındaki değişmeler açısından değerlendirilmeye çalışılmıştır.

3.2. Araştırmanın Kısıtları

Türkiye'de faaliyette bulunan mevduat bankalarının karlılıklarına ilişkin yapılan bu çalışma sürecinde bir takım kısıtlarla çalışılmıştır. Bu kısıtlar aşağıdaki gibidir:

- Çalışmada yalnızca kamu, özel ve yabancı sermayeli bankalar ele alınmıştır.
- Mali tablolarındaki farklılıklar sebebiyle, yatırım ve kalkınma bankaları ile katılım bankaları uygulamada yer almamışlardır.
- 2003 yılı öncesinde, mevduat bankalarına ait, aylık bazda, toplulaştırılmış bilanço ve gelir tablolarına ulaşılamadığından, mevduat bankalarının karlılıkları, 2003 yılından itibaren analiz edilebilmiştir.

3.3. Araştırma Verileri

Bu bölümde, Türk mevduat bankalarının karlılığına ilişkin uygulanan ekonometrik analizde yer alan verilerin kaynakları ve değişkenler açıklanacaktır.

Türk banka karlılıklarının analizinin yapılacağı bu bölümde kullanılan veriler, Türkiye'de Ocak 2003– Mayıs 2010 ayları arasında faaliyette olan 32 bankanın finansal tablolarında yer alan verilerinden oluşmaktadır. Bu verilerin düzenlenmesinde, BDDK'nın resmi sitesinde, sayısal veriler bölümünde yer alan, interaktif aylık bültenin, mevduat bankalarına ait toplu bilanço ve gelir tabloları bilgilerinden yararlanılmıştır. Çalışmada yer alan bankalara, tablo halinde, EK-3'de yer verilmektedir.

3.3.1. Çalışmanın Bağımlı Değişkenleri

Çalışmada, banka performansının göstergesi olarak iki değişken kullanılmaktadır. Bunlar; Net Faiz Marjı (NFM) ve Aktif Karlılığı (AK)'dır. Bu karlılık göstergelerinin her biri ayrı ayrı veya bir arada, bu konuda yapılmış daha önceki çalışmalarda kullanılmıştır.

Karlılık göstergelerinden ilki olan NFM; net faiz gelirinin ortalama getirili varlık toplamına oranlanması ile hesaplanmaktadır. Net faiz gelirinin hesaplanmasında ise, bankanın faiz gelirleri ve faiz giderleri arasındaki fark alınmaktadır. Fakat bir dış

analizde bankanın getirili varlıkları sağlıklı bir şekilde saptanamıyorsa, NFM; net faiz gelirleri, ortalama varlık toplamına oranlanarak da hesaplanabilmektedir (Akgüç, 2007, 149). Bu oran bankanın aktiflerinin kazandığı net birim faiz gelirini göstermektedir. Bir başka deyişle NFM, banka yönetiminin, faiz gelirleri ve giderleri arasındaki marjı arttırmak için, bankanın gelir getiren aktiflerini ve en ucuz fon kaynaklarını ne kadar etkin kullanabildiğini göstermektedir (Teker, 1998, 41). Demirgüç-Kunt ve Huizinga (1999), Kaya (2002), Sufian ve Habibullah (2009) ve Demirhan (2010) banka karlılıklarının temsilcisi olarak, net faiz marjına çalışmalarında yer vermişlerdir.

Bir diğer karlılık göstergesi olan Aktif Karlılığı (AK), net kar marjı ile aktif devir hızının ortak sonucudur ve net karın ortalama aktiflere oranlanması ile elde edilir (Akgüç, 2007, 151). AK, genel olarak, banka yönetiminin, kurumun varlıklarını net gelire çevirmekte ne kadar başarılı olduğunun gösterir. AK, bir bankanın karlılığını herhangi başka bir bankaya ve/veya sektörün tamamına kıyaslarken kullanılan önemli bir göstergedir. Düşük bir AK; borç vermede veya yatırımda muhafazakâr bir tutumu veya bankanın işletme giderlerinin yüksekliğini ifade edebilir (Rasiah, 2010, 75). Bunlarla birlikte her ülkenin vergi sistemi farklı olmakta veya aynı ülke için farklı zaman dilimlerinde, vergi uygulamaları da faklılaşmaktadır. Bu bağlamda, Teker (1998)'in de belirttiği gibi AK hesaplanırken, vergi öncesi kar ile hesaplama yapmak daha doğru sonuçlara ulaşılmasını sağlayacaktır. Bu çalışmanın uygulama kısmında da bu yaklaşım gözetilerek, bankaların aktif karlılığı hesaplanırken, vergi öncesi kar kullanılacaktır.

3.3.2. Çalışmanın Bağımsız Değişkenleri

Konuyla ilgili literatür incelendiğinde, bankaların karlılığının, iç ve dış belirleyicilerin bir fonksiyonu olarak açıklandığı görülmektedir. İç belirleyiciler, ya da mikro belirleyiciler; bankalara özgü, bankaların kendilerinin kontrolünde olan değişkenlerdir. Dış belirleyiciler ise, banka yönetimi ile doğrudan ilişkili olmayan fakat yasal ve ekonomik çevrenin yansıttığı, dolayısıyla finansal kurumların tamamını etkileyen etmenlerdir. Yapılacak çalışmanın doğasına ve amacına uygun olarak, her iki kategori için de, ayrı ayrı birçok değişken kullanmak mümkün olmaktadır (Atahanasoğlu, Brissimis ve Delis, 2008, 123).

Bu çalışmada, net faiz marjı ve aktif karlılığını açıklamak üzere, mikro ve makro değişkenler incelenecektir. Mikro değişkenler arasında; kredi riskinin değerlendirilmesi

açısından, takipteki alacaklar karşılığının takipteki kredilere oranı (KARS), banka yönetiminin etkinliğinin değerlendirilmesi açısından, faiz dışı giderlerin net kara oranı (FDGIDINC), likidite riskinin değerlendirilmesi açısından, kredilerin mevduata oranı (LIK) ve son olarak da bankaların faaliyetlerini çeşitlendirmedeki uygulamaları açısından, faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranı (FDGEL) bulunmaktadır. Çalışmada incelenecek olan makro değişken ise para arzındaki büyüme oranıdır (M2BUY). Özellikle bu değişkenlerin çalışmada yer almasındaki temel amaç; finansal oran analizinde yer alan ve daha önce de açıklanan gruplardan her birine ait bir temsilci ile çalışılmasının hedeflenmesidir. Ayrıca bir takım değişkenlerin çalışmada yer alabilmesi ile ilgili temel kıstaslardan biri de, her bir değişkenin frekansının çalışmanın uygulama bölümünde tercih edilen zaman aralığı ile uyum içinde olması gerekliliğidir. Bu oranlar, toplu olarak, Tablo 3.1'de gösterilmektedir.

Tablo 3.1. Çalışmada Yer Alan Değişkenler

1	**NFM**	Net Faiz Geliri/Ortalama Toplam Aktifler
2	**VOROA**	Vergi Öncesi Kar/Toplam Aktifler
3	**KARS**	Takipteki Alacaklar karşılığı/Takipteki Krediler
4	**FDGIDINC**	Faiz Dışı Giderler / Net Kar
5	**LIK**	Toplam krediler / Toplam Mevduat
6	**FDGEL**	Faiz Dışı Gelirler / Toplam Aktifler
7	**M2BUY**	Para arzı büyüme oranı

3.4. Modelde Yer Alan Değişkenlere İlişkin Teorik Çerçeve

Çalışmada bankaların karlılığını etkileyen mikro faktörler arasında yer alan, takipteki alacaklar karşılığının takipteki kredilere oranına, literatürde yer alan diğer çalışmalarda sıklıkla rastlanmakta, bu oranın kredi riskinin bir temsilcisi olarak uygulamalarda yer aldığı görülmektedir. Donuk, tahsili veya faiz ödemeleri gecikmiş krediler gibi farklı terimlerle de ifade edilen kredilere ilişkin oranlar, aktif kalitesi konusunda fikir vermektedirler (Akgüç, 2007, 141). Bu çalışmada, bankaların kredi riskini temsil eden bu oranın, karlılık oranları ile ters yönde ilişkili olması beklenmektedir. Bu beklentinin arkasındaki görüş; donuk kredilerin olası bir zarar ve bir değer kaybı olduğudur. Buna göre bankanın kredi riski ne kadar yüksekse, ödenmeyen kredilerin birikimi o kadar yüksek olacak ve bu da karlılığı azaltacaktır (Miller ve Noulas, 1997, 510). Chantapong (2005), Bodla ve Verma (2006), Aburime

(2008), Sufian ve Chong (2008), Athanasoglou, Brissimis ve Delis (2008), Vong ve Chan (2009) ve Sufian (2009) takipteki alacaklar karşılığı oranının, karlılık oranları ile ters yönde ilişkili olduğunu ortaya koymuşlardır.

Bankaların faiz dışı gelirleri, esas itibari ile bankaların finansal pazarlardaki faaliyetlerinden, finansal varlık alım satımından, hizmet ücretlerinden, kredilere, özellikle de gayri nakdi kredilere ilişkin olarak aldıkları ücret ve komisyonlardan kaynaklanır. Bankaların gelirleri içinde faiz dışı gelirlerin payı giderek artmaktadır. Bankalar faiz dışı gelirlerini, kaynak kullanmadan ya da sınırlı kaynak kullanarak elde ettiklerinden, varlık devir hızını dolayısıyla da karlılıklarını artırma olanağı elde ederler (Akgüç, 2007, 621). Çalışmalarda da sıklıkla yer verilen faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranı, temel olarak bankaların faaliyet çeşitliliğini temsil etmektedir. Bankalar, son yıllarda artan bir hızla gelirlerini, ücret ve komisyona dayalı işlemlerden elde etmektedirler (Sufian, 2009, 233). Bu durumda, bu oranın artmasının, karlılığa aynı yönde etki etmesi beklenmektedir. Chantapong (2005), Bodla ve Verma (2009), Kalluru ve Bhat (2008), Sufian ve Chong (2008), Demirbaş (2008), Sufian (2009), Sufian ve Habibullah (2009), ve Demirhan (2010)'ın da çalışmalarında da ortaya çıkan sonuç; bu oranın banka karlılığına aynı yönde etki ettiğidir. Diğer yandan Vong ve Chan (2009) faiz dışı gelirler ile banka karlılıkları arasında önemli istatistiksel bir ilişki olmadığı sonucuna varmışlardır.

Karlılığı artırmanın bir yolu gelirleri yükseltmek ise, bir diğer yolu da giderleri denetim altında tutmak, gereksiz giderlerden kaçınmak ve giderleri kısmaktır (Akgüç, 2007, 627). Dolayısı ile yönetime ait etkinliği temsil eden faiz dışı giderlerin net kara oranı, diğer bir mikro değişken olarak bu çalışmada yer almaktadır. Bu oranın yüksek olması; bankaların faiz dışı giderlerini denetim altına almakta zorlandıklarını ifade ettiğinden, karlılığa etkisinin de olumsuz olması beklenmektedir. Yönetimsel etkinliği temsil etmesi açısından çalışmalarda kullanılan diğer oranlar arasında; faiz dışı giderlerin toplam aktiflere, faiz dışı giderlerin toplam giderlere ve diğer giderlerin net kara oranları da yer almaktadır. Miller ve Noulas (1997), Demirgüç-Kunt ve Huizinga (1999), Özkul (2001), Kaya (2002), Jeon ve Miller (2004), Chantapong (2005), Atasoy (2007), Sufian ve Chong (2008), Demirbaş (2009), Sufian (2009), Sufian ve Habibullah (2009), Sufian (2009), Tregenna (2009), Vong ve Chan (2009) çalışmalarında bu oranlara yer vermişlerdir. Kaya (2002), Chantapong (2005) ve Vong ve Chan (2009) çalışmalarında bu oranı istatistiksel olarak anlamsız bulurken; Sufian (2009) Malezya için yaptığı çalışmada, faiz dışı giderlerin yükselmesi ile karlılığın artığını ortaya

koymuştur. Bu sonuçların yanında, tüm diğer çalışmalarda faiz dışı giderlerin artmasının, bankaların karlılığını ters yönde etkilediği ileri sürülmüştür.

Bankalar, geleneksel olarak yükümlülüklerini zamanında yerine getirebilmek için, varlıklarının önemli bir bölümünü likit olarak tutmaktadırlar. Aksi takdirde, likidite yetersizliği; kaynak maliyetinin yükselmesine, karın azalmasına, borç verenlerde güven eksikliğine, banka varlıklarının değer kaybı ile zorunlu satışına, bankadan fon çıkışının hızlanmasına, karlı yatırım fırsatlarının kaçırılmasına, müşteri taleplerinin ve yükümlülüklerinin karşılanamamasına yol açar (Akgüç, 2007, 471). Bu çalışmada kullanılan toplam kredilerin toplam mevduat oranı, yani mevduatın ne ölçüde krediye dönüştüğü geleneksel bir likidite göstergesidir. Oranın yüksekliği, bankanın yeterli likit bulundurmadığının bir göstergesi olabilir (Akgüç, 2007, 139). Bu durumda, oranın karlılık oranları ile aynı yönde ilişkili olması beklenmektedir. Bu beklentinin arkasındaki görüş; kredilerin toplam mevduat içerisindeki payının artması ile bu kaynağın krediler veya menkul kıymetler gibi daha yüksek getirili alanlarda değerlendirilmesi nedeniyle, karlılığı artırıcı etkiye sahip olmasıdır. Likidite yönetimin önemi açısından çalışmalarda kullanılan diğer oranlar arasında; likit varlıkların toplam aktiflere oranı ve likit varlıkların toplam mevduata oranları da yer almaktadır. Özkul (2001), Kosak ve Cok (2008) ve Bodla ve Verma (2006) çalışmalarında kredilerin toplam mevduata oranını istatistiksel olarak anlamsız bulurken; Pasiouras ve Kosmidau (2007) çalışmalarında, aynı oranı karlılık göstergeleri ile aynı yönde ilişkili bulmuşlardır.

Toplam para arzı; kâğıt para, madeni para ve kaydi paraya, para benzerleri (vadesiz mevduat, vadeli mevduat ve benzeri varlıklar) ilave edilerek hesaplanmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası para arzını, dar tanım (M_1) ve geniş tanım (M_2,M_3) olmak üzere gruplandırarak vermektedir (Dinler, 2009, 427):

- M_1: Dolaşımdaki para ve vadesiz mevduat toplamına,
- M_2: M_1 ve vadeli mevduat toplamına,
- M_3: M_2 ve Merkez Bankasındaki diğer mevduatların toplamına,

eşittir.

Geniş anlamda para arzını (M2), Mamatzakis ve Remoundos (2003), piyasanın yaklaşık olarak büyüklüğünü temsil etmek üzere, karlılığın belirleyicilerinden biri olarak ele almışlardır. Benzer şekilde, Sufian ve Chong (2008) da, para arzındaki değişmelerin, nominal gayrı safi yurt içi hasıla ve genel fiyat düzeyinde değişikliklere yol açtığını öne sürerek para arzını çalışmalarına dahil etmişlerdir. Ülkemizde para

arzı, Merkez Bankası tarafından kontrol edilmektedir. Merkez Bankası, para arzı ile ilgili olarak alacağı kararlarla faiz oranı seviyesini etkileyebilmektedir. Faiz haddinin para arz ve talebine bağlı olduğunun kabul edildiği faiz teorilerine Keynesyen faiz teorileri denilmektedir. Para arzındaki değişim ekonomi üzerinde üç olası etki yapmaktadır. Bunlar: likidite etkisi, gelir etkisi ve fiyat beklentileri etkisidir.Likidite etkisi ile para arzındaki artış, piyasadaki likidite tutarını arttıracak, dolaşımdaki para miktarındaki artış ile beraber faiz oranında düşme meydana gelecektir. Gelir etkisi ile Merkez Bankası'nın para arzını arttırması, ekonomide canlılık yaratacak, daha çok kişi istihdam edilebilecek ve daha fazla çalışma ve daha fazla ücret elde etme şansına sahip olabileceklerdir. Kişiler ve işletmeler daha fazla tüketmek isteyecekler ve bunu karşılayabilmek için daha fazla para talebinde bulunacaklardır. Bunun sonucunda faiz oranları artacaktır. Son olarak fiyat beklentileri etkisi ile para arzındaki artış ile birlikte, mal ve hizmetlere olan talebin artacağı, talebin artmasıyla fiyatların artacağı beklentisi ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla gelecekte enflasyonun ortaya çıkma beklentisi, faiz oranlarını arttıracaktır (Dinler, 2009, 412-432). Bu üç farklı beklentiye yönelik, bu konuyla ilgili literatüre bakıldığında,gelir etkisi ve fiyat beklentileri etkisinin geçerli olduğunu, öngörüler doğrultusunda para arzı arttıkça, bankaların karlılıklarının da artmasının beklendiği görülmektedir.

3.5. Araştırma Yöntemi

Uygulama, yukarıda açıklanan değişkenler kullanılarak, Eviews 6.0 programında, çoklu regresyon modeli ile gerçekleştirilmiştir. Bu modelin çözümlenmesinde kullanılan tahmin yöntemi "En Küçük Kareler (EKK)" yöntemidir. Çalışmada kullanılan değişkenlere ilişkin istatistiki bilgiler, Tablo 3.2'de gösterilmiştir.

Tablo 3.2 –Banka Karlılıklarına Etki Eden Faktörlere İlişkin Özet İstatistikler

Değişkenler	Ortalama	Medyan	Max.Değer	Min.Değ.	Standart Sapma
VOROA	0.017106	0.0179	0.035	0.0014	0.009437
NFM	0.026812	0.0254	0.0633	0.0039	0.015292
KARS	0.850892	0.88229	0.908722	0.646837	0.062642
FDGIDINC	2.038703	1.708174	8.424908	1.121998	1.052581
LIK	0.928535	0.677872	27.95984	0.330517	2.901823
FDGEL	0.01475	0.015503	0.029296	0.002117	0.007805
M2BUY	0.026299	0.018572	0.629451	-0.02607	0.067714

VOROA; Bağımlı değişken, vergi öncesi karın toplam aktiflere oranı
NFM; Bağımlı değişken, net faiz marjı
KARS; Bağımsız değişken, takipteki alacak karşılıklarının takipteki kredilere oranı
FDGIDINC; Bağımsız değişken,faiz dışı giderlerin net kara oranı
LIK; Bağımsız değişken,mevduatın kredilere oranı
FDGEL; Bağımsız değişken,faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranı
M2BUY; Bağımsız değişken,para arzındaki büyüme oranı

Kullanılan değişkenlerin, özellikleri yukarıdaki tabloda yer almaktadır. Tabloda, modelde kullanılan değişkenlerin ortalaması, medyanı, minimum ve maksimum değerleri ile standart sapmaları yer almaktadır. Aktif karlığı olarak ele alınan, vergi öncesi karın toplam aktiflere oranı (VOROA), 2003-2010 yılları arasında, mevduat bankalarında, ortalama %1,7 civarında gerçekleşmiştir. Özellikle 2003 yılının ilk aylarında %0,1 civarında olan bankaların aktif karlılıkları aynı yılın sonunda, %3,5'e ulaşarak, çalışma döneminin en yüksek değerine ulaşmıştır. Aktif karlılığına ilişkin standart sapmanın %0,9 seviyesinde olması da, bankaların aktif karlılıklarında, aylar itibarı ile, önemli ölçüde değişiklik olmadığını göstermektedir. Net faiz marjı da, aktif karlılığı gibi, çalışma zamanı içerisinde çok büyük değişikliklere uğramamış, %0,3 ile %6 civarında değişmiştir. Aradaki bu farkın, özellikle yılın ilk ayı ve son aylarındaki farklardan ileri geldiği düşünülmektedir. Takipteki alacaklar karşılığının takipteki kredilere oranının (KARS); BDDK'nın, 1 Kasım 2006 tarihinde yayımladığı "Bankalarca Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" ile bankalarca ayrılacak kredi karşılıklarında düzenleme yapması sonucunda, minimum ve maksimum değerleri arasında çok büyük farklar görülmemektedir. Faiz dışı giderlerin net kara oranı (FDGIDINC) ortalama %200 civarında olmasına rağmen, en yüksek değerin %800 civarında olması, 2003 yılının ilk ayında mevduat bankalarının net karının

oldukça düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Kredilerin mevduata oranını gösteren likidite oranı da (LIK), aylar içinde oldukça yüksek değişiklik gösteren bir diğer orandır. Veriler incelendiğinde bu oranın, istikrarlı bir şekilde arttığı görülmektedir. Minimum değer ile maksimum değer arasında öenmli bir fark olması, 2009 yılının Eylül ayında mevduat bankalarının topladıkları mevduatların, bir önceki aya göre hızlı bir şekilde düşmüş olmasından kaynaklanmaktadır. Faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranı (FDGEL), yaklaşık %0,7 standart sapma ile aylar içerisinde en az değişiklik gösteren oranlardan biridir. 2003-2010 yılları arasında, kredilerden alınan ücret ve komisyonlar, bankacılık hizmetleri gelirleri ve aktiflerin satışından elde edilen gelirler gibi faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranı %1,5 civarında gerçekleşmiştir. Son olarak para arzındaki büyümenin aylar itibarı ile ortalamasının %2 olarak gerçekleştiği, 2005'in Kasım ayından 2005'in Aralık ayına geçerken yaşanan hızlı büyümenin de maksimum değeri etkilediği görülmektedir.

3.6. Araştırmanın Amprik Bulguları

Aşağıda Ocak 2003 ve Mayıs 2010 tarihleri arasında analiz edilen, Türk mevduat bankalarının karlılıklarını etkileyen faktörlerin araştırılmasına yönelik oluşturulan ekonometrik modelin sonuçlarına yer verilmiştir.

3.6.1. Aktif Karlılığının Analizi ve Aktif Karlılığına İlişkin Sonuçların Değerlendirilmesi

Aktif Karlılığının bağımlı değişken olarak ele alındığı analizde; bağımlı değişkenin, bağımsız değişkenlerle olan ilişkisinin çoklu regresyon yöntemi ile belirlenebilmesi için, model şu şekilde oluşturulmuştur:

$$VOROA = \alpha + \beta_1 * KARS + \beta_2 * FDGIDINC + \beta_3 * LIK + \beta_4 * FDGEL + \beta 5 * M2BUY + \varepsilon$$

*VOROA; Bağımlı değişken, vergi öncesi karın toplam aktiflere oranı
KARS; Bağımsız değişken, takipteki alacak karşılıklarının takipteki kredilere oranı
FDGIDINC; Bağımsız değişken, faiz dışı giderlerin net kara oranı
LIK; Bağımsız değişken, mevduatın kredilere oranı
FDGEL; Bağımsız değişken, faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranı
M2BUY; Bağımsız değişken, para arzındaki büyüme oranı

Yukarıda yer alan denklemde "α" sabit terimi; "$\beta_1..\beta_5$" açıklayıcı değişkenlerin katsayılarını; "ε" ise hata terimini ifade etmektedir. Zaman serisi kullanılan analizlerde, hemen modelin çözümüne geçilmesi doğru değildir. Zaman serilerinin incelenmesi gereken en önemli yönlerinden biri; bu serilerin durağanlıklarının tespitidir. Değişkenler arasında ekonometrik olarak anlamlı ilişkiler elde edilebilmesi için; analizi yapılan serilerin durağan seriler olması gerekmektedir (Tarı, 2010, 374). Bir zaman serisinin ortalaması, varyansı ve değişik gecikme uzunluklarındaki oto kovaryansı, hangi noktadan ölçülürse ölçülsün, sabit kalıyorsa; yani seri zamanla değişmiyorsa durağandır (Gujarati, 2003, 798). Herhangi bir zaman serisinin durağan olup olmadığı korelogram testinin yanı sıra, birim kök testleri ile de anlaşılabilmektedir. Bu çalışmada kullanılan zaman serilerinin durağanlık analizleri, Dickey ve Fuller tarafından ortaya konulan ve daha sonra yine kendileri tarafından geliştirilen "Genişletilmiş Dickey Fuller(ADF)" birim kök testi kullanılarak yapılmıştır. Bu analizde aşağıdaki denklem kullanılmıştır.

$$\Delta Y_t = \beta_1 + \sum_{i=1}^{m} \beta_2 t + \delta Y_{t-1} + \alpha \sum \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t$$

Denklemde ΔY_t, durağan olup olamadığı kendisinin değişik gecikme uzunlukları denkleme eklenerek kontrol edilen bağımlı değişken, ΔY_{t-i} hata terimlerinin ardışık bağımsız olmasını sağlayan gecikmeli fark terimleri ve ε_t ise beyaz gürültü terimidir (Gujarati, 2003, 817). Denklemde "m" olarak ifade edilen gecikme uzunluğu, genelde Akaike veya Schwarz bilgi kriteri kullanılarak belirlenmektedir. ADF testi, yukarıda yer alan denklemde δ katsayısının sıfıra eşit olup olmadığını test etmektedir. Bu sınama, elde edilen ADF t istatistiğinin, MacKinnon kritik değerleri ile karsılaştırılmasıyla yapılır. Eğer ADF t istatistiği, MacKinnon kritik değerinden mutlak olarak büyükse, incelenen zaman serisi durağan demektir. Bu çalışmanın uygulama kısmında, Schwarz bilgi kriteri kullanılmış ve çalışmanın ADF birim kök testi sonuçlarına ilişkin kritik değerler ve olasılık değerleri Tablo 3.3'de sunulmuştur. Aynı zamanda, sonuçların doğruluğunu teyit etmek için, aynı seriler bir başka birim kök testi olan Philips-Perron(PP) testi ile de sınanmış ve ortaya çıkan sonuçların birbirini destekler nitelikte olmasına özellikle dikkat edilmiştir.

Tablo 3.3. Banka Karlılıklarını Etkileyen Değişkenlerin Birim Kök Test Sonuçları

Değişkenler	ADF Değerleri	Olasılık	PP Değerleri	Olasılık
VOROA	-3.678424** -(3.470032)	0.0299	-4.870486* (-4.065702)	0.0008
NFM	-3.250153*** (-3.161982)	0.0827	-4.988652* (-4.065702)	0.0005
KARS	-3.692354** (-3.461686)	0.0280	-3.313331*** (-3.157121)	0.0708
FDGIDINC	-3.987999** (-3.463547)	0.0126	-8.441738* (-4.065702)	0.0000
LIK	-9.606111* (-4.065702)	0.0000	-9.621920* (-4.065702)	0.0000
FDGEL	-3.644341** (-3.470032)	0.0326	-5.078014* (-4.065702)	0.0004
M2BUY	-10.02571* (-4.065702)	0.0000	-10.02606* (-4.065702)	0.0000

*, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlam seviyesini ifade etmektedir. Parantez içindeki rakamlar kritik değeri göstermektedir.

Tablo 3.3'de sunulan ADF ve PP katsayıları incelendiğinde, tüm değişkenlerin katsayıların %1, %5 veya %10 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Buna göre, bankaların karlılıklarına ilişkin kullanılan tüm serilerin durağan olduğunu ve regresyon analizlerinde kullanılabileceklerini belirtmek mümkündür.

Serilerin durağanlıklarının belirlenmesinin ardından, regresyon modelinde kullanılan değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı olup olmadığı araştırılmıştır. Tablo 3.5, değişkenler arasındaki korelasyon katsayıları ile ilgili bilgi vermektedir. Korelasyon matrisi, özellikle, açıklayıcı değişkenler arasında yüksek korelasyonlar olmadığını ve dolayısıyla çoklu doğrusal bağlantı probleminin yaşanmayacağını ortaya koymaktadır. Çoklu doğrusal bağlantı, doğrusal regresyon modelinin önemli bir varsayımı olan, bağımsız değişkenlerin kendi aralarında ilişki bulunmaması varsayımından sapmadır. Yukarıda kastedilen, bağımsız değişkenler arasındaki güçlü ve tam bir ilişkidir. Yoksa iktisadi değişkenler arasında çoğunlukla az çok biri ilişki bulunmaktadır (Tarı, 2010, 157).

Tablo 3.4- Bağımlı ve Bağımsız Değişkenler İçin Korelasyon Matrisi

	VOROA	NFM2	KARS	FDGIDINC	KREMEV	FDGEL	M2BUY
VOROA	1.000000	0.934567	0.111255	-0.218740	0.097351	0.955788	0.102474
NFM2	0.934567	1.000000	0.164279	-0.064469	0.101447	0.908637	0.137628
KARS	0.111255	0.164279	1.000000	-0.322051	-0.036801	0.045146	0.062721
FDGIDINC	-0.218740	-0.064469	-0.322051	1.000000	-0.106683	-0.090638	0.112390
KREMEV	0.097351	0.101447	-0.036801	-0.106683	1.000000	0.042365	-0.033490
FDGEL	0.955788	0.908637	0.045146	-0.090638	0.042365	1.000000	0.116835
M2BUY	0.102474	0.137628	0.062721	0.112390	-0.033490	0.116835	1.000000

Tablo 3.4'de görüldüğü gibi, bağımsız değişkenler arasındaki korelasyon katsayılarının hiçbiri %40'ı geçmemektedir. Bağımsız değişkenler arasındaki korelasyon katsayılarının %80'i aşması halinde, çoklu doğrusal bağlantı ciddi bir sorun haline gelebilmektedir (Gujarati, 2003, 359). Bu durumda, bu modelde çoklu doğrusal bağlantı probleminin bulunmadığı gözlenmektedir.

Verilerin analize uygun olduğunun anlaşılmasından sonra, regresyon analizine geçilmiştir. Beş adet açıklayıcı değişkenin, bankaların karlılıklarını açıklamaya yönelik yapılan bu analizde, göz ardı edilmemesi gereken hususlardan biri de, uygulanan ekonometrik modelde sabit varyans probleminin olup olmadığıdır. Doğrusal regresyon modelinin önemli varsayımlarından biri, sabit varyans varsayımıdır. Bu varsayıma göre hata terimi varyansı, bağımsız değişkendeki değişmelere bağlı olarak değişmeyip, aynı kalmalıdır (Tarı, 2010, 169). Çalışmanın bu bölümünde, Eviews programında en küçük kareler yöntemi ile çözümlenen bu ekonometrik modelde değişen varyans olup olmadığını araştırmak için, White testi kullanılmıştır. Sonuçlar Tablo 3.5'de özetlenmiştir.

Tablo 3.5. Değişen Varyans Problemi İçin White Testi Uygulama Sonuçları

Değişen varyans testi (heteroskedasticity test):White	
X^2 : 38,90406	Olasılık $X^2(2)$: 0,0069

Yukarıdaki tabloya bakıldığında, X^2 (ki kare) istatistiğinin 38,90406 olduğu ve bu istatistiğe ilişkin olasılık değerinin de, 0,0069 olduğu görülmektedir. Bu değerler

White testi için kurulan boş hipotezin, %1 önem seviyesinde reddedileceğini ortaya koymaktadır. Bu sonuç, kurulan modelde değişen varyans problemine işaret etmektedir.

Zaman serileri verileri ile çalışılırken dikkat edilmesi gerekilen bir diğer husus; gözlemlerin zaman içerisinde belli bir düzen takip edip etmediğidir. Özellikle, gözlemler arasındaki zaman aralığı düşükse, yani günlük haftalık ya da aylık veriler ile çalışılıyor ise, bu gözlemlerin kendi aralarında korelâsyona sahip olup olmadığı incelenmelidir. Böyle bir durumun varlığında, klasik doğrusal regresyon modelinin varsayımlarından biri olan "hata terimleri arasında ilişki yoktur" varsayımı geçerliliğini kaybedecektir. Kısacası, klasik modelde herhangi bir gözleme ait hata terimi, herhangi başka bir gözleme ait hata teriminden etkilenmemelidir (Gujarati, 2003, 441-442). Özellikle zaman serileri içeren büyük örneklerde, otokorelasyon olup olmadığını belirlemek için, Breush (1979) ve Godfrey (1978), LM Testi olarak da bilinen, otokorelasyon testini geliştirmişlerdir (Gujarati, 2003, 472). Bu çalışmanın uygulama bölümünde kurulan model için uygulanan LM Testinde, aylık veriler ile çalışıldığından, ilk olarak bir gecikmeli değerlere ve daha sonra on iki gecikmeli değerlere bakılmıştır. LM testi sonuçları Tablo 3.6'da özet olarak verilmiştir.

Tablo 3.6– Otokorelasyon Problemi için 1 ve 12 Gecikmeli Değer ile LM Testi Sonuçları

Breusch-Godfrey Otokorelasyon-LM-Testi	
F İstatistiği: 86,96698	Olasılık F(**1,82**): 0,0000

Breusch-Godfrey Otokorelasyon-LM-Testi	
F İstatistiği: 7,533302	Olasılık F(**12,71**): 0,0000

Yukarıda raporlanan sonuçlara bakıldığında; hem white testinin, hem de LM testinin boş hipotezleri (H_0) %1 anlamlılık düzeyinde reddedilmektedir. Bu sonuç; modelde, hem oto korelasyon hem de hem değişen varyans problemi olduğuna işaret etmektedir. Bu problemleri önlemeye yönelik olarak, Newey-West metodu (1987) kullanılarak, modelde gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Newey-West modeli, yalnızca büyük örneklemlerde kullanılabilen ve sıradan en küçük kareler yönteminin standart hatalarını, otokorelasyon ve değişen varyans durumlarında düzeltebilen bir yöntemdir. Yapılan düzeltmeler Tablo 3.7'de özetlenmiştir.

Tablo 3.7. Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken: VOROA				
Yöntem: En Küçük Kareler				
Örneklem: 2003/01 – 2010/05				
Gözlem Sayısı: 89				
	Katsayı	Standart Hata	t-ist.	Olasılık
C	-0.001743	0.007252	-0.240356	0.8106
KARS	0.004797	0.008205	0.584645	0.5604
FDGIDINC**	-0.001066	0.000435	-2.451065	0.0163
LIK*	0.000150	2.78E-05	5.400408	0.0000
FDGEL*	1.137632	0.043298	26.27449	0.0000
M2BUY	0.000759	0.002303	0.329415	0.7427
R^2: 0,933979	**Düzeltilmiş R^2: 0,930002**	**F ist: 234.8358**	**Olasılık:0,00000**	

*%1 seviyesinde anlamlı
**%5 seviyesinde anlamlı
*** Newey-West Değişen Varyans ve Otokorelasyon Düzeltme Sonuçları

Tablo 3.8'de yer alan sonuçlara bakıldığında, kredilerin mevduata oranı (LIK) ve faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranı (FDGEL) %1 seviyesinde; faiz dışı giderlerin net kara oranı (FDGIDINC) ise, % 5 seviyesinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Diğer değişkenler olan; takipteki alacaklar karşılığının takipteki alacaklara oranı (KARS) ve para arzındaki büyüme oranı (M2BUY) ile aktif karlılık arasında istatistiksel olarak anlamlı sonuçlara ulaşılamamıştır.

Uygulama sonuçları, mikro değişkenler arasından LIK, FDGEL ve FDGIDINC oranlarının, bankaların aktif karlılığına istatistiksel olarak etki ettiğini ortaya koymaktadır. Bu etkileşimin yönünü, bu oranların katsayılarının işaretlerinin eksi veya artı değerli olması belirlemektedir.

Bir likidite göstergesi olan ve mevduatın ne oranda krediye dönüştüğünü gösteren LIK oranına ait ortaya çıkan sonuçlar, Pasiouras ve Kosmidau (2007)'nun çalışmalarının sonuçları ile paralellik göstermektedir. Toplam kredilerin/toplam mevduata oranı, aktif karlılığı ile aynı yönde hareket etmektedir. Ulaşılan bu sonuç, karlılık ile ilgili teorileri de destekler niteliktedir. Bankalarda toplanan mevduatların krediye dönüşme oranı, bankalarda riski arttırdığı gibi, bu durum karlılığın artmasını da sağlayacaktır.

Bankaların ne ölçüde geleneksel faaliyetler ile birlikte geleneksel olmayan faaliyetlerden fayda sağladıkları ve bu durumun karlılığa olan olumlu etkisi, bu çalışmanın bulguları ile de ortaya konulmaktadır. Chantapong (2005), Bodla ve Verma (2009), Kalluru ve Bhat (2008), Sufian ve Chong (2008), Demirbaş (2008), Sufian (2009), Sufian ve Habibullah (2009), ve Demirhan (2010)'ın da çalışmalarıyla da paralellik gösteren bu sonuçlar; faiz geliri getirmeyen bankacılık faaliyetlerinin aynı zamanda kaliteli ve profesyonel bir yönetim anlayışı ile örtüştüğünü, bu durumun da karlılığı arttırmada önemli rol oynadığını bir kez daha ortaya koymaktadır.

Faiz dışı giderlerin net kara oranının (FDGIDINC) aktif karlılığına ilişkin analiz sonucu, bu oranın aktif karlılığını olumsuz olarak etkilediği yönündedir. Ortaya çıkan bu sonuç; Miller ve Noulas (1997), Demirgüç-Kunt ve Huizinga (1999), Özkul (2001), Jeon ve Miller (2004), Atasoy (2007), Sufian ve Chong (2008), Demirbaş (2009), Sufian ve Habibullah (2009), Sufian (2009), ve Tregenna (2009)'nın çalışmalarının sonuçları ile örtüşmektedir. Verimli ve etkin çalışan bankaların, düşük giderlerle çalışması gerektiği göz önüne alındığında, ortaya çıkan bu sonuç temel mantığa uygun gözükmektedir. Özellikle personel giderlerinin, bu oranın büyük bir kalemi olduğu hususu göz önüne alındığında, işgücünü etkin kullanamayan bankaların karlılıklarının daha düşük olması kaçınılmazdır. Türkiye'de de mevduat bankalarının faiz dışı giderleri arttıkça, karlılıklarının azaldığı da bu çalışma sonucunda ortaya konulmaktadır.

Takipteki alacak karşılıklarının teori ile uyumlu olarak, aktif karlılığı ile ters yönde ilişkili olması beklenmekte iken; bu iki değişken arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamsızdır. Mamatzakis ve Remoundos (2003) da, çalışmalarında, takipteki krediler için ayrılan karşılıkların, banka karlılıkları ile arasında anlamlı ilişkiye rastlamamışlar ve bu durumu takipteki krediler için ayrılan karşılıkların etkisinin göz ardı edilebilecek kadar küçük olması ile bağdaştırmışlardır.

Para arzındaki büyümenin bankaların aktif karlılıkları ile ilişkisinin olumlu yönde olması beklenirken, analiz sonuçlarında bu oranın, Türkiye'deki mevduat bankalarının aktif karlılıkları ile istatistiksel olarak ilişkisinin olmaması, para arzındaki artış ya da azalışın, banka karlılıklarını etkilemediği anlamına gelmektedir. Çalışmanın sonucu, Sufian ve Chong (2008)'un bulguları ile paralellik göstermektedir.

3.6.2. Net Faiz Marjı ve Net Faiz Marjına İlişkin Sonuçların Değerlendirilmesi

Çalışmanın bağımlı değişkeni olarak ele alınan net faiz marjının belirleyicilerinin, çoklu regresyon yöntemiyle test edilmesi için aşağıdaki model oluşturulmuştur.

$$NFM = \alpha + \beta_1 * KARS + \beta_2 * FDGIDINC + \beta_3 * LIK + \beta_4 * FDGEL + \beta 5 * M2BUY + \varepsilon$$

*NFM; Bağımlı değişken, net faiz marjı
KARS; Bağımsız değişken, takipteki alacak karşılıklarının takipteki kredilere oranı
FDGIDINC; Bağımsız değişken, faiz dışı giderlerin net kara oranı
LIK; Bağımsız değişken, mevduatın kredilere oranı
FDGEL; Bağımsız değişken, faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranı
M2BUY; Bağımsız değişken, para arzındaki büyüme oranı

Yukarıda yer alan denklemde "α" sabit terimi; "$\beta_1..\beta_5$" açıklayıcı değişkenlerin katsayılarını; "ε" ise hata terimini ifade etmektedir.

NFM verilerine ait birim kök testi sonuçları, daha önce aktif karlılığına ilişkin birim kök testleri sonuçları ile birlikte verildiğinden, burada bir kez daha tekrarlanmamıştır. Sonuçlara bakıldığında, net faiz marjı verilerine ilişkin serinin % 10 anlamlılık düzeyinde durağan olduğu görülmektedir.

Değişen varyans probleminin tespitine yönelik, NFM'nin en küçük kareler tahmin yöntemi ile çözümlenen çoklu doğrusal regresyon analizine ilişkin bulgular, aşağıda Tablo 3.8'de yer almaktadır.

Tablo 3.8- White Testi Sonuçları

Değişen varyans testi(heteroskedasticity test):White	
F-İstatistiği: 4.240618	Olasılık F(20,68): 0,0000

Değişen varyans problemine ek olarak, otokorelasyon probleminin tespitine yönelik olarak uygulanan LM Testi sonuçları Tablo 3.9'da özet olarak verilmiştir.

Tablo 3.9 – Otokorelasyon Problemi için 1 ve 12 Gecikmeli Değer ile LM Testi Sonuçları

Breusch-Godfrey Otokorelasyon-LM-Testi	
F İstatistiği: 237,8611	Olasılık F**(1,82)**: 0,0000

Breusch-Godfrey Otokorelasyon-LM-Testi	
F İstatistiği: 18,98469	Olasılık F**(12,71)**: 0,0000

Tablo 3.9'da raporlanan sonuçlara bakıldığında, modelde, hem otokorelasyon hem de hem değişen varyans problemi olduğu görülmektedir. Bu sebeple aktif karlılığı için kurulan modele uygulanan düzeltme metodunun aynısı, NFM için kurulan modele de uygulanmış ve sonuçlar aşağıdaki gibi özetlenmiştir.

Tablo 3.10 –Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken: NFM				
Yöntem: En Küçük Kareler				
Örneklem: 2003/01 – 2010/05				
Gözlem Sayısı: 89				
	Katsayı	Standart Hata	t-ist.	Olasılık
C	-0.032669	0.018246	-1.790514	0.0770
KARS***	0.036186	0.020177	1.793372	0.0766
FDGIDINC	0.001037	0.000694	1.494733	0.1388
LIK*	0.000405	7.95E-05	5.095138	0.0000
FDGEL*	1.769348	0.135648	13.04371	0.0000
M2BUY	0.003922	0.006819	0.575129	0.5668
R^2: 0,850551	**Düzeltilmiş R^2: 0,841549**	**F ist: 94,47502**	**Olasılık:0,00000**	

*%1 seviyesinde anlamlı
**%5 seviyesinde anlamlı
***%10 seviyesinde anlamlı
**** Newey-West Değişen Varyans ve Otokorelasyon Düzeltme Sonuçları

Tablo 3.10'da yer alan sonuçlara bakıldığında, kredilerin mevduata oranı (LIK) ve faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranı (FDGEL) %1 seviyesinde; , takipteki alacak karşılıklarının takipteki kredilere oranı (KARS) ise, % 10 seviyesinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Diğer değişkenler olan faiz dışı giderlerin net kara oranı

(FDGIDINC) ve para arzındaki büyüme oranı (M2BUY) ile net faiz marjı arasında istatistiksel olarak anlamlı sonuçlara ulaşılamamıştır.

Net faiz marjının, bankaların mikro ve makro düzeydeki değişkenlerinden ne şekilde etkilendiği konusunda yapılan ekonometrik araştırmada; mikro belirleyiciler olan; takipteki alacaklar karşılığının takipteki alacaklara oranının (KARS), kredilerin mevduata oranının (LIK) ve faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranının (FDGEL), Türkiye'deki mevduat bankalarının net faiz marjını olumlu yönde etkiledikleri ortaya çıkmıştır. Bu sonuç ile birlikte, faiz dışı giderlerin net kara oranı (FDGIDINC) ve para arzındaki büyümenin (M2BUY), bankaların net faiz marjı ile arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı gözlenmiştir.

Takipteki alacaklar karşılığının takipteki alacaklara oranı, kredi riskinin temsilcisi olarak çalışmada yer almış ve risk arttıkça bankaların karlılık göstergesi olan net faiz marjının da arttığı sonucu ortaya çıkmıştır. Bankalar kanunu, karşılık ayrılması konusunda düzenleme yapma, konuya ilişkin usul ve esasları belirleme yetkisini BDDK'ya vermiştir. BDDK da, yaptığı düzenleme ile bankalarca ayrılacak kredi karşılığını iki temel faktör ile belirlemektedir. Bu faktörler, kredinin kalitesi ve kredinin teminatıdır. Kredinin kalitesi düştükçe ve teminatın güvenilirliği azaldıkça, ayrılacak karşılıklar artmaktadır. Daha açık bir deyişle; ayrılacak karşılık ile tahsil edilememe riski arasında bir ilişki kurulmaktadır (Akgüç, 2007, 559). Takipteki alacaklar karşılığının yükselmesi ile net faiz marjının arttığı sonucu, Berger ve DeYoung'ın (1997) çalışmalarında ortaya koyduğu tutumluluk hipotezi (skimping hypotheses) ile açıklanabilmektedir. Bu hipoteze göre, verilen kredilerde temkinli davranılmayarak, kredi gözlem maliyetleri düşürülmektedir. Bu durumda da, düşen kredi maliyetleri ile, daha fazla kredi verilerek, yüksek faiz geliri elde etme ihtimali artırılmaktadır. Kısa vadede bu yönetim anlayışı, faiz dışı giderlerde düşüşe ve faiz gelirlerinde artışa yol açarak karlılığı artırmakta, fakat uzun dönemde donuk kredilerin yüksek oranlara yükselmesi ve bu durumun da karlılığı önemli ölçüde düşürmesi kaçınılmaz olmaktadır. Ulaşılan bu sonuç, Sufian ve Habibullah (2009)' un çalışmalarında da aynı şekilde ortaya konulmaktadır.

Net faiz marjı üzerinde etkili olan, bir diğer açıklayıcı değişken; kredilerin mevduata oranı, beklentilere uygun bir şekilde, net faiz marjı ile aynı yönde ilişkili çıkmıştır. Bu oran, aynı zamanda, bankanın kredi verme kapasitesini de ortaya koyduğundan, oranın artması ile bankaların kredi verme eğilimlerinin artması beklenebilir. Bu durum, bankaların kaynaklarını faiz geliri getiren alanlara

yönelttiklerini gösterdiğinden, kredi/mevduat oranının artmasının, bankaların faiz marjlarını açmalarına yardımcı olduğunu göstermektedir. Bankaların likidite ile ilişkilerinin dönem bazında değişebileceği de ayrıca belirtilmelidir. Bankalar, belirsizlik ortamında likit kalma yoluna gidebilirler ve bu durumda da, o dönemde yapılacak olan bir analiz sonucu, bu bulgulardan farklılık gösterebilir. Kaya (2002) çalışmasında likit varlık oranının NFM ile aynı yönde ilişkide oluşunu bu olguya bağlamaktadır.

Faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranı, net faiz marjı ile aynı yönde ilişkilidir. Bazı çalışmalarda faiz dışı gelirlerin dalgalı olmasından ötürü, faiz geliri getiren faaliyetler (kredilerden alınan faizler, bankalardan alınan faizler, menkul değerlerden alınan faizler vb.) kadar karlı olmadığı saptanmış olsa da, Demirhan (2010) da çalışmasında, faiz dışı gelir artışının, bankaların net faiz marjını artıran etkenlerden olduğunu ortaya koymuştur. Faiz dışı gelirlerin alt kalemleri incelendiğinde, nakdi ve gayrı nakdi kredilerden alınan ücret ve komisyonların, bu türdeki gelirlerin önemli bir bileşeni olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bankaların faiz dışı gelirlerinin artması, bankaların kredilerden elde ettikleri gelirlerin artışının temsilcisi olabilmekte, bu durumun da, bankaların faiz marjlarını artırıcı bir etkiye sahip olabileceği ifade edilebilmektedir.

Faiz dışı giderler ve para arzındaki büyümenin ise, net faiz marjı ile arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

SONUÇ

Son yaşanan küresel krizden, yurt dışındaki örnekleri gibi, kötü bir şekilde etkilenmemiş olan Türk bankacılık sektörünün; özellikle güçlü aktif kalitesi, yüksek sermaye yeterliliği, başarılı risk yönetimi ve iyi işleyen iç kontrol sistemleri sayesinde, bu kriz döneminden başarıyla çıktığı görülmektedir. Ekonomik krizin Türk finans sektörü üzerindeki etkisinin, diğer sektörlere kıyasla daha az olmasının en önemli sebebi, 2001 krizi sonunda getirilen yeni düzenlemeler ile, daha şeffaf ve sağlam bir mali yapıya kavuşturulmuş olması gösterilebilir. Yaşanan deneyimler sonrasında, krizlerin tekrarını önlemek ve olası krizlere karşı daha dayanıklı olmak için, finansal, operasyonel ve risk kaynaklı önlemlerin zamanında uygulanması ile Türk Bankacılık sektöründe, güçlü yapının devamı sağlanmış olacaktır. Türk finans sektörünün doğru zamanda uygulayacağı bu politikaların yardımı ile, dünya piyasalarındaki konumunu daha da güçlendirmesi beklenmektedir.

Türk bankacılık sektörünün diğer ülkelere göre sağlıklı bir yapıda kalması ülkemiz açısından da son derece önemlidir. Bu bağlamda, Türk bankaların karlılıklarının incelenmesi ve karlılıkların hangi faktörlerden etkilenip arttığı ve/veya hangi faktörlerden etkilenip azaldığının belirlenmesi de, büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmanın temel amacı, finans ve bankacılık sektörününen önemli parçası olan Türk mevduat bankalarının, Ocak 2003- Mayıs 2010 döneminde karlılıklarını etkileyen faktörleri incelemektir. Bu amaç doğrultusunda yapılan ekonometrik analizde, bankaların karlılığına ilişkin iki temel ölçüt kullanılmıştır. Bu ölçütlerden ilki; bankaların aktif karlılığı, ikincisi ise bankaların net faiz marjıdır. Bu iki temel karlılık ölçüsünü belirleyen değişkenler olarak; toplam kredilerin toplam mevduata oranı, faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranı, faiz dışı giderlerin net kara oranı, takipteki alacaklar karşılığının takipteki alacaklara oranı ve para arzındaki büyüme oranı ele alınmıştır. Araştırmanın verileri, BDDK'nın, aylık olarak hazırladığı toplulaştırılmış bilanço ve gelir tablolarından derlenmiştir. Yukarıda sayılan açıklayıcı değişkenlerin, açıklanan değişkenler üzerindeki etkisi, çoklu regresyon yöntemi ile analiz edilmiştir. Bu analizde, en küçük kareler tahmin yöntemi kullanılmıştır. Yapılan analiz sonuçlarına göre, Ocak 2003- Mayıs 2010 döneminde, Türk mevduat bankalarının aktif karlılığını, toplam kredilerin toplam mevduata oranı ve faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranı

olumlu yönde; faiz dışı giderlerin net kara oranı ise olumsuz yönde etkilemektedir. Takipteki alacaklar karşılığının takipteki alacaklara oranı ve para arzındaki büyüme ile mevduat bankalarının aktif karlılığı arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Bir diğer karlılık göstergesi olan net faiz marjının değişkenlerine bakıldığında ise, toplam kredilerin toplam mevduata oranının, faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranının ve takipteki alacak karşılıklarının takipteki kredilere oranının, net faiz marjını aynı yönde etkilediği görülmektedir. Diğer taraftan, faiz dışı giderlerin net kara oranı ve para arzındaki büyüme ile net faiz marjı arasında istatistiksel olarak anlamlı sonuçlara ulaşılamamıştır.

Sonuçlar topluca incelendiğinde, mevduat bankalarının karlılıklarında, kendi mali bünyelerinin ve operasyonel başarılarının oldukça önem taşıdığı görülmektedir. Yapılan çalışmanın sonuçları, Tunay ve Silpagar (2006a) ve Özkul (2001)'un Türkiye'de yürüttükleri; Sufian ve Chong (2008)'un Filipinlerde, Miller ve Noulas (1997) ABD'de yaptıkları çalışmalar ile benzerlikler göstermektedir. Literatür incelendiğinde, bankaların karlılıklarını etkileyen değişkenlerden, takipteki alacaklar karşılıklar oranının, faiz dışı gelirler oranının ve faiz dışı giderler oranlarının çelişkili sonuçlara yol açtıkları gözlenmektedir. Bazı çalışmalar, bu oranlardaki artışın karlılığı artırdığını, bazı çalışmalar ise, bu oranların azalmasının karlılığı artırdığını ileri sürmüşlerdir. Bu çalışma ile bu oranların karlılık ile ilişkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ocak 2003-Mayıs 2010 döneminde, Türk mevduat bankalarına ilişkin her iki karlılık göstergesini de etkileyen faktörlerin, bankaların kredilerinin mevduata oranının artması ve faiz dışı gelirlerin yükselmesi olduğu görülebilmektedir. Çalışmanın ortaya koyduğu, önemli sonuçlardan biri de, krediler için ayrılan karşılık oranlarının artması ile mevduat bankalarının net faiz marjının artmasıdır.

Ulaşılan sonuçlar ışığında, çalışmanın bankacılık sektörüne yönelik politika uygulamaları üzerine çeşitli katkılarının olabileceği düşünülmektedir. Örneğin, mevduat bankalarının net faiz marjının, bankaların ayırdıkları karşılık oranından olumlu yönde etkilenmesi; bankaların daha riskli krediler vermekten çekinmediklerini fakat bu durumun ileride hem sistem, hem de bankaların kendileri için problem teşkil edebileceğini göstermektedir. Benzer şekilde, bankaların likidite yönetimindeki başarıları karlılık göstergeleri üzerinde etkili olmaktadır. Bu bağlamda, kredilerin mevduat içerisindeki payının artırılmasına yönelik politikalar geliştirilir ise, bankaların karlılıklarının daha da artacağı çalışmanın sonuçlarından yola çıkılarak ortaya konulabilmektedir.

Ayrıca çalışmanın bulgularının sermaye piyasası yatırımcılarına da yararlı olabileceği düşünülmektedir. Mevduat bankalarının ihraç edeceği tahvillere veya söz konusu bankaların hisse senetlerine yatırım yapmayı düşünen potansiyel yatırımcılar, bu çalışmada karlılık üzerindeki etkisi belirlenmiş, değişkenleri inceleyerek yatırımlarına yön verebileceklerdir.

Bu çalışmanın uygulama kısmında birtakım kısıtlarla karşılaşıldığından; bu çalışmanın ardından yapılacak olan çalışmalarda, daha fazla açıklayıcı değişkeni, uygulamaya dâhil etmenin ve aynı zamanda mevduat bankalarını sahiplik durumlarına göre sınıflandırabilmenin, analizin kapsamının genişletilebilmesi için faydalı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Aburime, U.T. (2008), "Determinants of Bank Profitability: Company-Level Evidence From Nigeria",*Deakin University Working Paper*, (seri no: G21), ss. 1-30.

Akgüç, Ö. (2007*), Banka Yönetimi ve Performans Analizi*, İstanbul: Arayış Basım ve Yayımcılık

Akgüç, Ö. (2008), *Mali Tablolar Analizi*, İstanbul: Arayış Kitabevi

Atasoy, H. (2007), "Türk Bankacılık Sektöründe Gelir Gider Analizi ve Karlılık Performansının Belirleyicileri",*Uzmanlık Yeterlilik Tezi,* T.C.M.B., Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Ankara

Athanasoglou, P.P, S.N. Brissimis, M.D.Delis (2008), "Bank-specific, Industry-specific and Macroeconomic Determinants of Bank Profitability",*Journal of International Financial Markets Instıtutıons and Money,* c. 18, ss. 121-136

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, http://ebulten.bddk.org.tr/AylikBulten/Basit.aspx., erişim tarihi: 25.09.2010

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Kuruluslar/Bankalar/Bankalar.aspx., erişim tarihi:25.09.2010

BES, Biresysel Emeklilik Sistemi,http:// www.bireyselemeklilik.gov.tr, erişim tarihi:15.12.2010

BDDK, *Yıllık Rapor2003*, Mayıs 2004

Bodla, B.S., R. Verma (2006), "Determinants of Profitability of Banks in India: Multivariate Analysis ," *Journal of Services Research*, c. 6,no.2, ss. 76-89

Bumin, M. (2009), "Türk Bankacılık Sektörünün Karlılık Analizi: 2002-2008",*Maliye ve Finans Yazıları Dergisi,* c.84, ss.39-60

Çabuk, A., İ. Lazol (1998), *Mali Analiz Teknikleri*, Bursa: Ceylan Matbaacılık

Canbaş, S. ve H. Doğukanlı (2007), *Finansal Pazarlar*, Adana: Karahan Kitabevi

Chantapong, S. (2005), "Comperative Study of Domestic and Foreign Bank Performance in Thailand: The Regression Analysis",*Economic Change and Restructuring*, c.38, ss. 63-83

Chirwa, E.W. (2003), "Determinanats of Commercial Banks' Profitability in Malawi: A Cointegration Approach",*Appiled Financial Economics*, c.13, ss.565-571

Demirgüç-Kunt, A., H. Huizinga (1999), "Determinants of Commercial Bank Interest Margins and Profitability:Some Internatıonal Evidence",*The World Bank Economic Review*, c. 13, no.2, ss. 379-408

Demirhan, D. (2010), "Türkiye' deki Mevduat Bankalarının Finansal Yapıya İlişkin Kararlarının Karlılık Üzerine Etkileri",*Muhasebe ve Fianansman Dergisi*, c.45, ss. 157-168

Dilley, D. K. (2008), *Essentials of Banking*, Canada:John Wiley and Sons

Dinç, A. (2006), "Makroekonomik Faktörlerin Banka Karlılığı Üzerine Etkileri: 2000-2004 Dönemi Türk Bankacılık Sistemi Üzerine Bir Uygulama",*Yüksek Lisans Tezi*, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

Dinler, Z. (2009), *İktisada Giriş*, Bursa: Ekin Basım-Yayın

Eken, M. H., H. Selimler (2004), *Banka Muhasebesi*, İstanbul: Der Yayınları

Emeklililik Gözetim Merkezi,http:// www.egm.org.tr, erişim tarihi: 15.12.2010

Flamini, V., C. Mcdonald, L. Schumacher (2009), " The Determinants of Commercial Bank Profitability in Sub-Saharan Africa",*IMF Working Paper*, (seri no: WP/09/15), ss. 1-29.

Frost, S. M. (2004), *The Bank Analysit's Handbook*,England: John Wiley and Sons

Goddart, J., P. Molyneux, J.O.S. Wilson (2004), "The Profitability of Europian Banks: A Cross-Sectional and Dynamic Panel Analysis",*The Manchester School*, c. 72, ss. 363-381

Greuning, H.V ve S.B. Bratanoviç (2003), *A Framework for Assessing Corporate Governance and Financial Risk*, Washington: The World Bank

Gujarati, D. N.(2003), *Basic Econometrics*, International Edition: McGraw Hill

Güney, A. (2009), *Banka İşlemleri*, İstanbul: Beta Basım,

Jeon, Y., S.M. Miller (2004), "The Effect of the Asian Financial Crises on the Performance of Korean Nationwide Banks",*Applied Financial Economic*, c. 14, no. 5, ss.351-360

Kalluru, S.R., S. Bhat K. (2008), "An Empirical Analysis of Profitability Determinants in Indian Commercial Banks During Post Reform Period",*The Icfai University Journal of Industrial Economics,* c. V, ss. 38-56

Kaya, Y. T. (2002), "Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığın Belirleyicileri 1997-2000",*Mali Sektör Politikaları Dairesi, Çalışma Raporları,* No. 2002/1, ss.1-16.

Kocaman, B. Ç.(2004), *Finansal Piyasalar*, Ankara: Siyasal Kitabevi

Kosak, M., M. Cok (2008),"Ownership Structure and Profitability of the Banking Sector: The Evidence from the SEE Region",*University of Rijeka, Zb.Rad.Ekon. Fak.Rij.,* c. 26, ss. 93-122

Kosmidou, K., F. Pasiouras, C. Zopounidis, M. Doumpos (2006), "A multivariate Analysis of the Financial Characteristics of Foreign and Domestic Banks in the UK",*Omega International Journal of Management Science,* c. 34, ss. 189-195

Madura, J. (2010), *Financial Markets and Institutions*, New York: SouthWestern Cengage

Mamtzakis,E.C., P.C. Remoundos (2003), "Determinants of Greek Commercial Banks Profitability, 1989-2000",*University of Piracus, Spoudai,* c.53, s.1,ss. 85-94

Miller, S.M., A.G. Noulas (1997), "Portfolio Mix and Large-Bank Profitability in the USA",*Applied Economcs,* c. 29, (no. 4), ss.505-512

Mishkin, F.S. (2004), *The Economics of Money, Banking and Financial Markets*, Boston: Pearson

Naceur, S.B., M. Goaied (2001), "The Determinants of Tunusian Deposit Bank's Performance", *Applied Financial Economics,* c.11, ss.317-319

Öçal, T. ve Ö. F. Çolak (1999), *Finansal Sistem ve Bankalar*, Ankara: Nobel Kitabevi

Özkul, M. F. (2001), "Türk Bankacılık Sektöründe Karlılık",*Yüksek Lisans Tezi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

Pasiouras, F., K. Kosmidou (2007), "Factors Influencing the Profitability of Domestic and Commercial Banks in the Europian Union",*Research International Business and Finance,* c. 21, ss. 222-237

Rasiah, D. (2010), "Theoritical Framework of Profitability as Applied to Commercial Banks in Maleysia",*Europian Journal of Economics, Finance and Administrative Sciences,* c.19, ss.74-95

Sayilgan, G., O. Yıldırım (2009), "Determinants of Profitability in Turkish Banking Sector: 2002-2007",*International Research Journal of Finance and Economics*, c.28, ss.207-214

Şerbetli, A. (2008), "Makroekonomik Göstergelerin Banka Karlılığı ve Sermaye/Aktif Getirisi Üzerindeki Etkisinin Yapay Sinir Ağları ile Test Edilmesi," *Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimle Enstitüsü, İstanbul

Smirlock, M. (1985), "Evidence on the (Non) Relationship Between Concentration and Profitability in Banking",*Journal of Money, Credit and Banking*, c. 17, ss. 69-83

Sufian, F. (2009), "Determinants of Bank Profitability in a Developing Economy: Empirical Evidence From the China Banking Sector",*Journal of Asia Pacific Business*, c. 10, no. 4, ss 281-307

Sufian, F. (2009), "Factors Influencing Bank Profitability in a Developing Economy: Emprical Evidence From Malaysia",*Global Business Review*, c.10:2, ss. 225-241

Sufian, F., M.S. Habibullah (2009), "Determinants of Bank Profitability in a Developing Economy: Emprical Evidence From Bnagladesh",*Journal of Business Economics and Management*, c.10, no. 3, ss. 207-217

Sufian, F., R.R. Chong (2008), "Determinants of Bank Profitability in a Developing Economy: Empirical Evidence from the Philippines",*Asian Academy of Management Journal of Accounting and Finance*, c.4, no.2, ss. 91-112

Takan, M. (2001), *Bankacılık Teori Uygulama ve Yönetim*, Ankara: Nobel Yayınları

Tari, R. (2010), *Ekonometri, Geleneksel Yöntemler, Zaman Serileri Analizi, Panel Veri Analizleri*, Kocaeli: Umuttepe Yayınları

Teker, S. (1998), *Banka Yönetiminde Aktif Pasif Problemi*, İstanbul: İTÜ İşletme Fakültesi Yayınları

Tregenna, F. (2009), "The Fat Years: The Structure and Profitability of the Us Banking Sector in the Pre-Crises Period",*Cambridge Journal of Economics*, c. 33, ss. 609-632

TBB, *Bankalarımız 2004*, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Mayıs 2005

TBB, *Bankalarımız 2005*, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Mayıs 2006

TBB, *Bankalarımız 2006*, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Mayıs 2007

TBB, *Bankalarımız 2007*, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Mayıs 2008

TBB, *Bankalarımız 2008*, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Mayıs 2009

TBB, *Bankalarımız 2009*, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Mayıs 2010

TBB, *Türkiye Bankacılık Sistemi*, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Eylül 2010

TCMB, Finasal İstikrar Raporu, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Yayınları, Kasım 2007

TCMB, Finasal İstikrar Raporu, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Yayınları, Kasım 2008

TCMB, Finasal İstikrar Raporu, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Yayınları, Kasım 2009

Türkiye Bankalar Birliği, http://www.tbb.org.tr/tr/Duzenlemeler/Yasal_duzenlemeler.aspx., erişim tarihi:05.01.2011

Vong, A.P.I., H.S.Chan (2009), "Determinants of Bank Profitability in Macao", *Monetary Authority of Macao, Macao Monetary Research Bulletin Quarterly Publication*, c.12, ss. 94-113

Yiğit, S. (2002), TCMB *Bankalararası Para Piyasası,* Araştırma Genel Müdürlüğü Çalışma Tebliğ No:6, Ankara

Yildirim, O. (2008), "Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığın Belirleyicileri",*Doktora Tezi,* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

5411Sayılı Bankacılık Kanunu (2005), http://www.bddk.org.tr/turkce/Mevzuat/Bankacilik_Kanunu/15405411%20Sayılı%20Bankacılık%20Kanunu.pdf.erişim tarihi:07.12.2010

5684Sayılı Sigortacılık Kanunu (2007),http://www.hukuki.net/hukuk/ index.phparticle =1988, erişim tarihi:15.12.2010

EKLER

Ek.1.YAPI KREDİ BANKASI A.Ş ÖZET BİLANÇOSU

Bilanço,31 Aralık 2009 (Bin TL)			
AKTİF KALEMLER	Toplam	**PASİF KALEMLER**	Toplam
Nakit değerler ve Merkez Bankası	4.229.335	Mevduat	43.374.885
Gerçeğe uygun değer farkı K/Z'a yansıtılan FV (net)	983.627	Alım Satım Amaçlı Türev Finansal Borçlar	268.515
Bankalar	2.394.648	Alınan Krediler	6.360.226
Para Piyasasından Alacaklar	1.581.459	Para Piyasasına Borçlar	1.285.567
Satılmaya Hazır Finansal Varlıklar (net)	2.023.815	İhraç Edilen Menkul Kıymetler (Net)	1.744.478
Krediler ve Alacaklar	39.270.519	Fonlar	-----
Faktöring Alacakları	1.431.331	Muhtelif Borçlar	3.245.825
Vadeye Kadar Elde Tutulacak Yatırımlar (net)	13.318.719	Diğer Yabancı Kaynaklar	906.585
İştirakler (net)	62.879	Faktöring Borçları	-----
Bağlı Ortaklıklar (net)	26.890	Kiralama İşlemlerinden Borçlar (Net)	113
Birlikte Kontrol Edilen Ortaklıklar (net)	-------	Riskten Korunma Amaçlı Türev Finansal Borçlar	357.613
Kiralama İşlemlerinden Alacaklar	2.185.210	Karşılıklar	3.273.281
Riskten Korunma Amaçlı Türev Finansal Varlıklar	128.631	Vergi Borcu	207.233
Maddi Duran Varlıklar (net)	1.147.547	Satış Amaçlı Elde Tutulan ve Durdurulan Faaliyetler İlişkin Duran	-------
Maddi Olmayan Duran Varlıklar (Net)	1.194.649	Sermaye Benzeri Krediler	2.224.023
Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller (Net)	--------	Özkaynaklar	8.486.140
Vergi Varlığı	311.357	-Ödenmiş Sermaye	4.347.051
Satış Amaçlı Elde Tutulan ve Durdurulan Faaliyetlere İlişkin	88.680	-Sermaye Yedekleri	710.056
Diğer Aktifler	1.355.188	-Kar Yedekleri	1.865.878
		-Kar veya Zarar	1.505.894
		-Azınlık Payları	57.261
Aktif Toplamı	**71.734.484**	**Pasif Toplamı**	**71.734.484**

EK.2. YAPI KREDİ A.Ş ÖZET GELİR TABLOSU

GELİR TABLOSU, 01/01/2009-31/12/2009 (Bin TL)	
GELİR VE GİDER KALEMLERİ	
Faiz Gelirleri	7.378.943
Faiz Giderleri	(3.482.088)
Net Faiz Geliri	3.896.855
Net Ücret ve Komisyon Gelirleri	1.569.115
Temettü Gelirleri	3.402
Ticari Kar/Zarar	371.002
Diğer Faaliyet Gelirleri	225.170
Faaliyet Gelirleri Toplamı	6.065.544
Kredi ve Diğer Alacaklar Değer Düşüş Karşılığı	(1.652.281)
Diğer Faaliyet Giderleri	(2.510.242)
Net Faaliyet Karı/Zararı	1.903.021
Birleşme İşlemi Sonrasında Gelir Olarak Kaydedilen Fazlalık Tutarı	-----
Özkaynak Yöntemi Uygulanan Ortaklıklardan Kar/Zarar	5.417
Net Parasal Pozisyon Karı/Zararı	----
Sürdürülen Faaliyetler Vergi Öncesi Kar/Zararı	1.908.438
Sürdürülen Faaliyetler Vergi Karşılığı	(355.260)
Sürdürülen Faaliyetler Dönem Net Karı/Zararı	1.553.178
Durdurulan Faaliyetlerden Gelirler	-----
Durdurulan Faaliyetlerden Giderler	-----
Durdurulan Faaliyetler Vergi Öncesi Kar /Zararı	-----
Durdurulan Faaliyetler Vergi Karşılığı	-----
Durdurulan Faaliyetler Dönem Net Karı/Zararı	1.553.178
Net Dönem Karı/Zararı	1.542.948
-Hisse Başına Kar	0,0035

EK.3. ÇALIŞMADA YER ALAN BANKALAR

Sıra No	**Bankalar**	**Faaliyet Açısından/Sahiplik Açısından**
1	Adabank A.Ş	mevduat/yerli özel
2	Akbank T.A.Ş	mevduat/yerli özel
3	Alternatifbank A.Ş.	mevduat/yerli özel
4	Anadolubank A.Ş.	mevduat/yerli özel
5	Şekerbank T.A.Ş.	mevduat/yerli özel
6	T. Garanti Bankası A.Ş.	mevduat/yerli özel
7	T. İş Bankası A.Ş.	mevduat/yerli özel
8	Tekstil Bankası A.Ş.	mevduat/yerli özel
9	Turkish Bank A.Ş.	mevduat/yerli özel
10	Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	mevduat/yerli özel
11	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	mevduat/yerli özel
12	Birleşik Fon Bankası A.Ş.	mevduat/kamu
13	T. Halk Bankası A.Ş.	mevduat/kamu
14	T. Vakıflar Bankası T.A.O.	mevduat/kamu
15	T.C. Ziraat Bankası A.Ş.	mevduat/kamu
16	Abn Amro Bank N.V. İstanbul Şubesi	mevduat/yabancı
17	Arap Türk Bankası A.Ş.	mevduat/yabancı
18	Bank Mellat İstanbul Şubesi	mevduat/yabancı
19	Citibank A.Ş.	mevduat/yabancı
20	Denizbank A.Ş.	mevduat/yabancı
21	Deutsche Bank A.Ş.	mevduat/yabancı
22	Eurobank Tekfen A.Ş.	mevduat/yabancı
23	Finansbank A.Ş.	mevduat/yabancı
24	Fortis Bank A.Ş.	mevduat/yabancı
25	Habib Bank Limited İstanbul Şubesi	mevduat/yabancı
26	HSBC Bank A.Ş.	mevduat/yabancı
27	ING Bank A.Ş.	mevduat/yabancı
28	JP Morgan Chase Bank National Association İstanbul Şubesi	mevduat/yabancı
29	Millennium Bank A.Ş.	mevduat/yabancı

30	Societe Generale S.A. İstanbul Şubesi	mevduat/yabancı
31	Turkland Bank (T-Bank) A.Ş.	mevduat/yabancı
32	Westlb A.G. İstanbul Şubesi	mevduat/yabancı

Kaynak: BDDK, İstatistikî veriler

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı;:Gözde Çerçi

Doğum Yeri-Yılı: İstanbul-1981

E-Posta: goezdet@yahoo.com

Eğitim Durumu

Yüksek Lisans: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (2008-2011)
İşletme Anabilim Dalı

Lisans: Başkent Üniversitesi İ.İ.B.F Turizm İşletmeciliği (1998-2002)
ÖSYM Bursu

Lise: Vefa Anadolu Lisesi TM Bölümü Mezuniyeti (1991-1998)

İş Durumu

Çukurova Üniversitesi, Adana: Sosyal Bilimler Enstitüsü (2009-……)
İşletme Anabilim Dalı, Araştırma Görevlisi

Salamis Bay Conti Hotel, KKTC: Misafir İlişkiler Departmanı (2004-2007)
Müdür Yardımcısı

Marco Island Golf&Spa, USA: Yönetimsel Eğitim Programı (2002-2003)

Swisshotel The Bosphorus, İstanbul: Önbüro Departmanı Eğitim Stajı (2002-2002)

Chateau Elan Winery&Resort, USA: Misafir İlişkileri Eğitim Stajı (2001-2001)